MAX

PICARD

FUGA DE DUMNEZEU

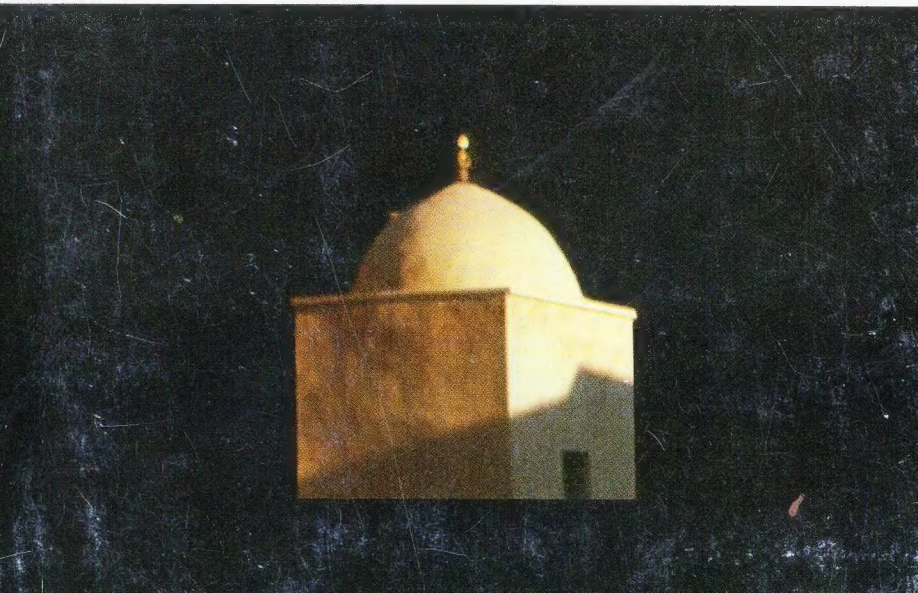

Coperta și viziunea grafică:
Doina DUMITRESCU

Coordonatorul colecției
«Impasuri și semne»:
Christos Yannaras

CARTE APĂRUTĂ CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII

Traducerea s-a făcut după originalul
în limba germană:
Max Picard
DIE FLUCHT VOR GOTT
Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich,
Dritte Auflage, 1951.

EDITOR: SORIN DUMITRESCU

© ***Anastasia*** *1998*
Str. Venerei 13, sector 2, București
Tel./fax: 2116745

ISBN 973-9374-06-9

MAX PICARD

FUGA DE DUMNEZEU

Traducere de
Patricia MERFU și Pr. George REMETE

Prefață de
Pr. Prof. Dumitru POPESCU

Postfață de
Pr.Prof. Constantin GALERIU

ANASTASIA
1998

Quo ibit fugiturus iste a facie Dei?
Vertit se hac atque illac,
quasi quaerens locum fugae suae...
Quo iturus es, quo fugies?
Si vis ab illo fugere, ad ipsum fuge.
Ad ipsum fuge confitendo, non ab ipso latendo:
latere enim non potes, sed confiteri potes.

Beatus AUGUSTINUS

Unde va merge cel ce va fugi de la fața lui Dumnezeu?
Merge ba-ntr-o parte, ba în alta,
asemeni celui ce caută locul fugii sale...
Unde vei merge, unde vei fugi?
De vei fugi de El, fugi chiar la El.
Fugi ca să I te înfățișezi, nu ca să te ascunzi:
căci nu poți să te ascunzi, ci numai să te dezvălui.

– Fericitul AUGUSTIN

PREFAȚĂ

Este un fapt binecunoscut că societatea europeană contemporană este profund confruntată cu fenomenul secularizării, care duce inevitabil la criză spirituală.

Trebuie recunoscut că în vremurile noastre există simptomele unei disoluții a universului religios. Rezultatul unui astfel de proces constă, practic, în închiderea omului contemporan în propria sa autosuficiență, fără nici o deschidere către transcendent.

Dacă am căuta să interpretăm această criză spirituală atât de gravă a societății europene, s-ar putea spune că ea este rezultatul unei greșeli fatale a teologiei creștine, care a sfârșit prin a confunda transcendența lui Dumnezeu cu absența lui Dumnezeu din creație. Această absență a lui Dumnezeu din lume a provocat disoluția universului religios, autosuficiența imanentă omului și refuzul transcendenței divine. Dar trebuie subliniat că aici ne găsim doar în fața unor consecințe de ordin spiritual, care sunt rezultatul unui proces mai îndelungat, avându-și obârșia în teologia prescolastică a secolului al V-lea, începând cu Fericitul Augustin. Acest ilustru părinte al Bisericii Apusene, tot atât de ilustru ca și Origene în Răsărit, a dezvoltat o cosmologie creștină făcând apel la așa-zisele *rațiuni seminale*, de inspirație neoplatonică, considerând că acestea conțin în *ele însele* întreaga dezvoltare a universului.

Fericitul Augustin declară în mod expres că „așa după cum în semințe se găsește invizibil tot ce va constitui mai apoi arborele, tot astfel lumea conține în ea însăși tot ce are să se manifeste mai târziu, nu numai cerul cu soarele, luna cu stelele, ci și alte ființe pe care Dumnezeu le-a produs în potență ca într-o cauză a lor". Astfel, prin raport cu Dumnezeu, care este considerat drept cauza primă a tuturor lucrurilor, aceste rațiuni seminale dobândesc caracterul unor adevărate cauze secunde ca-

re se interpun între creatură și Creator. De aceea, Dumnezeu nu mai acționează direct asupra lumii - de unde și absența lui Dumnezeu din creație -, ci prin intermediul acestor rațiuni seminale care funcționează independent de Dumnezeu.

Teologia scolastică, începând cu secolul al XI-lea, a preluat ideea acestor rațiuni seminale, numai că, de această dată, sub influență aristotelică, le-a prezentat drept cauze secundare care scot și mai mult în evidență caracterul autonom al universului față de Creatorul său. Chiar într-un catehism recent (cunoscut sub numele de „Noul catehism al Bisericii Catolice") se spune în mod expres că: „Dumnezeu nu conferă creaturilor numai existența lor, ci și demnitatea de a acționa prin ele însele, de a fi cauze și principii unele pentru altele și de a coopera astfel la împlinirea scopului urmărit de El (de Dumnezeu, n.n.)". În felul acesta, diferit de legea comuniunii, întemeiate pe existența unui lucru în alt lucru, prin legătura internă a Duhului, aici ne găsim în prezența unei concepții mecaniciste, bazate pe existența lucrului în sine și prin legăturile exterioare dintre cauză și efect, care face abstracție de orice prezență a lui Dumnezeu în universul fizic și fundamentează autonomia lumii fizice în raport cu Dumnezeu. Lumea se dezvoltă prin ea însăși.

Desigur, trebuie să recunoaștem că în această concepție cosmologică autonomă, de proveniență creștină, ordinea supranaturală nu era considerată ca fiind opusă ordinii naturale, dimpotrivă, avea rolul să contribuie prin grația divină la perfecționarea naturii (*gratia naturam perficit)*. Din nefericire însă, epoca iluministă a modificat sensul autonomiei pe care creația o avea în teologia apuseană, și, din autonomie care recunoștea existența lui Dumnezeu și rolul Său providențiator față de creație, a transformat-o în autonomie care se opune și neagă existența lui Dumnezeu, ba chiar consideră orice intervenție a ordinii supranaturale în ordinea naturală ca o violare a acesteia, punând astfel bazele procesului de secularizare care a închis omul în propria lui suficiență imanentistă, cu tot cortegiul de consecințe negative pentru viața lui morală.

Teologia răsăriteană vorbește și ea despre rațiuni ale creației, dar nu este vorba de rațiuni seminale care funcționează autonom și independent de Dumnezeu, ci de o multitudine de rațiuni care își au centrul lor de gravitație, prin Duhul Sfânt, în Rațiunea supremă sau în Logosul creator, prin care toate s-au făcut. Diferit de o cosmologie autonomă, care face abstracție de prezența lui Dumnezeu în universul fizic, Sfântul Maxim Mărturisitorul, pe urmele Sfântului Irineu de Lyon, ale Sfântului Atanasie cel Mare sau ale Sfântului Vasile cel Mare, întemeindu-se pe Sfânta Scriptură (*Fac.* 1, 2; *Sol.* 12, 1), și nu pe filozofia elină, consideră că Duhul Sfânt „nu este absent din nici o făptură" și, mai ales, din cele care s-au învrednicit de rațiune. El susține în existență fiecare făptură, întrucât Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu se află, prin puterea providențiatoare, în toate lucrurile.

Mai mult decât atât, căutând să precizeze și mai clar relația dintre rațiunea supremă a Logosului divin, Fiul întrupat, și rațiunile creației sau, mai bine-zis, cu raționalitatea creației, în lumina Duhului prezent în toți și în toate, fiindcă Duhul este nedespărțit de Logos, Sfântul Maxim mai adaugă următoarele: „Căci în el (Logosul sau Rațiunea supremă, n.n.) sunt fixate ferm rațiunile tuturor și despre aceste rațiuni se spune că El le cunoaște pe toate înainte de facerea lor, în însuși adevărul lor, ca pe unele ce sunt toate în El și la El, chiar dacă toate acestea, cele ce sunt și cele ce vor fi, nu au fost aduse la existență odată cu rațiunile lor, sau de când sunt cunoscute de Dumnezeu, *ci fiecare își primește existența efectivă și de sine la timpul potrivit, după înțelepciunea Creatorului*, fiind create conform cu rațiunile lor. Deoarece Creatorul există pururea în mod actual, pe când creaturile există în potență, dar actuale încă nu".

Din cuprinsul acestui text, atât de concentrat și profund, se vede limpede că, pentru teologia răsăriteană, rațiunile nu trec din starea de potență în starea de act prin puteri care le sunt inerente, adică în mod autonom și independent, ci toate se actualizează prin voința Logosului divin.

În opoziție contrastantă cu această concepție autonomă despre cosmos, care nu vrea să știe de Dumnezeu și transformă omul în sclavul senzualității și al naturii, desfigurându-l din punct de vedere spiritual, Sfântul Maxim se declară, dincolo de controversa dintre creaționism și evoluționism, în favoarea unei creații continue a tuturor lucrurilor din univers, controlată de Logosul divin, ca Rațiune Supremă, care își are punctul ei de plecare în creația inițială (*creatio originalis)* și se va încununa cu creația finală (*creatio finalis)*, la *Parusia* Domnului, prin apariția unui cer nou și a unui pământ nou, adică cu transfigurarea întregii creații în Hristos. *Două cosmologii, două destine, una autonomă, care duce la secularizare, și alta teonomă, care se încununează cu transfigurarea. Atâta vreme cât omul va rămâne sclavul primeia dintre ele, al unei cosmologii autonome care face abstracție de Dumnezeu, va trăi permanent sfâșierea lăuntrică dintre tendința lui exterioară de a domina lumea, prin știință și tehnologie, și tendința interioară de a deveni sclavul lumii și al legilor ei naturale, prin lipirea lui de cele senzuale și materiale. Aceasta explică, de fapt, și enormul decalaj dintre progresul tehnologic al vremii noastre și regresul spiritual și moral al omului contemporan, adeverindu-se astfel cuvântul Mântuitorului, că omul nu are nimic de câștigat dacă dobândește lumea, dar își pierde sufletul.*

Pr. Prof. Dumitru POPESCU

DESCRIEREA FUGII

În toate timpurile, omul a fugit de Dumnezeu. Ceva deosebește însă fuga de astăzi de cea de altădată: odinioară, credința era **Normalul**, ea îi stătea omului în față, exista o Lume a Credinței *obiective*. Fuga, dimpotrivă, se petrece numai în individul izolat; ea se realiza numai atunci când individul se rupea de Lumea Credinței printr-un act de decizie. Dacă voia să fugă, el trebuia mai întâi să-și creeze fuga. Astăzi este invers: Credința ca lume exterioară obiectivă este distrusă. În măsura în care se rupe de Lumea Fugii, individul trebuie în fiecare clipă, mereu, *să-și creeze* credința printr-un act de decizie; căci astăzi nu credința, ci fuga este lumea obiectivă. Iar orice situație în care omul poate să ajungă este dinainte - fără ca omul să facă ceva - o subînțeleasă situație de fugă: în lumea aceasta totul există numai sub formă de fugă. Sigur că este posibil să transformi analog o situație de fugă într-o situație de credință, printr-o decizie, dar este greu. Și chiar dacă un individ reușește să se rupă, pentru credință, de Lumea Fugii, acest fapt îi reușește lui ca individ: Lumea Fugii rămâne însă ca atare independent de decizia lui.

Se pare că nu există oameni în afara Fugii, omul există numai în măsura în care participă la fugă. Omul trăiește numai în măsura în care fuge. Viața și fuga sunt o singură realitate. Individul este întâi de toate un fugar; abia prin reflecție el descoperă că ar putea exista ceva **Ne-fugitiv**. Și-a apropriat într-atât Fuga, încât pare starea normală și nu neobișnuitul. Fuga fiind un prilej în sine, independent de om, omul nu se mai întreabă de ce fuge; el uită că fuge de Dumnezeu.

Toată frământarea care, în lumea Credinței, avea loc în forul interior al omului, tot acel dute-vino, dacă trebuie să fugă sau nu, s-a transformat într-un dute-vino exterior, într-o dinamică exterioară a fugii. Fuga a devenit independentă, parcă niciodată

nu ar fi avut de-a face cu interiorul omului; ea a devenit o entitate corporală și are acum propriile ei legi. Este atât de autonomă încât omul fuge chiar dacă ar uita să fugă. Nici nu mai este necesar un act deosebit ca să fugi de Dumnezeu. Într-o situație de Fugă nu există nici o pauză, nici un schimb între a fugi și a nu fugi, fuga durează și se subînțelege ca și aerul; este atât de subînțeleasă ca și când nu ar fi existat niciodată decât ea. Fuga înainte de orice, „la început a fost Fuga"!

În *lumea Credinței*, omul se naște spre a se împlini întru credință, nașterea fiind *începutul împlinirii* lui. În *lumea Fugii*, nașterea este *sfârșitul împlinirii*. Tot ceea ce este împlinire rămâne în urmă, înaintea nașterii; la naștere începe noul, fuga: nașterea este aruncarea în lumea Fugii*.

Acolo unde apare pericolul ca lumea Fugii să ia contact cu **spiritul** de care s-a rupt, începe imediat o fugă și mai rapidă. Aceasta este demonia lumii Fugii: în fond, știi că ea nu se poate mișca decât prin puterea care aparține forului interior al omului, dar pe care a transformat-o atât de mult în forță *exterioară* încât nu-i mai poți recunoaște originea interioară. Știi asta foarte bine și, cu cât fugi mai tare, simți tot mai clar originea ei și crește teama de a fi tras înapoi, în interior, și opus spiritului. Și cu cât crește teama, lumea aceasta uzurpă totul

---

* Dintotdeauna, „lumea" a însemnat o fugă de Dumnezeu; dar mai înainte, omul considera această Fugă drept greșeala lui, produsă nemijlocit de el, iar în raport cu Fuga el apărea drept cauză. Astăzi însă Fuga s-a desprins total de om, s-a obiectivat în monstruoasa creație a Fugii, care în fiecare clipă ne stă în fața ochilor ca imagine a timpului nostru. Așa cum obiectele de consum zilnic nu mai sunt produse de meșteșugari, ci de o fabrică anonimă, fără a presupune actul unor persoane individuale concrete, tot așa e și fuga de Dumnezeu, păcatul strămoșesc: o creație monstruoasă, care pur și simplu îi oferă individului fuga de Dumnezeu, o aduce în lăcașul persoanei sale, fără a mai fi nevoie de un act special al păcatului comis de individ. Fuga de Dumnezeu nu mai este astăzi consecința unor acte speciale și individuale, ci există o uzină a Fugii de durată, ce funcționează de la sine: Fuga de Dumnezeu e ca și industrializată, iar acest lucru reprezintă acea monstruozitate ce n-a existat niciodată până acum.

și capătă proporții. Acum, omul nu mai trebuie să dea seamă legii sale interioare de faptul că fuge; nu mai avem un for interior, ci numai unul exterior, o Masă a Fugii. Această alcătuire a Fugii crește nu pentru că omul fuge mai tare, ci crește pentru că e mare, pentru că toate proporțiile trag spre ea. Nu mai hotărăște omul cum se fuge, ci această Configurație. Este indiferent ce reprezintă această alcătuire, fuga sau altceva. Numai masa ei mai are importanță, conținutul contează numai în măsura în care servește la sporirea masei; tot ce este Calitativ se transformă, trece în Cantitativ. Configurația acționează numai ca Volum, Masă, Cantitate și există numai după legea cantității.

Orice lucru este exagerat în proporțiile sale, nu mai este capabil să se formeze după firea lui, ci numai după cantitatea lui. De exemplu: războiul se desfășoară nu după firea lui - că dușmanul trebuie să fie învins -, ci pur și simplu după proporțiile sale: este grozav de mare și ia mereu proporții pentru că este mare. Oamenii cad, pentru că numai așa se poate el extinde; ei îi ies în întâmpinare, sunt trecuți în moarte și războiul calcă înainte, peste locurile unde existau ei odinioară*.

Orice lucru este inclus în lumea Fugii numai cantitativ, formă sub care, de altfel, totul este captat în ea. Ca o entitate vie, ea asimilează totul și crește: totul este transformat în Fugă.

Așa de monstruoasă este alcătuirea Fugii încât ceea ce captează ea nici nu mai are nevoie să fie transformat ca să fie asimilat. Dinamica este atât de mare încât totul e dus așa cum se găsește, nici nu mai observi că ești purtat în lumea Fugii. De exemplu, țăranii, lenți ca anotimpurile și grei ca pământul pe care plugul nu-l mai întoarce, sunt purtați de Fugă fără ca ei să

---

* Astfel acționează asupra noastră creația monstruoasă a Fugii; ea atrage omul nu prin esența sa, ci prin întindere și prin cantitate: individul nu se poate sustrage acestei forțe de atracție a masei Fugii. Omul nici măcar nu mai poate conștientiza că fuga de Dumnezeu, păcatul moștenit, se află în fața sa; el vede în fața sa doar creația monstruoasă care ar putea reprezenta și altceva: păcatul originar e desubstanțializat. Și ce degradare a acestui păcat! El nu mai atrage omul prin esență, ci numai prin masă.

mai bage de seamă. Ei nu mai sunt țărani, ci o Masă, o Dimensiune, o Greutate ce se rostogolește încet și greoi în lumea Fugii. Țărănescul este redus la exterior, la cantitativ. E numai ceva care merge încet și greoi, ceva purtat în lumea Fugii.

Astfel, Fuga îl stăpânește și-l folosește pe om și nu invers.

Ea este suverană, el este slujbașul ei, însă un slujbaș optim pregătit pentru ea. Căzând de la cea mai mare înălțime și rostogolindu-se cu mare viteză, este adăpostit în lumea Fugii și se bucură că se îngrijește cineva de el prin ea. El nici nu poate exista altfel decât ocupând un post în ea. Singur n-ar mai putea fugi, nu are putere pentru așa ceva, ci o primește de la marea Alcătuire a Fugii.

Poate câteodată cineva, îngrozit, încearcă să stea deoparte, să nu fie luat de Fugă. Atunci vine Fuga, colosală, îl învârtește, el cade în ea și mișcarea lui de rotație este absorbită în mișcarea ei colosală, ca și când rotația ar fi fost pregătită tocmai pentru ea, ca și când ar fi așteptat numai mișcarea Fugii.

Poate altcineva stă la urmă, la coada Fugii, ca unul care vrea să se ascundă; el stă însă aici numai pentru că se gândește unde ar putea să fugă mai bine sau pentru că i s-a ordonat să rămână la capăt, ca ariergardă. Poate că sunt și câțiva moșnegi acolo, care se târăsc încet la coada Fugii; sunt ca niște uitați dintr-o Fugă de demult, care bâjbâie să prindă, ca-n vis, mișcarea ei.

Omul fuge, însă deasupra lui este ceva care fuge și mai tare, față de care fuga lui personală pare o nimica toată. De aceea, nici nu se mai îngrijește de ea. A reușit și în asta, în marea lume a Fugii: omului trebuie să i se pară că fuga personală nici nu mai contează.

Există mai multă Fugă decât poți fugi de fapt. Oamenii nici nu pot să epuizeze **măsura Fugii** prevăzută în lumea ei: Fuga nu se termină niciodată. Te așezi să te culci, dar ea străbate mai departe, chiar prin somn și vis, iar când vine dimineața nu noaptea rămâne în urmă, ci un tunel pe care l-a străbătut ea. Lumea întreagă e ocupată de ea. Câteodată, ți se pare că a dis-

părut, însă ea numai s-a ascuns o clipă în pământ. Și pământul îi aparține, ea se târăște pe sub el și deodată țâșnește afară, sub forma unor noi izvoare de Fugă. Toată lumea îi aparține. Pretinde dinainte spațiul întreg. Vocea radioului se repede anticipat să proclame că întreg spațiul este proprietatea ei; de peste tot, vocile se întorc ca să anunțe că pretutindeni este cartierul ei general. Întreg spațiul dintre om și Dumnezeu e umplut cu Fugă. Între om și Dumnezeu nu mai este Nimicul gol, ci *Nimicul plin*, Lumea Fugii.

Fuga nu a răpit încă totul. Dar tocmai acesta este triumful ei: e ca un stăpân care *nu constrânge* totul în slujba lui, tocmai pentru că în orice clipă *poate să constrângă totul*. Există o certitudine în lumea Fugii: aceea că totul, de îndată ce ar vrea, i s-ar supune. Așa cum un mare învingător mai lasă vreo câțiva pe care nu-i supune, ca să poată oricând, jucându-se cu ei precum pisica cu șoarecele, să-i supună, tot așa mai există câteva entități în afara Fugii, ciulind înfricoșate urechea la șuieratul care în clipa următoare le va ordona să intre în Fugă.

Așa cum am spus, în lumea Fugii, Calitativul se transformă în Cantitativ, fuga fiind numai o configurație de masă, și de aceea nu contează ce cuprinde în ea, om sau altceva. Aceasta-i monstruozitatea: omul nici măcar nu-i mai este necesar Fugii, *fuga nu mai este a sa*, ci orice altceva poate să fugă pentru el sau el însuși poate trimite pe cineva să fugă pentru el. Omul este eliminat, expulzat din propria sa fugă. Omul fugind de Dumnezeu, omul care trebuie să fugă mereu, pentru că mereu e ajuns de Dumnezeu, omul fugărit din propria lui fugă, unde mai este atunci omul?!

Cinematograful este fuga perfectă. Peste tot dai de cinematografe; ele sunt modele de fugă, unde oamenii învață cel mai bine cum să fugă.

Figurile de pe ecran sunt schițate numai pentru fugă, ele n-au consistență. Așa cum cineva, grăbindu-se, își lasă bagajele, tot așa figurile și-au lăsat undeva în urmă corporalitatea. Ele însele fug pe ecran numai ca niște schițe de corp. Uneori,

rămân o clipă și privesc înapoi cu teamă, ca și când le-ar urmări cineva. Ah, e numai un joc, indică numai frica, nimeni nu poate să le ajungă pe ele, necorporalele! Ca și cum ar vrea să-l păcălească pe cel aflat în urma lor, se mișcă acum mai încet, schițează lent o mișcare ce trebuie să fie rapidă, arată încetineală în fugă; sunt atât de sigure de faptul că nimic nu le poate ajunge pe ele, *necorporalele*! Aici, la cinematograf, parcă n-ar fi oameni, adevărații oameni sunt demult în siguranță și și-au lăsat numai umbrele ca să alerge în locul lor. Ele marchează pur și simplu Fuga și chiar oamenii care stau în fața ecranului, ca să vadă umbrele de pe ecran, par numai niște umbre puse să desăvârșească iluzia, în timp ce *adevărații oameni* au fugit de mult.

STRUCTURA FUGII

În lumea credinței, omul n-are nevoie să se orienteze spre **multele** care **ar putea să fie**, ci numai spre **una** care **este**: spre Dumnezeu. Sigur că și omul din lumea Credinței se schimbă, însă e cert că oriunde se mișcă el, deși are loc o schimbare, este și Dumnezeu; și dacă ți se pare că omul se uită să vadă că Dumnezeu e omniprezent, rușinându-se să facă pe verificatorul lui Dumnezeu, el se mișcă puțin și timid.

În Lumea Fugii însă, unde omul nu știe cum este și ce întâlnește în Fuga lui, nici el și nici lucrurile nu sunt rânduite numai pentru locul în care se află. Ele sunt rânduite **pentru orice**, fiecare trebuie să fie gata de orice, ele *nu* sunt *împlinite,* ci numai *pregătite* pentru ceea ce vor trebui să reprezinte. Sunt așezate într-o poziție neutră, din care se pot face gata pentru locul pe care-l vizează Fuga. Acolo, lucrul nu are valoare pentru că *este*, ci pentru că *poate fi* și *deveni* oriunde; și cu cât devine mai mult, cu atât are mai multă valoare. Lucrul nu este, ca în lumea credinței, capătul unei întâlniri, atingere a scopului, stăruință și revendicare a țelului. În Lumea Fugii, lucrul nu este decât un început, însă nu începutul ființării proprii, ci începutul multitudinii, salt în multitudine și numai așa există. Nu ca și cum *ar fi* sau *ar deveni*, ci ca și cum *ar putea deveni* orice, iar conturul lucrului nu este fața lucrului, ci marchează numai linia unde a fost schițată, evadând din sine însuși. Un lucru nu apare ca lucru real, ci pur și simplu ca un **mănunchi de posibiluri**, o prescurtare, o concentrare de posibiluri ambalate sub forma obiectului respectiv, așteptând numai să izbucnească din el. Omul însuși nu se află acolo unde e vizibil: acolo e numai locul de unde fuge. Ființarea e numai o ocazie de a exersa omniprezența. Pare o minune că omul e încă limitat de niște contururi și nu a fost făcut praf și pulbere de explozia propriilor posibiluri!

Aceasta e Lumea Fugii: **nu o lume a necesarului**, ci una a *posibilului*. Nimic n-are nevoie să existe așa cum este; el numai *poate* să fie, fără a fi însă necesar. Totul este inconștient, iar dacă vezi undeva ceva consistent, acest ceva e numai concentrarea care va exploda.

Lucrul produce *ceva*, dar nu ca să existe *altceva*, ci pentru ca să fie produs *un nou posibil*. Acesta este intenționat produs cu un efect, astfel ca să poată urma un obiect nou, fără defectul dinainte, dar având un altul: totdeauna este prevăzută și *posibilitatea de a urma un altul*. Defectul, neîmplinirea nu mai este pentru om un imbold de a scoate lucrul din situația de *jumătate-de-măsură* și deficiență pentru a-l îndrepta spre împlinire și corectitudine. Defectul servește numai pentru a începe un obiect din nou, pentru a crea o *nouă variantă,* fără a o desăvârși niciodată, pentru a crea un *șir nesfârșit de posibiluri*. Defectul este motorul posibilurilor. Foarte probabil, posibilurile produc prin ele însele, fără motor, pentru că în lumea Fugii obiectele nu pot exista decât într-o astfel de stare; ele nu sunt îngăduite într-o stare diferită, starea de posibil e primară ca aerul, iar obiectele i se conformează. Aceasta este, în mod obișnuit, una dintre șmecheriile lumii Fugii: anume că lucrurile și situațiile nu trebuie să fie pregătite *pentru ele însele* printr-un act anume, ci Marea Alcătuire a Fugii creează o atmosferă prin care lucrurile și situațiile sunt preschimbate fără ca ele să bage măcar de seamă. Nu încerci care posibilitate ar fi mai bună, ajunge **starea pură de posibil**. Dacă un lucru ar fi în stare de certitudine, certitudinea acelui lucru ar arunca în aer lumea posibilurilor. De aceea întreaga lume a Fugii e ocupată cu posibiluri, pentru ca să nu existe loc pentru vreo certitudine.

În Lumea Fugii **nu există „imposibil"**, ci numai „încă nu-i posibil"; iar acest „încă nu-i posibil" există numai din cauză că posibilurile nu se pot prezenta toate deodată. Omul Fugii vrea să aibă totul, pentru că nu știe de ce are nevoie; el vrea să aibă totul ca să poată arunca ușor ceea ce nu-i trebuie. Iar pentru așa ceva starea de posibil merge de minune. În această stare, un lu-

cru nu cântărește prea mult, e ușor să-l iei și apoi să-l arunci în Marea Fugii. Omului i se pare că nu i se poate întâmpla nimic, pentru că el este echipat deja, are la sine, trăit ca posibilitate, fapul care i se poate întâmpla. Când întâlnește faptul respectiv, el *nu mai are nevoie să-l trăiască*, n-are timp de asta, e nevoie *numai să identifice* în el ceea ce a catalogat deja ca posibilitate. Omul devine jucăuș, nu mai ține strâns obiectul pe care îl întâlnește, ci verifică numai din curiozitate dacă el corespunde catalogului posibilităților. Ce să se mai teamă, omul Fugii! Orice realitate e dizolvată în posibilitate și chiar posibilul nu există niciodată, ci *numai apare și dispare*. Omul are numai frica de a fi sau nu catalogat corect; în loc de adevărata frică, omului i-a mai rămas numai pedanteria catalogatorului.

În această lume a Fugii, omul *n-are nevoie să facă* nimic, totul există ca de la sine, el trebuie numai *să aleagă* între posibilități.

Omul credincios, înainte de a face ceva, știe că are o **datorie**; omul Fugii *combină* numai niște posibilități. Omul Fugii este prin excelență un eclectic. El însuși, omul, ca să constate despre sine că există pur și simplu, trebuie să se culeagă de peste tot și să se cârpocească. Mereu se adună și iar se împrăștie, de îndată ce s-a adunat. Omul Fugii **se supraestimează**, el n-are o măsură precisă la care să se raporteze, el are numai posibilități; el poate să se declare chiar uriaș, căci posibilitatea pe care și-o ia drept măsură se umflă după cum dorește el.

Întrucât în lumea Fugii totul este posibil, **nu există nimic neprevăzut**, ceva care să fie cu totul deosebit de Prevăzut, nici o surpriză ce ar putea avea fiorul neobișnuitului. De aceea, în lumea Fugii **nu există nici poezie**.

În această lume **nu există** de fapt **spațiu**; în orice loc e posibil orice. Exiști simultan peste tot. Poți să rămâi mereu în același loc și totuși curgi în Fugă: spațiul este umplut pretutindeni cu aceleași posibiluri, el este abolit. Poate că mai există resturi de spațiu, goluri de spațiu în care să mai existe un rest de „se petrece ceva". Celălalt rest e altundeva, acel „se petrece

ceva" este zdrențuit în diferite goluri de spațiu, iar omul țopăie de la un gol la altul. Iar spațiul dintre om și Dumnezeu este umplut cu aceste posibiluri. E ca și cum Dumnezeu, El, Certitudinea, ar trebui ispitit să privească acest spațiu de posibilități, în timp ce omul ar fugi neobservat.

După cum am spus, în lumea Fugii exiști simultan și aici și în alt loc. Dar sufletul, e aici sau dincolo? Nici el nu știe, numai cât dispare rapid. Nu știe cui aparține, e zăpăcit; și dacă ar considera starea de zăpăceală numai o posibilitate și această simțire i-ar deveni realitate, atunci ar fi un smintit și Fuga s-ar sfârși aici.

Timpul în lumea Fugii: nu presupune intervale, toate intervalele sunt umplute cu posibiluri. Nu e permis să existe vreunul, pentru că unde e interval este și popas, iar în lumea Fugii nu e necesar să te oprești.

În lumea Fugii *nu există timp plin*, consistent, pentru că posibilurile apar mai repede decât le consumă timpul. Mereu rămâne un rest de timp neconsumat în care nu există nimic, nici măcar un posibil: e timpul gol.

În lumea Fugii *nu există trecut și viitor*. Tot ceea ce a fost, este și va fi este cuprins în orice posibil. Nu este ca în Lumea Credinței, unde prezentul, trecutul și viitorul sunt distincte unul de celălalt, iar în fața lor veșnicia e limpede precizată; acolo unde prezentul există pentru a putea trece în veșnicie, trecutul trăiește pentru ca să-l atingă odată veșnicia, viitorul este neodihnit pentru că așteaptă veșnicia. În lumea Fugii timpurile nu sunt ordonate unul după altul, ci amestecate laolaltă. Trecutul, prezentul și viitorul se află laolaltă în orice posibil.

Evenimente sau stări spirituale trecute (de exemplu, timpul primar sau perioada precreștină) vin din aceste posibiluri în prezent și dispar în ele: apariția și dispariția sunt una. Și invers: multe care trebuiau să se întâmple abia în 1950 apar încă de astăzi (astăzi, adică 1934, data scrierii cărții, n.n.). Însă aceasta nu este o preavizare sau un semn al unei lumi de dincolo de timp, ci e semnul unor timpuri amestecate, în care nu se

mai petrece nimic, ci toate se rezolvă în prealabil. Însă nu ca eveniment al prezentului, ci ca o bucățică de posibil, pentru care și o altă bucățică din acel amestec ar putea să apară. Așa trăim noi: zicem anul 1934, însă e amestecat cu el 1950 și 1850; deci când trăim noi de fapt? Căutăm anul căruia îi aparținem, căutăm, dar nu găsim decât o nouă posibilitate în această lume a Fugii, unde totul apare înainte să fie și dispare înainte să fi fost și unde ceea ce a fost va fi iarăși, înainte de a fi prezent; în această lume unde totul apare ca să dispară și dispare ca să apară, unde Apariție, Ființare și Dispariție sunt totuna.

În lumea aceasta ți se înfățișează toate posibilitățile, nu le mai controlezi, ele dispar chiar înainte de a decide asupra lor. Însă unde **nu este decizie**, nu este *nici seriozitate*. Riști să reclami cea mai groaznică dintre variante, n-ai nevoie de curaj, căci unde totul e posibil nu mai există curaj. Ți se pare că n-au nici o eficiență, căci dispar rapid, încerci toate aventurile posibilului. Reclami orice lucru groaznic ca într-o glumă sau un experiment, numai ca să probezi că mai există Ceva înfricoșător, că o posibilitate teribilă poate deveni realitate. Război, crimă, molime par pur și simplu experimente reușite, iar oamenii care pier în ele mor ca niște ghinioniști într-o experiență.

Într-o astfel de lume, în care *realitatea se dizolvă în posibilitate*, **nu există vină**; tot ceea ce se petrece este doar o combinație de posibilități, nu există o faptă adevărată. Ca o glumă bună, combinația își pune o mască, de exemplu masca războiului. Însă de fapt nu e război, ci numai o posibilitate care se rezolvă cel mai ușor sub masca războiului. Nimeni nu se gândește la vină, te gândești numai ce mască și-o fi pus combinația dacă n-a apucat războiul și sub ce mască va apare data viitoare. În adâncul omului șade Frica, atât de mare încât trebuie să stea ghemuită, iar toate măștile sunt numai încercări ale unei lumi pentru care cea mai teribilă posibilitate este preferată ca realitate și pentru care omul Fugii reprezină ultima realitate teribilă.

Unde nu există vină, nu există nici căință, iar unui om care ar fi aruncat din Lumea Credinței în Lumea Fugii și-ar vrea

să aibă în față un păcat, păcatul i-ar fi răpit și mistuit de marea de posibiluri, iar el trebuie, disperat, să mai păcătuiască o dată ca să aibă evidența păcatului în fața lui. Însă păcatul dispare mereu; îl faci mai violent, dispare mai violent. Ca un îndrăcit vrei să faci un păcat teribil, tot atât de teribil pe cât stă el în fața ta și nu se poate clinti. Ah, măcar realitatea păcatului ar vrea bietul om să o aibă-n lumea asta, trăgând nădejde că, dacă măcar păcatul ar fi silit să trăiască în realitate, și celelalte toate se vor întoarce din posibilitate în realitate!

În Lumea Fugii **nu există adevăr**, în ea totul e plin de posibiluri și, deci, ambiguu. Însă nu există *nici minciună*, căci minciuna ar preciza și ar fixa un lucru, iar Fuga nu permite așa ceva. În Fugă nu există nici adevăr și nici minciună, nici amestecul lor, nimic altceva decât Posibilul, căruia i se comandă, după nevoie, când ceva minciună, când ceva asemenea adevărului.

Dacă credința, după Hegel, este certitudine interioară care anticipează infinitul, cum ar putea exista credința acolo unde ea este dizolvată în posibilități sforăitoare și unde infinitul este extras din aceste posibilități și amestecat cu multe altele?

În Lumea Fugii **nu există credință**. Căci unde totu-i posibil, nu mai e nevoie să crezi. Dumnezeu e degradat la o simplă posibilitate, adică mai puțin decât o imposibilitate. Când un om din Lumea Credinței zice „Dumnezeu nu există", negația aceasta se dizolvă în fața afirmației „Dumnezeu există". În Lumea Credinței, unde există limpede *afirmație și negație*, afirmația e mai puternică. Permițând și negației să existe, tocmai pentru că ea, afirmația, este puternică. Un înverșunat trebuie să urle necontenit, cu disperare, că „Dumnezeu nu există", ca să poată fi măcar observat. El trebuie să smulgă mereu pe „nu există" din „există", și totuși acel „nu există" e dus mereu în „există" și dispare în el, și adesea omul însuși e înghițit de „există" la un loc cu „nu există".

În Lumea Credinței, cel care zice „nu există" moare. În Lumea Fugii, cel care zice „*e posibil*" tocmai din asta trăiește. El nu riscă nimic cu acest „e posibil", Dumnezeu nu-l înghite,

căci El nu-i decât o posibilitate. În Lumea Credinței, totul ar fi posibil dacă Dumnezeu ar fi *numai posibil*; în Lumea Fugii, toate sunt posibile tocmai pentru faptul că Dumnezeu este numai posibil. Omul nu mai fuge de Dumnezeu, ci de o posibilitate oarecare și se mulțumește să numească „Dumnezeu" ba o posibilitate, ba o alta, pe aceea de care fuge el. El riscă să se hazardeze departe în necredință, e numai o posibilitate, și i se pare că ar putea, dacă e nevoie, să se arunce rapid chiar în credință ca altă posibilitate.

Teologia dialectică a încercat să-l scoată pe Dumnezeu din această configurație de posibiluri și să-l desemneze drept „Cel cu totul altceva", cel care-i altfel decât celelalte posibiluri. Însă se pare că acest Dumnezeu are puterea de a fi „cu totul altceva" nu de la sine, nu datorită propriei suveranități, ci numai ca o antiteză a celorlalte posibilități. S-ar părea chiar că tocmai acest „cu totul altceva" tensionează și ambalează posibilitățile tot mai violent. Cu cât mai demonstrat e Dumnezeu ca fiind „cu totul altceva", cu atât mai violent se tensionează posibilitățile spre noi posibilități; cu dinamica lor, încearcă să ajungă și să întreacă pe acel „cu totul altceva".

În Lumea Fugii, **nu există moarte**. În Lumea Credinței, unde există moarte, ea este o cezură, un popas: o inimă se oprește, iar ultima bătaie răsună nu numai spre tărâmul de dincolo, ci răspunde de acolo și la noi. Lumea însăși înmărmurește o clipă: totdeauna la bătaia morții, ea stă o clipă. În Lumea Fugii, asta nu se poate întâmpla. Acolo moartea e altfel, e numai o dispariție, nici nu se observă. Răsună un pocnet, cade un om. Pocnetul e numai un semn că a mai dispărut unul. În Lumea Fugii, moartea nu mai este o certitudine, ci numai o posibilitate ca oricare alta. Așa cum unul dispare, tot așa, ușor, altul se scoală din morți. Fiecare se îngrozește când îl vede pe celălalt, fiecare vede în celălalt un strigoi. Fiecare apare celuilalt viu și totodată mort, și nici nu mai știi măcar la ce te uiți.

Dacă te uiți la toată lumea asta de posibiluri, cât de inconsistente, de umbră și vis sunt toate în ea, te minunezi cum mai

poate dăinui atâta inconsistență. Nu-ți vine să crezi că aceasta mai poate ființa ca lume, nu poți crede că arborii, câmpiile, râurile, norii mai suportă atâta neființă care nu se mai topește în propria nimicnicie. Râurile intră în pământ, câmpiile s-au împărțit și sunt gata de desțelenit, însă dăinuie pentru că dăinuie arborii care-și întind crengile spre apărare ca o pădure de suliți, în timp ce norii au dispărut de mult. Parcă n-ar mai fi nimic, numai o imagine aruncată pe ecranul lumii de un monstruos aparat de proiecție care va dispare din nou.

Însă este o lume, o lume întreagă, numai că nimic nu mai e real, totul este numai posibil. Întreaga *LUME A REALULUI* s-a preschimbat în lume a *POSIBILULUI*.

Lumea nu vrea să se prăbușească ca făptură a lui Dumnezeu, ci ca nimicnicie, sub forma unui ceva care nu merită să mai trăiască. Ultima onoare pe care lumea Fugii o mai acordă lumii lui Dumnezeu este aceea că, înainte de a se prăbuși, ea se preschimbă în neființă, că se scufundă ca lume a Fugii, iar nu ca lume a lui Dumnezeu.

Cum poate dăinui un credincios într-o astfel de lume? În fiecare clipă, credința îi este înșfăcată de posibiluri și înghițită de ele. În fiecare clipă, trebuie să și-o salveze din nou, ca ea să dispară iarăși. Niciodată nu este mai sărac un credincios decât atunci când suportă atacul posibilurilor care-i iau credința, dar este și mai fericit când o dobândește. Însă ce înseamnă a fi sărac sau a fi fericit pentru omul căruia i se ia credința? El trebuie numai să-și revigoreze credința. Dacă reușește totuși cineva să rămână credincios în felul acesta, Dumnezeu se va îndura de el, nu-l va lăsa să-și câștige singur credința, ci i-o va dărui El, Dumnezeu însuși; dar numai la capătul atacului, la moarte. Așa se va întâmpla: Dumnezeu însuși îi va dărui omului credința, întreaga lume a posibilurilor va ajuta la aceasta și va dispare apoi, ca un slujbaș bun care și-a făcut datoria.

ORGANIZAREA FUGII

1
Ocuparea spațiului

În lumea Fugii trebuie să-și afle loc mulți oameni și multe făpturi. Asta *nu* înseamnă că ele sunt cuprinse ca *existențe concrete* în Lumea Fugii. Căci concretul este solid, are masă, dimensiune, concretețe în spațiu, și de aceea nu poate fi confundat; în Lumea Fugii însă existențele trebuie amestecate între ele. Cu un obiect concret nu poți să faci orice: din concretețea lui reiese deja ce trebuie făcut cu el. Dintr-o astfel de existență emană o forță ce atrage alte existențe în apropierea ei; dorește să stăpânească și să aibă făpturi peste care se poate stăpâni. Astfel, ea are nevoie de spațiu, mai mult decât i se poate oferi în Lumea Fugii. Acest fapt deranjează Lumea Fugii: o făptură concretă nu suportă ca celelalte făpturi care sunt atrase spre ea să rămână cum sunt. Ea le remodelează după ființa ei, le leagă de sine nu exterior, ci interior. În Lumea Fugii însă trebuie ca totul să fie neapărat maleabil și dacă, totuși, existențele și oamenii rămân stabili, asta e posibil numai pentru a putea fugi mai bine împreună, nu pentru a rămâne împreună. În Lumea Fugii nu există *omul concret,* ci **umanitatea abstractă**. Un om concret are o înfățișare anume și un mod de acțiune anume. În locul lui nu poate exista și nu se poate întâmpla altceva, spațiul este puternic ocupat de acest om. Însă umanitatea abstractă rătăcește, plutește peste tot și nicăieri, este pretutindeni în spațiu, dar nu cuprinde spațiul. Ea pretinde numai că *ar putea exista* un om peste tot, însă fără a fi necesar să existe; se emite doar pretenția că totul este neprecizat.

Prin abstractizare, existențele sunt golite de conținut, lucru absolut necesar pentru Fugă. Tot ceea ce e stabil, fixat trebuie măturat din drum; existențele trebuie să devină penetrabile și

transparente. Printr-o astfel de existență vrei s-o vezi pe cealaltă, iar din caverna uneia să poți fugi în caverna celeilalte. Această cavernă pe care o creează abstractizarea nu este un spațiu precis, în ea nu se poate stabili cineva sau ceva, se poate numai trece prin ea. Este numai un spațiu în care o existență este înghițită de golul alteia. Ce lume mai e și asta, Lumea Fugii, în care existența se năpustește și fuge prin nimicul golului!

Prin continua abstractizare se creează *o rezervă de gol*, o atmosferă în care făpturile se subțiază de la sine și se fac capabile de fugă, fără să mai fie necesară de fiecare dată o acțiune anume de abstractizare. Existențele și oamenii sunt golite automat, imediat ce intră în Lumea Fugii. Omul Fugii nu are timp să nimicească el însuși fiecare existență separat. Poate că omul, chiar Omul Fugii, nu ar suporta ca fiecărei existențe să i se golească tot conținutul, poate că și-ar aminti de Creator dacă ar lua în mână și ar distruge separat fiecare existență.

Astfel sunt golite existențele. Cât de mult trebuie să fi trecut de când erau pline și întregi; nu-ți vine să crezi că un om concret a fost odată totuna cu acele existențe goale. Ce aruncate par, aruncate de mult timp, precum coșurile de gunoi la marginea trotuarului! Adevăratele existențe trebuie să fie astfel mai în față, iar omul aleargă într-acolo unde trebuie să fie ele. Însă mereu găsești numai coșurile goale și mereu mai repede te grăbești. Și asta vrea Lumea Fugii.

Câteodată, cineva se apleacă adânc spre interior, interiorul său și al făpturilor; până în hăul adânc se aruncă. Poate că vrea să se ascundă în adâncul prăpastiei, sau poate că s-a aruncat în adânc numai pentru ca Lumea Fugii să aibă spațiu, să fugă cu mai multe făpturi în marele hău. Căci Fuga e puternică și chiar hăul îi este supus și trebuie să ajute la fugit.

Câteodată, se întâmplă că cineva nu cade în golul lui, ci în tristețea (*spleenul*, angoasa, abulia) lui. Este obosit de Fugă și tocmai de asta nu cade în gol, ci mai adânc, în tristețe. E ca într-o grotă, Fuga trece pe deasupra lui, iar el se îngroapă în grotă ca un animal. Astfel se îngroapă el în grota tristeții.

2
Articularea Fugii

Fenomenul Fugii este atât de monstruos, încât nu poate fi **structurat** organic. Și chiar dacă ar exista o forță care ar vrea să ordoneze Fuga, ar fi ea însăși dizolvată în mișcarea Fugii. Căci în timp ce ar înainta dintr-o parte în cealaltă a Fugii, de-a lungul nesfârșitului ei șir înaintarea ar deveni grabă și chiar Fugă.

Nici Cuvântul uman n-ar fi capabil să ordoneze masa amorfă a Fugii. Nu există **comunicare** de la Cuvânt la Fugă. Cuvântul e *spirit* și chiar dacă poate și vrea să acționeze tocmai acolo unde nu este spirit, totuși nu poate acționa asupra unui astfel de fenomen cum e Fuga, care există numai prin faptul că fuge de spirit. Asupra acestei mase amorfe a Fugii nu acționează cuvântul format, ci numai gălăgia informă, apelul fără conținut, semnalul sonor, șuieratul, comanda prin fluierat. Șuieratul corespunde acestei mase amorfe fugind fără sonor, răsucindu-se în sine însăși. Deasupra omului nu mai trebuie să fie Dumnezeu, ci, în locul Lui, mașina de șuierat.

Nu e deloc timp să faci o *diviziune* ordonată; unde e diviziune se cheltuiește timp ca s-o realizezi. O existență articulată se mișcă încet; în lumea Fugii însă trebuie să fii rapid și, mai ales, toți vor să fie în frunte, nici unul nu se lasă prins în intervalele ordonate. Doar acolo unde alcătuirea este articulată organic fiecare parte știe de la sine unde se află, și știe asta în orice clipă. În lumea Fugii însă, unde toate părțile sunt un *talmeș-balmeș*, pentru că toate deodată vor să fie în frunte, omul știe aceasta numai când primește un semnal, un semnal din afară.

Atât e de pierdut omul în Lumea Fugii; el știe numai că aici e Lumea Fugii, însă nu mai știe că și el e în ea. Ceva fuge, nu știe că el e cel ce fuge. „Eu", „eu", strigă el necontenit, își strigă sieși, ca și când ar încerca să se asigure că e încă prezent: „Eu - unde ești, frate Eu?". Și își răspunde sieși: „Eu, eu!". Poate că așteaptă să întrebe cineva și de el și, ca și cum n-ar

auzi bine apelul acelui căutător (în această pierzanie îi putem îngădui chiar și lui Dumnezeu să-l caute și să-l strige, dar numai așa, ca un slujbaș, iar apoi să dispară din nou), răspunde el singur anticipat și din rezervă: „eu, eu!". Nici nu știe dacă a răspuns el sau altul de lângă el, căci în marea Fugă oamenii se învălmășesc unul peste altul; toți laolaltă formează o singură masă amorfă, și din această masă se aude strigând „eu, eu!", ca și când ar fi posibil să te desfaci din încâlceală dacă te-ai ispiti tu însuți, prin strigăte, să ieși. Acest *„eu!"* nu vrea să însemne *„sunt!"*, ci numai „sunt *aici!"*. Wilhelm von Humboldt spune că în limba anumitor neamuri „eu" are același înțeles cu „aici". Întreaga populație a Fugii strigă „eu, eu!" și înseamnă „aici, aici!". Adică nu vrea să arate *ce este*, nici *că este*, ci numai că este *aici*. Subiectivismul, strigătul - „eu" nu mai este folosit pentru a indica un mod precis de existență, ci numai felul ei. Subiectivismul nu mai are decât un scop topografic.

Persoana se evidențiază în lumea Fugii nu pentru că vrea să-și evidențieze **ființa**, ea vrea numai să arate că e undeva. Ființa nu mai este problema principală, ea e numai un mijloc care evidențiază persoana exterior. Nu mai există nici un subiectivism de conținut, nici măcar acela de a te evidenția în fața oamenilor și a lui Dumnezeu prin ființa ta. Mai există numai subiectivismul formei, în care orice esență și orice conținut este folosit pentru a contura cu fermitate omul care, în talmeș-balmeșul Fugii, se adulmecă singur.

Tot ceea ce întâlnește omul în lumea Fugii este smuls și folosit ca mijloc, pentru a se remarca prin el. Precum pe străzile marilor orașe trasezi și întocmești foarte exact o porțiune de teren, pentru a te contura pe tine și pe ceilalți prin forfota generală, tot așa se conturează omul pe sine însuși, foarte precis, pentru a se face vizibil.

O cugetare sau o faptă nu mai este valorizată nici prin faptul că e bună, nici prin acela că e nouă, ci numai dacă omul

Fugii se poate **remarca** prin ea. Însă el nu se evidențiază pentru *a valora* mai mult decât altul, ci pur și simplu numai pentru a face văzut faptul că el *fuge* ca și *celălalt*. În această amorfă lume a Fugii, totul este exagerat și falsificat de dragul remarcării. Nimic din ceea ce este în ea nu e lăsat cum e, ci exagerat până la extrem, pentru că numai extremul îi mai dă un contur.

Săracii trebuie să apară *mai săraci*, nu pentru că ar voi ei înșiși; mulți nu au nimic altceva prin care să se evidențieze, decât sărăcia. Bogații trebuie să apară **mai bogați**, pentru că nu au altceva decât bogăția; stă câte unul și se îndoapă până simte și el că e acolo, că există. El s-ar putea îndopa cu orice altceva, numai să aibă posibilitatea de a se evidenția și a se face vizibil.

Câte unul încearcă să fie mai rău decât este de fapt; îi este teamă că, dacă nu face un rău mare, n-o să mai simtă nici un rău și, deci, nici pe sine. Își atârnă răul ca pe un afiș pe care scrie că „*e acasă*". El însuși își citește inscripția ca și când n-ar cunoaște-o, iar ceilalți care fug împreună cu el citesc acest rău ca pe o convenție, numai ca pe semnalul „cineva e *aici*, cineva *este precis aici*". În această construcție a răului există sigur un om, te poți opri o clipă lângă el, chiar te poți opri lângă el, la marginea exactă a răului.

Altul devine mai bun decât ar putea fi de la sine, el exagerează binele. Îl exagerează, îl duce până la extrem numai pentru a se remarca și a atenționa, prin exagerare, că el este *acolo*. Binele nu este scop în sine, ci numai mijloc pentru o remarcare formală.

Adevărul și *minciuna* din lumea Fugii nu sunt valori etice, ci pur și simplu valori de remarcat. Însă în față, un con de lumină cade deodată pe câte unul când, în întunericul Fugii, spune adevărul. În acest con de lumină constată, e în stare să observe el însuși faptul că există. Ah, îi este indiferent faptul că se recunoaște prin lumina adevărului; și minciuna îi servește la fel. Și ea este numai formă, nu e minciună reală, și tocmai pentru că e folosită numai ca formă n-o controlezi deloc. De aceea, ea poate crește ca un monstru, te poți remarca foarte bine prin

ea. Și mereu este exact precizată ca și adevărul, e ca acea decizie exactă prin care s-a delimitat primordial adevărul de minciună, e ca o mică așteptare în gura omului înainte ca minciuna sau adevărul să fie trimis în lume, chiar în lumea Fugii.

În lumea Fugii ești **radical,** pentru că radicalitatea te duce până la limită. Omul vrea să ducă la limită nu un lucru, ci pe sine însuși. Radicalismul e numai un mijloc, măsura radicalității nu e dată de lucru, ci de măsura care e necesară pentru a se face vizibil pe sine însuși în penumbra generală a Fugii. Omul e mai radical decât vrea să fie, pentru că nu e clar cât trebuie să fie pentru ca oamenii să se poată recunoaște reciproc în talmeș-balmeșul lumii Fugii. Mai există doar un radicalism de formă, și nu de conținut. Acești radicali nu mai au în sine decât cadrul; o mică zguduire și cad singuri din el. Însă faptul periculos e că mereu degradează conținutul nou până la starea de simplă formă. Conținutul lumii re-plasat în formă și, prin aceasta, distrus; acesta e pericolul acestui radicalism.

Omul se descompune atunci când nu mai dăinuiește prin conținutul său, când prin conținut e delimitată numai o porțiune de spațiu. Omul își pierde conținutul când vede că nu servește decât la asta.

Tot umanul constă numai în contur, în margini, vedem omul numai în situația-limită. Filosofia a și sancționat această stare, se vorbește filosofic de „*situația-limită* a omului de azi". Suntem mândri de faptul că omul, un aventurier, își riscă existența la limită. Însă uităm că omul nu riscă de fapt nimic, pentru că în situația-limită nu mai are nimic în sine; posesiunea lui s-a transformat dinainte în formă, în limită.

Până la cel mai evident final al ființării, până la eschatologic forțează omul, căci **eschatologicul** este limita ultimă. La el trebuie să devină clar totul, trebuie să existe o ultimă clarificare, ca să i se poată rosti sentința! Astfel, omul acceptă chiar Judecata de apoi dacă numai prin asta se clarifică ceva. Aceasta este abuzul de escatologie prin radicalismul formei. Eschatologicul este agreat în lumea Fugii, este folosit bucuros de

fugari, există în el un teribil apel la Fugă. Omul merge spre final, totul a erupt deja înspre final: acum trebuie să rămânem împreună, împreună în Fugă, nu mai are nici un rost să mai stai pe gânduri, acolo, la finalul apropiat, vei afla și totul se va lămuri și se va limpezi.

3
Motorizarea Fugii

Pentru Fugă, omul trebuie să-și facă toate lucrurile mobile. Pentru Fugă, nu poți folosi un lucru în starea lui de ființare; căci tot ceea ce ființează este consistent, vrea să rămână cum este: o existență unică și greu de transformat. Însă o **existență în devenire** e mereu pe drum: asta este existența din lumea Fugii. În lumea Fugii orice existență este descompusă în act de devenire, lucrul e tras înapoi din ființarea în care l-a așezat Dumnezeu. El vrea să rămână statornic, însă nu la Dumnezeu, care este începutul și ființarea deplină, ci la imperfecțiunea propriului început, acolo unde un lucru este mic, încă incapabil de a fi sigur, încă nelămurit dacă trebuie să dispară iar sau dacă are voie să se dezvolte. Așa cum omul lasă o existență să scadă și să se întoarcă la începutul foarte mic în care, printr-un mic impuls, poate dispărea sau poate veni la existență (la început foarte mic, apoi crescând până la existența maturizată), așa se poartă omul cu existența. Ea nu e niciodată într-un loc anume, ci mereu pe drumul dintre o stare și cealaltă: are valoare numai întrucât a devenit. Omul nu vrea să știe cum există ceva, ci numai să-și închipuie ce a devenit totul până a ajuns cum este. Lăsând lucrurile să țopăie încoace și încolo pe această scară a devenirii, omul și le face flexibile pentru Fugă. Astfel, nici măcar devenirea însăși nu este obținută ca scop, ci numai ca mijloc, care face lucrurile mobile pentru Fugă. Omul nici măcar nu se rușinează că face asta, dimpotrivă:

schimbând rapid lucrurile dintr-o stare în alta, devine exuberant, se crede un vrăjitor.

Pentru că omul știe că un lucru poate fi nu numai mare, ci și mic, că acesta nu există sigur, își permite să umble cu el oricum e nevoie în lumea Fugii. Și pentru că toate stările de devenire sunt considerate ca având aceeași intensitate, nu e altfel nici neînsemnatul început de altădată față de ființa finalizată. Astfel, omul nu știe ce are importanță de fapt: acest mic de *la început* sau acest mare de *la sfârșit*. Ființa împlinită și începutul nedeplin apar cu aceeași valoare. Această egalizare a existenței cu devenirea face inutilă valorizarea ființării, nimic nu mai este considerat după *valoarea sa*. Și chiar asta și vrea Fuga: să nu mai lase nimic să dureze, ci, prin devenire, să preschimbe totul într-o stare fără valoare, în cea de început, în care diferitele existențe sunt la fel. Pentru că toate se află în aceeași stare de non-valoare și toate pot fi preluate în lumea Fugii fără nici o aranjare, așa cum sunt.

De exemplu, **religia** în lumea Fugii nu mai este suportată ca un fenomen unic și legitim prin însăși ființa sa, ci ființa ei imuabilă e făcută mobilă, fiind pusă în legătură cu metafizica. Religia există aici numai pentru ca să devină din ea metafizica, iar metafizica numai pentru a proveni din ea știința pozitivistă. Una are valoare numai întrucât devine altceva; ce este acest altceva nu mai contează, ci numai schimbarea. Religia apare astfel ca ceva provizoriu și fugitiv, și asta convine omului Fugii.

Istoria întreagă, în lumea Fugii, trebuie să servească numai la a face mobili oamenii și existențele, la a putea sări din prezent în trecut și din trecut, mai apoi, în preistorie, în care omul nu vrea să se oprească, ci numai să sară în ea. Nu ne oprim în trecut, ci numai la saltul în el. Istoria servește numai la a fi peste tot și nicăieri, ea e folosită ca un fel de gimnastică. În lumea Credinței, istoria ajută omul să aducă din trecut în prezent existențele care au fost așezate deja de Dumnezeu în trecut, pentru ca omul din prezent să nu stea singur în fața lui

Dumnezeu. În lumea Fugii, istoria e folosită ca să scoată lucrurile din trecut, să poți fugi împreună cu ele.

Și încă ceva: faptul că omul prezintă timpurile de odinioară ca fiind mai bune și prezentul mai rău, ori viitorul mai bun sau mai rău, nu înseamnă în lumea Fugii o valorizare, ci „mai bun" și „mai rău" sunt numai marcaje între care omul hâțâie lucrurile încoace și încolo; nu se construiește o pantă etică, ci una fizică. Existențele trebuie făcute mobile pentru Fugă, din „mai bine" ele se prăbușesc în „mai rău"; numai din cauza acestei prăbușiri, din pricina mecanicii pure a prăbușirii sunt lăsate existențele să cadă în mai rău.

Sociologia, în lumea Fugii, a fost construită ca o mașinărie, având scopul să facă fenomenele apte de Fugă. Sociologia nu mai lasă spiritul să fie un fenomen autonom, nu-i permite să fie independent de locul indicat de el, ci invers, îl legitimează numai prin locul în care se află el, prin prisma sociologică. Vrea să arate că ea ar crea spiritul, căci spiritul nu mai are voie să fie suveran. Aici, spiritul este ceva ce se schimbă de la un strat sociologic la altul. Însă nu spiritul care se schimbă interesează, ci numai procesul exterior al schimbării, mecanica variabilității. Se vede astfel că spiritul e făcut maleabil, mobil pentru Fugă. Spiritul e nimicit, secționat: există un spirit al cutărei sau cutărei grupe sociologice, fiecare grupă are spirituțul ei anumit. E chiar așa cum e nevoie în lumea Fugii, în care Totul e secționat în părți ca să poată fugi mai ușor și, ca întotdeauna când separi o parte din întreg și nu ești sigur că ai făcut-o, exagerezi o părticică, o apreciezi ca foarte importantă, astfel încât să nu se observe cumva că părticica nu este întregul.

Aici, primar este stratul sociologic, spiritul e secundar. De exemplu, pentru materialiști, el are voie să fie numai suprastructură peste stratul sociologic, el nu e decât o ceață peste acesta, nori sub care stratul sociologic se mișcă încoace și încolo. Iar omniprezența spiritului se realizează în lumea Fugii

nu prin faptul că spiritul *este* peste tot, precum în lumea Credinței, ci prin faptul că el *trebuie* să fie peste tot acolo unde vor obiectele.

Un Eu care nu se lasă implicat și amestecat în orice, Eul unic, unitar și neechivoc, care răspunde numai în fața lui Dumnezeu și în fața sa proprie, acest Eu, așa cum este el în lumea Credinței, nu-i convine omului din lumea Fugii. E prea rigid pentru ființa mobilă a Fugii. De aceea, omul Fugii zdrobește Eul, îl împarte în bucăți, așa cum le împarte pe toate, ca să poată fugi mai comod. Și îi pretinde apoi Eului să-și arate când o parte, când cealaltă, după cum are nevoie de el Fuga. Însă aceste componente ale Eului nu există cu adevărat, ci, pur și simplu, omul dă diferitelor înfățișări ale Eului diferite nume, nominalizează aceste Euri și crede că, întrucât le dă nume, ele și există. Mai întâi e divizat *Eul subiectiv*; din același om ni se scoate apoi și un *Eu colectiv*. Și, ca și cum n-ar fi de ajuns că Eul e luat separat în două fragmente, cel subiectiv și cel colectiv, se mai taie o bucată din Eu, un *Eu primordial,* căruia i se pretinde să tragă încoace tot ceea ce zace înapoi, în trecut. Și chiar încă unul, al patrulea Eu, stă la dispoziție: **subconștientul**, care trebuie să poarte grijă de viitor.

Dar nici o componentă nu e stabilită și clară în sine, ci fiecare trage de cealaltă: Eul primordial trage din spate de Eul subiectiv construit în prezent, în față, smulge Eul subconștient, iar Eul colectiv trage din toate părțile. Iese când o parte a Eului, când cealaltă. Eul variază mereu, el trăiește numai din faptul că se schimbă mereu, e numai o scenă pe care sunt demonstrate aceste părți ale lui. De asemenea, crezi că poți să umbli cu Eul cum vrei, că nu mai încalci nici o unitate, ci numai o parcelare.

Nu mai este important faptul că Eul există, ci faptul că se schimbă mereu. Omul Fugii își pune aceste schimburi ca pe niște măști. El e chiar mândru că se poate masca cu un Eu ale cărui origini sunt adeverite încă din începuturile primordiale. E

mândru de fiecare mască nouă a Eului. Partea serioasă a Eului, care constă numai în unicitatea lui, această seriozitate e aruncată la coș pentru un joc. Ah, de-am rămâne la acest joc! Însă nici măcar jocul cu diferitele măști ale Eului, cu căutarea lor, jocul de-a v-ați-ascunselea cu Eurile trecute și identificarea lor, nici măcar acest joc estetic nu mai are valoare, ci numai schimbarea pur mecanică. Eul e mereu în mers, nu e de găsit într-un loc precis. Se abține, când aici, când dincolo, ca un persecutat, ca să nu fie prins. Ca și cum intenționat ar lăsa piste false peste tot, ca să-și păcălească urmăritorul, așa se ascunde Eul: când într-o mască, când în cealaltă.

Omul și existențele sunt luate ușor, încât ar putea cineva să spună chiar că de aceea sunt așa de maleabile, tocmai ca să se poată întoarce ușor la Dumnezeu. Însă existențele aparțin lui Dumnezeu așa cum sunt și numai în greutăți, în cazuri rare, se întorc ele la El.

Totdeauna rămâne în făpturi și în om un *rest* care nu consimte la Fugă. Acest rest este amenințător, pentru că din el, cel statornic, poate rezulta în orice clipă stoparea, venirea în fire, întoarcerea. E atât de amenințător, încât uneori pare că principala realitate nu mai e Fuga, ci acest nemișcat și întreaga Fugă există numai pentru ca acest lucru statornic să fie scos și salvat de la prăbușire.

Însă mereu sunt inventate mașinării care să facă mobil acest imobil. De exemplu: râvna omului interior, **dorul după veșnicie** este preschimbat în forță pur mecanică, pentru a-l manevra și a face carieră prin el. Mulți oameni remarcă dinamismul incredibil al unui Pascal, Kierkegaard, Dostoievski, însă transformă acest dinamism interior într-unul exterior. Se agață de Pascal, Kierkegaard și Dostoievski ca de niște locomotive cu ajutorul cărora te poți propulsa. În timp ce Dostoievski, Kierkegaard și Pascal sunt purtați de dorul lor spre Dumnezeu și ei numai se aprind prin dor, în lumea Fugii, omul doar se lasă aruncat prin ei dintr-o parte în alta.

A fost inventată mașinăria psihanalitică, în care toate fenomenele sunt reduse la o singură cauză, cea erotică, dar nu pentru că ele - cum spun psihoanaliștii - ar aparține acesteia, ci tocmai pentru că nu aparțin ei, pentru că tocmai din această falsă cauză sar brusc înapoi, într-un vârtej. Tocmai acest vârtej este căutat de om, care vrea ca existențele să recepționeze apelul astfel încât să nu se potrivească cu celelalte de care au fost legate; deci inadecvatul este întrebuințat pentru ca existențele să fie aruncate în vâltoare.

Omul inventează mașinăria de transpunere: nu mai descoperă un alt om sau o altă existență prin coeziunea persoanei sale, ci sparge persoana sa și invadează o altă persoană sau altă existență. El se experimentează, cum se spune, însă nu pentru a cunoaște ceva, ci pentru a avea ocazia de a străbate prin el spre altul. El vrea numai să-l facă mobil, poate și pentru a se ascunde, prin altul, în lumea Fugii.

Ce mașinării teribile ca să te faci mobil și pierdut în lumea Fugii! Teribil este faptul că, atunci când dispare un om sau o existență, pare că și Dumnezeu dispare odată cu ele. Ce mare trebuie să fie Dumnezeu, dacă mereu e de față, deși mereu dispare! Cineva se oprește în Fugă și inima lui se oprește și ea, ca și cum ar recunoaște: cât de repede trebuie să dispară Dumnezeu, și tot poate să reapară; oriunde poate să reapară!

Iubirea este cea care-l împiedică cel mai tare pe om să devină maleabil pentru Fugă. Omul care iubește un om sau o existență consideră ființa prețuită exact și cu grijă, el se uită cu mare atenție să vadă dacă mai este ceva ce el încă nu iubește; iubirea îndelung rabdă, îndelung așteaptă, până ce ființa iubită crește întru iubire. Toate astea cer prea mult timp în lumea Fugii, unde trebuie să fii mereu pe fugă. De aceea, lumea este făcută sistematic insensibilă, dură. Toate legăturile în care poate exista iubirea - căsătorie, familie, prietenie - sunt nimicite de către omul Fugii. Omul Fugii încearcă să reformuleze căsătoria, prietenia și familia sub înfățișarea unor simple legături formale. Omul nu mai este reținut, pentru că nimeni nu

mai iubește; toți sunt laolaltă, stau unul lângă altul numai pentru a fugi împreună. Numai spontaneitatea iubirii, felul cum apare și dispare ea dintr-o dată, numai pe aceasta o mai acceptă omul: mecanica pură a spontaneității. Iar această spontaneitate există pentru a te face mobil, dar nu spre ființa iubită, ci dinspre ea, departe, în orice direcție.

Însă omul alungă iubirea mai ales din cauză că se teme de întâlnirea cu ea, care i-ar aminti mereu de Marea Iubire, de Dumnezeu, ar privi la El și în măreția Lui ar găsi totdeauna un loc pe care el nu l-a iubit, iar atunci, firește, Fuga ar fi nu numai frânată, ci chiar imposibilă.

4
Orientarea în Fugă

Omul care fuge are neapărat nevoie să-și mestereasca o mașinărie care să-l orienteze în harababura Fugii. Însă oamenii și obiectele din lumea Fugii sunt atât de tulburi și fără conținut, încât toate pot fi grupate numai formal, exterior. De exemplu, sunt grupați cu ajutorul mașinăriei **tipologiei** în picnici, astenici și atletici (Kretschmer). În aceste tipologii nu contează *cum* e conceput omul, ci faptul că e pur și simplu *conceput*. Tipologia e numai un mecanism pentru a grupa un număr mare de oameni. Sigur că ea spune cutare și cutare despre om, însă principalul este chiar tipologia, omul fiind numai secundar, mai mic decât ea. Ea nu-i acordă omului Fugii nici o importanță, căci tipologiei nu i se cere altceva decât să imprime fiecăruia un marcaj, cum că aparține celorlalți, că adică fuge împreună cu ceilalți. Astfel, prin tipologie se poate face vizibilă lumea Fugii. Așa de grozavă e Configurația Fugii, încât nici nu găsești destulă tipologie: aici fug orientali, colo, cei din Alpi, dincolo, schizofrenii etc. Omul Fugii se poate pierde; mereu întâlnește câte-o grupă tipologică care-l ia și-l duce în Fugă.

Așa e omul îngrădit tipologic: nu-i nevoie să te mai îngrijești de el, el însuși nu-și mai face griji, e ambalat tipologic și gata pregătit. În Fugă, nu mai există timp pentru individ.

Ceea ce nu mai are loc în tipologie e plasat în uniuni, secte, asociații. Așa cum în război, din cauza gloanțelor dușmane, oamenii nu mai rămân grupați, ci fug ca potârnichile, tot așa mișună oamenii în lumea Fugii, în grupuri și grupulețe. Unicul secret care-i ține împreună e Fuga: toți sunt camarazi de Fugă. Mereu dispar însă fugari; dintr-o dată, nu mai sunt, sunt declarați jertfe. Dacă i se jertfește, Fuga pare mai sigură.

Adesea, nu e nevoie decât să arunci o **lozincă** în talmeș-balmeșul Fugii. Oamenii se grupează în jurul lozincii, alți oameni, în alte lozinci, se agață și se lasă duși de ele. Așa cum marele întuneric al nopții apare împărțit în mai multe întunericuri datorită unor lumini, tot așa amestecul incomensurabil al Fugii apare divizat în amestecuri mai mici, datorită vârtejurilor luminoase ale lozincilor. Lozincile sunt ca niște stații în care fugarii își pot da întâlnire. În lumea Fugii, unde totul e dizolvat, lozinca e adesea singurul lucru care-i unește pe oameni - pot rămâne unul lângă altul și totuși pot trece de la o lozincă la alta prin Fugă. Nu contează ce urlă lozinca, contează că e luminoasă și vizibilă. „Viața", strălucitoarea, atâtătoarea viață este o astfel de lozincă vizibilă; sau „Magia", fermecătoarea magie, sau „Exoticul". Și adesea lozincile sunt nu numai marcaje luminoase care străbat prin brambureala Fugii, ele sunt și mobile: „Viața", strălucitoare, are acțiune în sine, „Magia" se mișcă prin preschimbare, „Exoticul" vine din depărtare, în „conflictul generațiilor" tinerii se despart de bătrâni, în „Declinul Occidentului" totul alunecă între apogeul culturii și prăbușirea ei. Astfel, lozinca mobilă se acomodează mobilității Fugii. Se luptă împotriva „Spiritului", pentru că el e împotriva a tot ce e fugar, și se face atâta tam-tam în jurul lui încât el însuși, chiar el, apare în mijlocul Fugii ca un component al ei.

Pentru Omul Fugii sunt folosite ca lozinci îndeosebi **simbolurile**, căci se știe că simbolul are puterea de a atrage oamenii și făpturile. Însă din el nu e folosită decât forța atracției externe; simbolul este fals folosit, ca mașinărie centralizatoare care grupează formal oamenii și obiectele împrăștiate și rătăcite. Nu e ca în *Lumea Credinței*, unde oamenii și obiectele sunt scoși prin simbol din lumea devenirii în lumea odihnei, care există pentru simbol ca simbol, pentru a fi simbol; această odihnă este momentul dinaintea prefacerii în simbol. În lumea Fugii, legarea de simbol are numai scopul de a face Fuga neprimejdioasă; prin simbol, omul e purtat dintr-o Fugă nesigură într-una sigură.

De obicei, cele mai populare lozinci sunt cele popularizante: „baroc-clasic", „apolinic-dionisiac", „suflet-spirit", „tânăr-bărân" etc. O astfel de lozincă-antiteză nu e aruncată în Lumea Fugii ca o lozincă obișnuită, ci atrage puternic la ea oamenii și obiectele: ca o scoabă, le ține strânse unul într-altul. Poți să fugi liniștit, nu mai e nevoie să te uiți că exiști și că obiectele sunt cu tine; ești lăsat între scoabele lozincii-antiteză, fiecare om sau lucru se află întinse între scoabele lozincii, lumea întreagă însă pare între ele. În lumea Fugii nu contează dacă oamenii și obiectele, întinse într-o astfel de lozincă, sunt juste; adică dacă ceea ce, de exemplu, se înțelege prin „baroc-clasic" e într-adevăr baroc sau clasic. Important e că sunt puse la adăpost și, cu cât stau mai rău între scoabe, cu atât mai mare e distanța între care le țin scoabele.

Groaznic este faptul că însuși „nesfârșitul și neasemănatul" Dumnezeu și „minusculul" om sunt întinși într-o lozincă-antiteză în cadrul **teologiei dialectice**. În ea, Dumnezeu nu mai e nimic altceva decât celălalt capăt al scoabei, al uriașei scoabe care poate împinge orice, pentru că ea ține orice; însă nu Dumnezeu e acolo, ci numai o distanță uriașă care ține locul. Și nu se știe unde e întins acest arc, așa că la capătul lui e pus să țină Dumnezeu. Iar distanța dintre El și om e așa de mare nu pentru că acolo e Dumnezeu, pentru că El e primor-

dial, ci pentru că distanța e primordială și numai secundar e pus și Dumnezeu să țină de un capăt.

Omului îi place această viață între poli; în primul rând, pentru că nu obligă la nimic, căci nu conține adevărata ființă a omului, și, în al doilea rând, pentru că ea acționează ca un stimul, solicitând orice din om. Observi numai că prin distanțare apare ceva, însă nu-ți dai seama că ceea ce apare e fără valoare; și e lipsit de valoare pentru că e scos forțat, printr-o putere artificială, mecanică, neavând nimic de-a face cu adevărata ființă a omului.

O astfel de lozincă-antiteză e capabilă să țină lângă sine oamenii și obiectele numai pentru un timp; ea se uzează repede; își pierde puterea de a reține lucrurile, pentru că le stăpânește numai mecanic: puterea ei se mistuie ca fumul. Lozincile-antiteză se schimbă mereu. În lumea Fugii, metoda dialectică e așa de populară pentru că schimbarea lozincilor urmează automat: aici se află o *poziție* a procesului dialectic, vizavi e *oponenta* ei, peste ele și așteptând ca amândouă să se uzeze și să intre ea, e o *a treia*. Vizavi de aceasta și în contrast cu ea, e *a patra*; și peste ele vine curând, mai sus, a cincea poziție, așteptând mereu ca precedentele să dispară și să poată intra ea cu propria opoziție, până când apare altă poziție, mai înaltă decât precedentele ș.a.m.d. Acest proces mașinal al dialecticii, prin care totul e împins într-o opoziție mai înaltă și mai frapantă, în care lozincile se schimbă automat, convine omului Fugii: poți să fugi, căci marcajele necesare pentru supravegherea Fugii se regularizează de la sine. Chiar mai mult: procesul dialectic e ritmic și, ca tot ce e ritmic, ocupă puțin spațiu, căci e într-o ordine exactă. Iar asta convine celui ce fuge: în cadrul Fugii, spațiul este economisit.

Chiar și **psihanaliza** este în lumea Fugii o mașinărie care face vizibilă harababura experiențelor: o experiență, anume cea sexuală, e proclamată de importanță centrală (sexul dă experienței nota frapantă necesară pentru a fi recunoscută drept centrală), iar din această experiență centrală privești de sus

peste celelalte experiențe, ca dintr-un turn de pază. Firește că e fals să ordonezi experiențele în jurul unui centru sexual; ele nu suportă, se distrug, se usucă, devin schelete. Dar tocmai asta vrea omul Fugii: experiențele să-i fie seci, conservate, pentru ca să poată transporta mai multe cu sine.

Într-un mod asemănător cu lozincile sunt folosite și figurile „**Marilor Bărbați**". În valurile Fugii, unde totul e nesfârșit și de necuprins cu privirea, e așezat ceva mare, vizibil: Marile Figuri trebuie să fie vizibile! Ele sunt folosite ca marcaje; Marea Figură nu e altceva decât un punct de orientare. Fugi și tot fugi și nu știi unde te afli; se ridică deodată o mare Figură: figura lui Napoleon se înalță cu măreție. Cel puțin, te afli într-un loc care are un nume - Napoleon - și poți fugi apoi mai depare, până la următoarea Figură. Nicăieri nu sunt bărbații atât de uriași ca în lumea Fugii; sunt adunați din toată istoria universală, s-a construit pentru ei o întreagă industrie de biografie. Dar poate că Figurile sunt înfățișate cu asemenea dimensiuni pentru ca, mai presus de toate, să lumineze raza lui Dumnezeu peste ele, și nu peste cei ce fug; poate că trebuie să lumineze mai ales peste Figuri, în timp ce ele fug neobservate, ca și când raza lui Dumnezeu ar fi îndreptată spre locul unde trebuie făcută Judecata.

În lumea Fugii, evenimentele sunt făcute de oameni mai mari decât rezultă din ele însele. Un eveniment e permis să existe nu datorită conținutului, ci numai datorită vizibilității; el trebuie să se remarce în toată harababura, să poată fi văzut de peste tot, să te poți întâlni cu el, să constați că ești și tu lângă el; un eveniment mare este ca un loc larg de *rendez-vous*. În această lume amorfă, orice eveniment este exploatat ca fenomen de orientare. În lumea Fugii, evenimentele se petrec într-adevăr ca semne, dar ca semne ale Fugii.

Aici mai e ceva de spus: din când în când, apar în lumea Fugii **cărți** care fac senzație; ele trebuie să facă senzație, în cel mai strict sens al cuvântului, pentru a fi văzute și citite de toți cei ce fug. Căci Fugarii, care se risipesc de nu mai ajunge

nici un cuvânt de la unul la altul, au nevoie din când în când de ceva care să-i unească. „Bazele secolului XIX“ sau „Declinul Occidentului“ creează o astfel de legătură; fugarii vin toți la „Declinul Occidentului“, aici se pot întâlni unul cu altul. Astfel de cărți nu sunt fenomene literare, ci fenomene de orientare: când un fugar nu mai știe nimic despre cel de lângă el, știe cel puțin că-l poate întâlni la „Declinul Occidentului“.

Groaznic este faptul acesta: chiar și **Autenticul** este pus tot numai ca un fenomen de orientare. Autenticul pătrunde în lumea Fugii nu pentru că este autentic, ci pentru că e altcumva; acel *Altcumva* provoacă evidențierea, și nu ființa autentică. Însă, din fericire, știm ceva: pentru autentic, asta n-are nici o importanță, El există nu ca și cum ar fi în lumea Fugii, ci în Lumea Ordinii, e acolo și fuge împreună, dar așteaptă până e nevoie de el; și nu ca de ceva frapant și strident, ci ca de ceva de-la-sine-înțeles și firesc. Asta ar însemna însă sfârșitul lumii Fugii.

SINGURĂTATEA ÎN LUMEA FUGII

În lumea Fugii, omul nu este o *ființă unică* și precizată, el e numai un amestec de simțiri, voințe și acte. Nimeni nu știe unde se termină propria-i ființă informă și unde începe a altuia; totul trece dintr-una în alta. Numai când un eveniment o cere se constituie omul cel unic, în măsura în care ceea ce e necesar pentru acel eveniment se adună și se delimitează. Astfel, nu omul întreg se constituie, ci numai o parte și numai atâta timp cât durează evenimentul; pe urmă, dispare iar în masa informă. Pentru că nu aparține strict nimănui, el poate dispărea când îi convine; însă, neaparținând nimănui, aparține tuturor și trebuie deci să se prezinte, când îi ordonă cineva, în Fugă. Pentru Fugă e caracteristic ca omul și tot ceea ce constituie inventarul său să fie într-adevăr disponibil, căci nu se știe ce e necesar pe drumul Fugii. În trenul Fugii iei de toate, însă nimic nu e de fapt pregătit; se pregătește pentru folosință numai ceea ce e necesar chiar pe moment în Fugă. Astfel, oamenii din Fugă pregătesc chiar numai strict necesarul. Omului nu-i place să-și expună primejdiei Fugii întreaga sa ființă; în general, nu-i place să se expună, și de aceea s-a construit astfel încât să se constituie numai de la o situație la alta. Omul Fugii mereu se constituie și mereu se dizolvă. Lumea Fugii nu e o lume creată, iar omul din ea nu e un creator, creația lui Dumnezeu n-are valoare în Fugă; omul și lumea sunt în curs de creare, ei sunt creați din clipă-n clipă și se aneantizează din clipă-n clipă.

De exemplu, o întâlnire exterioară dintre un bărbat și o femeie în valurile Fugii, o situație exterioară dintre doi oameni e proclamată căsătorie; însă asta numai pentru clipa situației, când o împrejurare a Fugii o cere. Nu e ca în *lumea Credinței*, unde *căsătoria* decide situația; în lumea Fugii, dimpotrivă, *situația* decide căsătoria. Căsătoria nu e dinaintea situației, iar faptul că femeia și bărbatul se află unul lângă altul este re-

simtit de amândoi numai datorită situației care îl impune. Se încearcă, prin gălăgie și vehemență, să se dea impresia că însăși căsătoria există numai pentru că există ea, situația, iar cei doi se despart nu pentru că o cere căsătoria, ci pentru că în situația respectivă nu mai e nimic de spus; se așteaptă cu nerăbdare nu o căsătorie nouă și transfiguratoare, ci o situație nouă, iar între ele nu e împăcarea, ci pregătirea pentru o nouă situație. Toată căsnicia este dizolvată în situație, care marchează căsătoria, pentru că altfel nimic n-ar fi disponibil din ea; iar asta e suficient pentru Fugă. Căsnicia este prețuită după situații, și nu după ani; ea rămâne în amintire nu ca bărbat și femeie, ci numai ca *parteneri*. În *lumea Credinței*, căsătoria nu e proclamată pentru un moment. Acolo există o unică situație, aceea a veșniciei, iar alături de ea nu mai poate fi creată vreo alta. Căsătoria dăinuiește acolo dinaintea omului; prin om, căsătoria devine numai *vizibilă* în timp. Există atâta veșnicie în căsătorie, încât prin ea tot timpul omului nu atinge veșnicia; bărbatul și femeia trăiesc din durata care e disponibilă în căsătorie dinainte de a exista ei înșiși. Aceasta-i fericirea căsătoriei - că omul miroase, prin durata ei, veșnicia.

În lumea Fugii, iubirea nu e durabilă, ea se ivește numai când e folosită; ea nu e începutul coexistenței a doi oameni, ci adesea numai sfârșitul, reziduul, ceea ce mai licărește la sfârșit, când nu mai există nici o ieșire. Acolo iubirea e ultima ieșire dintr-o situație, ea e folosită pentru a înlătura rapid o situație care trebuie să dispară definitiv în ceața iubirii. În *lumea Credinței*, iubirea nu e folosită ca un paleativ pentru o situație creată între doi oameni, pentru că aici situația e în ordine deja înainte de a intra iubirea în ea; ea ar putea exista așa cum e, fără această iubire. Însă iubirea se adaugă situației - care, de altfel, e în ordine și în necesitate - ca ceva ce transcende necesitatea, se adaugă și curge peste ea, ca ceva ce vine în plus necesarului, iar această abundență a iubirii creează fericirea.

În lumea Fugii, nici **tatăl**, nici **copilul** nu dăinuiesc. Nici copilul nu poate fi sigur pe siguranța tatălui, nici tatăl pe ne-

siguranța copilului. Tatăl și copilul - nu asta e singura relație între născător și născut, ci e doar una dintre multele situații care există, din întâmplare, între o persoană matură și una mai tânără; trebuie să proclami această situație ca să poată fi observată. Și e proclamată numai atunci când pentru fugari e avantajos să fugă, pentru moment, ca tată și fiu; numai atunci e tata chemat, iar el e acolo numai atât cât o cere momentul situației Fugii. Copilul însă, bietul, care n-a avut niciodată tată ca în clipa asta, se face mai bătrân decât este - în lumea Fugii toți copiii apar mai bătrâni decât sunt de fapt -, ca și cum ar încerca să aibă lângă sine pe cineva mai bătrân, întrucât pe tată nu-l poate avea. Dar omul e tată și atunci când copilul nu e lângă el, când nu are nici un copil; într-o măsură, e tată al tuturor oamenilor și făpturilor; și e tată adevărat propriului fiu întrucât se exersează să fie peste tot tată. Pretutindeni unde merge fiul, tata a și fost prezent; întrucât pretutindeni există într-o măsură tată, pretutindeni poate exista fiu. Tata, permanentul tată rămâne, el ajută fiul, însă rămâne permanent fiu. (Iar filiația este în copil nu numai o lume omogenă, ci și răspândită peste tot, chiar și în tatăl care nu observă, și chiar asta e nevinovăția lui, și în ea îl întâlnește el pe fiu). În lumea Fugii însă, fiul nu stă în raport cu tatăl, ci în raport cu Fuga. Acolo fiu nu e ceva ce e nevinovat, fiu e ceva ce nu poate fugi singur, care trebuie tras în Fugă. Fugarilor le convine că încă mai există, într-un loc ascuns, lângă fiu, condiția de nepriceput la Fugă, de incapabil să fugă cum trebuie. Ne-fuga le apare ca o artă pe care n-o mai cunosc și, pentru că s-ar putea să ai nevoie de acest moment al ne-fugii, e tras copilul, căci el îi va reînvăța pe maturi ne-fuga.

În lumea Fugii, nu există **prietenie**. În ea, prietenia înseamnă numai „a fugi împreună"; se ajută o clipă unul pe altul, să fugă, apoi trebuie iarăși să fugă fiecare singur. În *lumea Credinței*, prietenia înseamnă aceasta: legătura nedeslușită a *tuturor* oamenilor devine limpede în *doi* oameni. Prietenia dintre doi oameni este momentul unirii generale și ca monument

dăinuiește ea acolo. Prietenia n-ar putea exista fără legătura obștească, însă nici aceasta n-ar fi așa de subînțeleasă, ajunsă în taină și dispărând în ea, dacă n-ar ști ea însăși că aici există permanent monumentul prieteniei, unde și de unde se poate ea restaura și răspândi oricând, iar și iar.

În lumea Fugii, nu există *învățătură*. Numai când e nevoie de o oprire se face apel la o doctrină: ca mijloc de a-i aduna pe oameni. În *lumea Credinței,* învățătura e rostită să dureze și n-ajunge o viață de om să asculți până la capăt cuvântul de învățătură; viața și învățătura trebuie să se continuie succesiv, până când învățătura e înțeleasă.

În lumea Fugii, nu există **credință**. Ea există numai pentru rezolvarea unei chestiuni; numai atunci când nu se merită sau nu e timp pentru a înfățișa limpede un eveniment, crezi în acel eveniment. Credința este acolo o metodă prescurtată pentru a rezolva un eveniment. Însă *adevărata credință* nu numai că există dinainte de acel eveniment și-l creează, dar decide și măsura credinței ce-i revine evenimentului respectiv, și toate evenimentele sunt ordonate ierarhic prin această măsură a credinței. Credința durează până la sfârșit în această ordine ierarhică.

În lumea Fugii, nu există nici măcar o **moarte** adevărată. Moartea reprezintă acolo numai evacuarea finală a unei situații, pe care nu mai vrei s-o rezolvi tu însuți și o lași unui servitor, lui, servitorul-Moarte. Câteodată însă moartea se răzvrătește, nu se mai lasă tratată ca ultimul obiect, și-l atacă pe om prin accidente, explozii, cutremure: liniile Fugii sar în aer și omul e obligat o clipă să se oprească și să priceapă că moartea nu e servitorul, ci stăpânul Fugii.

Natura însăși nu mai există, acolo, ci i se poruncește numai, la nevoie. Primăvara vine încet, șovăitoare, fără chef. Însă deodată țâșnește violent, le face să înflorească rapid pe toate și rapid le vestejește iar pe toate; nu e o primăvară adevărată, ci numai una care, în această lume a Fugii, e condamnată să fie primăvară. Aceasta e cea mai mare singurătate, că în lumea

Fugii însăși natura nu-și mai oferă adevăratele daruri; ea nu mai riscă. În spate însă, dincolo de lumea Fugii, există totuși adevărata primăvară; cu fiecare floare colindă anume, încă o dată, ca și cum s-ar deprinde să devină de tot **adevărata primăvară**, pentru vremea când oamenii se vor întoarce din Fugă. Și așa se îndeletnicește și așteaptă ea întregul an.

Ce singurătate pe om! Nimic nu există în această lume: se produc rapid o iubire, o prietenie, o învățătură, însă nu întreagă, ci numai o bucățică de prietenie, de fidelitate etc., iar această bucățică e singura vizibilă, de altfel, în lume.

În lumea Fugii, nu există nici un lucru sigur, iar dacă ar exista, nu s-ar menține, căci Fuga nu are memorie. Tot ceea ce se folosește e creat de la necesitate la necesitate; nu, adică nu creat, ci, simplu, produs.

Omul e mândru că el produce și că produce ceva deosebit pentru fiecare situație. Cât de nou, cât de nemaivăzut i se întâmplă lui *iubirea, bunătatea, fidelitatea* pe care le produce el! Și toată această iubire, fidelitate, bunătate nu există acolo cu adevărat, ci ca și cum ar fi pentru prima sau ultima dată, ca la teatru. Așa cum cineva, într-o călătorie, desface deodată valiza și face trucuri cu câteva bețișoare, tot așa sunt scoase și exhibate din valiza Fugii, exagerat și teatral, iubirea și fidelitatea. Adesea însă, iubirea, fidelitatea, bunătatea nu există nici măcar ca simplu produs, ci sunt numai discutate. Iubirea, bunătatea, fidelitatea nu apar deloc în realitate, nici măcar pentru clipa în care Fuga are nevoie de ele; ele apar numai în discuție și în bârfă și dispar iarăși. Acesta-i singurul lucru ce durează în Fugă: vorba. Ea există dinainte de obiectul ce se va discuta. Ea este mașinăria Fugii. În ea poate apărea orice, dintr-o dată, prin ea totul e nivelat uniform; nu observi când se pierde ceva în ea, căci în ea toate seamănă între ele și toate se dizolvă în discuție, fără să mai fie nevoie să le dizolvi tu anume.

În *lumea Credinței* însă, iubirea, fidelitatea, bunătatea sunt disponibile real și durabil și sunt disponibile înainte ca omul să

aibă nevoie de ele într-o situație anume. Omul Credinței e fericit că ele sunt aici și nu e nevoie să le creeze el. Căci el știe: chiar și el, omul Credinței, n-ar avea puterea să *creeze* normele iubirii, ale fidelității sau bunătății și încă să fie iubitor, fidel sau bun într-o situație. Asta ar fi prea mult chiar și pentru omul Credinței. Tocmai de aceea iubirea, fidelitatea sau bunătatea *sunt date* în lumea Credinței, căci Dumnezeu știe măsura puterii omenești. Omul Credinței e recunoscător că acestea există ca date și că el primește de la ele, în situația dată, mai mult decât ar putea da el.

De exemplu: doi prieteni n-au nevoie să pornească dintru început prietenia. Ei pot să trăiască împreună ca prieteni, ca și cum ar fi de mult intimi; căci în lumea Credinței ei sunt părtași la Prietenie, care există în afară de prietenia lor personală și pe care ei n-au nevoie s-o înceapă, pentru că ea exista dintotdeauna. Iar ei sunt mândri că trăiesc împreună ca prieteni, că nu trebuie să fie ajutați de către veșnica Prietenie, cea gata oricând să ajute, ci acea veșnică Prietenie este menajată. Niciodată n-ar putea un om să fie foarte iubitor față de altul dacă n-ar exista dinainte Iubirea ca un dat. El e sigur de Iubirea care pornește din el dacă ea aparține Iubirii generale; atunci știe el că n-are nevoie să-și motiveze partea iubitoare a ființei sale căci Iubirea care există deja ca un dat are temeiuri mult mai adânci decât poate avea el însuși.

FRICA ÎN LUMEA FUGII

1

Cine fuge de Dumnezeu și știe de *Cine fuge*, aceluia îi e frică. Niciodată nu poate pricepe cum, sărind din Dumnezeu și aruncându-se în vârtejul Fugii, n-a fost sfâșiat în bucăți; nu se mai încrede nici în sine, nu-i vine să creadă că mai e o ființă întreagă, o ființă ce încă se mai ține: îi e frică. Această frică este definită și clară, căci, în fața limpezimii lui Dumnezeu, chiar și frica devine limpede. Astfel, cineva e cu frica în sân, a fugit de Dumnezeu și acum se ține de ea; l-a schimbat pe Dumnezeu cu ea, nu se poate despărți de ea, deși nici nu-i place. De exemplu: când se află în fața unui lucru, el nu concepe lucrul singur, ci împreună cu frica; ea trebuie să aibă parte din toate, el știe că trebuie să-i facă parte, pentru că nu mai poate să-i facă parte lui Dumnezeu. Mereu e cu frica-n sân, o are ca pe ceva ce-i aparține lui. Ca un om care se mută în altă țară și ia cu sine, ca amintire, o mână de pământ din cel vechi, tot așa e frica în om: veșnica amintire că fuge de Dumnezeu.

Însă un om care *a uitat* că fuge de Dumnezeu, care fuge și nici nu mai știe că *fuge*, și cu atât mai puțin *de cine*, un astfel de om nu mai are frica, ci frica îl are pe el, el e numai anexa ei. Ea tatonează pretutindeni unde ar putea fi ceea ce a produs, caută obiectul Fricii ca să se poată delimita de el și să știe, de fapt, de ce e ea acolo. Această frică îi poruncește omului să marcheze întregul spațiu al nopții cu lumini roșii, verzi și albastre, iar acolo unde nu ajunge cu luminile, s-o scormonească cu reflectoarele. Ca niște focuri de strajă în pustie sunt aceste lumini și lămpi: străji ale fricii! Ele se țin treze în jurul focului prin larmă și cântece; ziua și noaptea nu mai constituie două jumătăți, veghea și somnul, ci o singură tură: a veghii. Căci ziua însăși nu mai e zi pentru că lucrurile *există* în ea, ci pentru că sunt *verificate* în ea; ea e numai o unică verificare riguroasă,

ordonată de frică. Frica adulmecă până și în vis. Ea nu-i mai dă voie sufletului să se odihnească noaptea și să se joace în vis cu imaginile lui, ci visul e trimis anticipat de frică; somnul e interogat de ea, visul e numai încă un spion al fricii (psihanaliza a și sistematizat acest spionaj).

Mergând peste tot și crescând mereu, ca să poată scotoci totul, curând ea nici nu mai știe de ce crește; ea doar devine tot mai mare și pare că nici nu există pentru altceva decât ca să crească și iar să crească. E mai multă frică decât poate să aibă un om; omul nu mai există, ci numai frica, el a dispărut în ea. Dumnezeu strigă: „Unde e omul?". Nu răspunde nimeni, numai tăcerea fricii. O întreagă lume a Fricii e acolo; trecutul și viitorul sunt în ea un prezent al fricii. Totul se petrece acolo ca într-o lume concretă, dar sub semnul fricii; ea ordonează ceea ce se petrece, ea știe totul mai bine decât omul, care i se abandonează. Primejdios e faptul că el se conformează acestei lumi, că în curând nu mai întreabă de obiectul Fricii, ci intră în raporturi cu ea, considerându-le foarte normale. Ea e peste tot: dacă el vrea să înceapă ceva, Frica a început deja înaintea lui, și dacă el vrea să termine ceva, ea îl ia de mână și finalizează. El aleargă mereu neliniștit, încoace și încolo, căci frica îi poruncește să fie mereu neliniștit, să fie pregătit de orice; neliniștea e starea pe care o creează frica, pentru că are nevoie de ea.

Teologia dialectică nu este altceva decât un mijloc de a-l ține permanent pe om în stare de alarmă. În ea, acolo e *nesfârșit-de-Marele Dumnezeu,* iar aici e *nesfârșit-de-micul om*; amândoi, nesfârșit-de-marele și nesfârșit-de-micul nu sunt ființe, ci borne, una foarte sus și alta foarte jos, iar individul izolat e controlat zi și noapte dacă rămâne la granița lui sau se deplasează în sus. În această teologie, totul se bazează pe neîncredere, grabă și gâfâială. Dacă această tensiune între Creator și creat ar fi reală, atunci toate din creație ar fi atât de tensionate și în veșnică concurență, încât n-ar mai exista nici o odihnă, nici o durată, nici o încredere și nici o siguranță; ar exista numai explozii, control și pază și n-ar mai fi somn pe lume.

Omul nu mai e stăpânul Fricii, ci sluga ei. Cum păşeşte un stăpân printre slugi, aşa păşeşte Frica printre oameni. Nu, nici măcar slugi nu mai sunt oamenii, ci numai pereţi; contururile corpului sunt pereţi între care circulă Frica. Dar şi înlăuntru e tot Frică, iar oamenii se mai ţin laolaltă numai prin faptul că presează pereţii corpului atât dinafară, cât şi dinăuntru.

Întrucât peste tot, înăuntru şi în afară, nu există decât Frica, în curând omul nici nu mai ştie ce e afară şi ce e înăuntru. Copacii, muntele, turnul în care stă el - sunt afară, pe pământ, sau înăuntru, în om? Omul se prăbuşeşte din turn ca şi cum s-ar prăbuşi în sine însuşi, exteriorul şi interiorul cufundându-se în Frica ce uniformizează totul.

Şi *omul Credinţei* are frică, însă la el nu e durabilă, ea apare numai atunci când el e în primejdie, când se depărtează de Dumnezeu fără să-şi de-a seama. Aici Frica e ca un sol care-l întoarce pe om la Dumnezeu, e numai un mijloc care-l atenţionează asupra primejdiei.

2

Omul vrea să ştie unde se află el în cadrul Fricii, vrea să vadă un obiect, un obiect al Fricii, vrea să-l ţină la sine tocmai ca să nu fie dizolvat în ea. Dar nici un obiect nu e de găsit, numai Frica se găseşte peste tot. El deformează obiectele, ca să mai poată şti că le-a văzut, căci altfel acestea se dizolvă în Frică. El pândeşte mereu Frica, până la capătul ei, dincolo de care aude un murmur: e larma Fricii, murmurul ei monoton, uniform, necontrolabil şi o nouă Frică începe. Mereu străbate omul prin ea, dar mereu la capătul ei e un nou murmur şi o nouă Frică. Lumea întreagă pare împărţită în câmpuri ale Fugii, pe care le uneşte numai un râu, râul Fricii. Nici o corabie nu pluteşte pe el, râul e pustiu, numai, câteodată, valul murmurului bate mai tare; e semn că Frica slăbeşte.

Omul e în stare să facă ceva rău numai pentru ca Frica să nu fie așa de goală și cel puțin **răul** să fie în ea. El pune la temelia casei Fricii, suplimentar, răul, ca să poată simți ceva sub picioare. El experimentează răul, caută să producă cel mai mare rău, caută să producă el însuși temeiul Fricii, pentru că nu vrea să recunoască adevăratul temei. Uneori, răul care se face pare să aparțină nu numai prezentului, ca sol anume al lui, ci ca și cum răul viitor ar fi atras în prezent, ca să fie o masă uriașă de rău. Dar Frica e mai mare decât orice rău, el se mistuie și e dizolvat în ea.

Frica primește răul în ea, nici nu se observă, ea e ca un animal preistoric ce poate trăi cu sau fără hrană; totul se mistuie în ea, și nimic nu se schimbă în ea, și devine mai înspăimântătoare decât înainte. A fost odată un război mare, dar niciodată n-a fost așa de mare ca Frica și a fost tras în văgăuna Fricii; a fost făcut dur, colțuros și dințat, ca să se împlânte în grumazul ei și s-o sfărâme, încât să nu mai fie decât el, războiul, în locul Fricii - însă și el s-a mistuit în ea, iar ea a rămas. Asta-i primejdia în această lume, că răul cel mai mare pare mic față de Frică și că poți face orice rău, că tot pare nimic față de ea. Omului îi convine că orice păcat pare inexistent în această colosală Frică.

Aici, **păcatul** e ceva ce pare să se refere nu la om, ci la Frică. Între ea și păcat trebuie să se rezolve afacerile: omul îi predă Fricii păcatul și așteaptă până ce se dizolvă în aceasta. Dar poate că omul a făcut păcatul așa de mare ca să provoace însăși intervenția lui Dumnezeu; păcatul trebuie să fie mare ca să impună însăși venirea lui Dumnezeu să nimicească răul și Frica.

Boala acestei lumi este **isteria**. Omul nu suportă să aștepte, în spațiul enorm al Fricii, agresiunea groazei. De aceea, execută chiar el agresiunea, vine în întâmpinarea ei și creează suferința în trupul și sufletul său; acum, crede el, nu i se mai poate întâmpla nimic groaznic, căci i s-a întâmplat deja totul. Nimeni nu e așa de fericit ca istericul în lumea lui, nici un bolnav nu se complace în boală ca el.

Omul își sfâșie persoana în două (încă niciodată n-au fost așa de numeroase cazurile de dedublare a personalității ca astăzi) și nici asta nu constituie, cu adevărat, un obiect enorm pentru Frică. În omul dedublat, două persoane stau față în față; cui aparțin ele? Cui aparține una și cui cealaltă, care e oare cea înfățișată corect? Într-adevăr, a fost creat destul obiect al Fricii, dar răspunsul la întrebare nu se petrece în lumea Fricii, ci în lumea Nebuniei. Unii nebuni apar ca prieteni intimi ai Fricii: aud cuvinte și văd figuri trimise de ea; ele vorbesc și numai Frica îi înțelege. De-abia în lumea Nebuniei pare să se reveleze Frica. Ea s-a întins până la marginile lumii și chiar le-a depășit.

Mereu crește Frica. E momentul în care omul simte că ea e aici ca să apuce și celelalte creaturi, și pământul întreg, și să le strămute din ordinea lui Dumnezeu în dezordinea Fricii. Deja iscodește fisurile creației ca să pătrundă în ele și să ocupe pe furiș creatura. Ah, și Frica e vicleană, vrea să-l ispitească pe om, astfel încât el - așa cum grecii trimiseseră Troiei calul de lemn - să trimită Frica, travestită, ca să coboare noaptea și să poată ocupa întreaga creatură.

Omul stă în fața deciziei: să trădeze creatura Fricii sau să înhațe Frica și s-o sugrume. Deja brazii, de o parte și de alta a drumului, nu mai sunt brazi, ci numai bordura întunecată a Fricii, râul s-a îngropat deja în pământ, câmpiile sunt goale, numai loc pustiu pentru Frică: omul se află în ultima clipă a deciziei.

Dar poate că numai de aceea Frica e o masă așa de enormă, o lume concentrată, poate că numai de aceea e așa de aglomerată și cărată în această lume, pentru ca omul s-o înhațe, ambalată și stivuită cum e, și s-o azvârle din sine și din lumea întreagă. Poate că acesta e sensul lumii Fricii.

Teribil de istovitor trebuie să fie actul acestei eliberări, să reușească să înșface această Frică și s-o arunce. Se pare că omul trebuie mai întâi să-și creeze în interior o lume a Libertății, o lume opusă aceleia a Fricii, ca după aceea Libertatea să

se încumete a se năpusti asupra Fricii. Însă primejdia nu e depășită nici când omul și-a creat lumea Libertății, căci măreția l-ar putea face încrezut; s-ar putea crede un general în triumf care a luat Frica drept prizonier, crezând că o poate executa când vrea. În triumful zgomotos, el nu se decide s-o execute: o ține ca pe o fiară în cușcă, o exhibă peste tot și-și dă importanță cu ea, se joacă și cochetează cu ea, devine un actor al Fricii. Un astfel de om devine mincinos și neserios prin excelență. Pentru el, care a riscat să se joace cu *Frica*, nu mai există nimic care să-l împiedice să se joace cu *toate*, până ce Frica, într-un moment de neatenție, scapă din cușcă și îl închide pe el în locul ei; și o face de-adevăratelea. În fața lumii Libertății, omul nu trebuie să fie încrezut că are o lume a Libertății care să învingă lumea Fricii, ci trebuie să fie modest. Dacă el e modest, atunci Frica devine dintr-o dată foarte mică și nici nu mai e nevoie s-o înșfaci și s-o arunci, căci pică de la sine.

Atunci, deodată, luminile orașului nu mai sunt lumini ale Fricii, ci ale speranței în venirea Lui: *Dumnezeu*. Sirenele sunt gata să răsune și peste tot stau străjeri să vadă dacă vine. Cântecele și larma nopții nu mai au rostul de a-l ține pe om treaz în Frică, ci acela ca omul să-și amintească faptul că lui Dumnezeu îi place să apară brusc și neobservat, în mijlocul larmei și neliniștii. Omul așteaptă și tot așteaptă nu din cauza Fricii, ci din cauza Lui și, precum se leagă muncitorii ce-și dau cărămizile din mână-n mână până ce ajung la acoperiș, tot astfel leagă omul zilele și nopțile până ce ajung la El: *la Dumnezeu*.

IMITAREA LUI DUMNEZEU ÎN LUMEA FUGII

Omul a încercat să înzestreze fenomenul Fugii cu însușirile lui Dumnezeu; le-a imitat în fenomenul Fugii. Fugarii vor să aibă mereu în față însușirile lui Dumnezeu - Urmăritorul - pentru ca să se gândească totdeauna cum este El, Urmăritorul, și să învețe să se apere de El, așa cum oamenii care se tem să fie atacați vor să țină minte mereu însușirile dușmanului și se exersează imitând lupta împotriva agresorului. Întreaga Fugă e alcătuită sub forma unei imense imitații, în care fugarii se exersează împotriva lui Dumnezeu, Marele Urmăritor.

Fenomenul Fugii e înzestrat cu toate însușirile lui Dumnezeu. E nesfârșit de mare, e nesfârșirea care nu apare doar ca simplă însușire a Fugii, ci ca esență a ei; nu există început sau sfârșit al Fugii, nicăieri nu e vreo întrerupere, nici nu se mai poate pune problema de unde vine.

Fuga e nesfârșit de mare, e mai mare decât ar putea-o înfățișa niște temeiuri raționale, ea apare ca irațională. S-a născut o pseodo-iraționalitate, fenomenul Fugii stă în fața omului ca ceva incomprehensibil, surogat pentru incomprehensibilitatea lui Dumnezeu.

Mai presus de orice măsură omenească apare fenomenul Fugii, astfel încât nici nu mai poate fi numit în cuvinte omenești: e imitată inexprimabilitatea lui Dumnezeu. Așa de incomensurabilă apare Fuga, încât nici nu-ți mai poți închipui din ce cauză a luat ființă, e ca o structură care s-a produs de la sine, în care cauza și ființa sunt una.

Așa cum în *lumea Credinței* lucrurile dăinuiesc prin faptul că acolo e Dumnezeu, tot așa, în lumea Necredinței, lucrurile dăinuiesc prin configurația Fugii; ele fug pentru că acolo e alcătuirea Fugii. Această fugă e mai presus de toți fugarii individuali, justificând obiectul și individul fugar.

Pretutindeni, fugarul e înconjurat de această configurație, care e mai puternică decât orice fugă individuală. Peste tot,

există acest Ceva care fuge mai tare decât individul, care poate fi simțit, dar nu înțeles și tocmai în asta îi stă puterea. Pretutindeni, e această bâzâială, monotonie și bâjbâială a Fugii, această crainică permanentă care dispare fără să fi fost și care totuși pare să-l controleze și să-l țină neliniștit pe fugar prin bâzâit. Această bâzâială și bâjbâială a Fugii înseamnă imitarea lui Dumnezeu, ea atenționează să te gândești mereu la Fugă; ca și când ar mai fi necesar să atenționezi acolo unde atenționarea și Fuga sunt totuna și unde conștiința e imitată ca să se arate forța Fugii, cum că ea poate imita totul.

Fenomenul Fugii e unica certitudine, așa cum în *lumea Credinței* unica certitudine e Dumnezeu. Nimic nu-i atât de cert precum Fuga: ea a fost, este și va fi.

E imuabilă, primește totul în ea și preschimbă totul, rămânând numai ea însăși neschimbată: veșnica Fugă.

E imitat Dumnezeu ca **fundal al existenței**. Așa cum în *lumea Credinței* Dumnezeu e fondul pe care se mișcă omul și numai pe fundalul care este Dumnezeu devine limpede apariția omului, tot astfel fenomenul Fugii e fundalul omului. Însă omul nu devine limpede prin ea, el devine nestatornic, fără contur și se aruncă mereu înainte, fuge mereu mai rapid, pentru ca Fuga, și mai rapidă, să iasă în evidență față de aceea mai lentă din urma ei.

Fenomenul Fugii e peste tot: e imitată **omniprezența** lui Dumnezeu. Însă în timp ce în *lumea Credinței* omul nu poate să fie decât sau aici, sau dincolo și orice mișcare dintr-un loc în altul devine eveniment pentru că omul întâlnește omniprezența lui Dumnezeu în alt loc, în lumea Fugii omul e când aici, când dincolo, nici aici și nici dincolo, ci peste tot. E om și în același timp fantomă; el, omul Fugii, copiază omniprezența lui Dumnezeu.

Însă în timp ce prin prezența lui Dumnezeu spațiul lumii crește (el nu poate decât să se spargă și să se mărească din moment ce Dumnezeu pășește în el), prin Fugă se micșorează, se epuizează, se consumă ca aerul prin respirația oamenilor. Lu-

crurile se chircesc în el și, în timp ce se ofilesc, se formează peste ele un spațiu gol: e cerul golului peste care boltește Fuga.

Lumea Fugii - o lume întreagă e aici; și peste ea trebuie să fie cineva care a creat-o, precum Cel care a creat lumea Credinței. E așa de mare, încât trebuie să fie acolo o ființă supranaturală: el, „Dumnezeul" Fugii. Așa îl imită omul pe Dumnezeu creatorul. Cineva trebuie să fi dat ordinul de fugă. Trebuie să fie aici cineva care l-a pus pe om pe fugă, așa cum Dumnezeu l-a pus pe om pe pământ. Trebuie să existe și cel care ține, căci altfel cum ar putea rămâne laolaltă această dezmembrare lipsită de conținut, dacă n-ar fi susținută de cineva, de „Dumnezeul" Fugii?

Aici se ordonă nu numai să fugi, ci și cum trebuie să fugi: e imitată **autoritatea** lui Dumnezeu. Omul este supus autorității Fugii; totdeauna însă e și stăpânul ei, e cel care a creat marea Configurație a Fugii. El e creatorul Fugii, însă în același timp și creatura ei și-i place să fie aruncat încoace și încolo, între o existență în care el e stăpânul ei și alta în care e slugă; asta îl excită asemeni unui joc estetic. Omul Fugii suportă chiar și autoritatea imitată numai în diminuarea jocului estetic.

Acest „Dumnezeu" al Fugii imită **răbdarea** lui Dumnezeu; însă în timp ce Dumnezeu are în sine iubirea ca să împărtășească fermitatea Sa, acest „Dumnezeu" împărtășește fără dragoste, fuge și dispare: el dă mecanic.

E imitată **imprevizibilitatea** lui Dumnezeu. În lumea Fugii, în mijlocul păcii, apare deodată un război; nici un om nu l-a așteptat și tot așa de brusc a dispărut. Ce ființă colosală trebuie să fie Fuga, încât din ea să poată să apară un război! Doar ai scotocit mai înainte prin toate ungherele și n-ai găsit nici un război! În Fugă, apar brusc descoperiri la care nu te-ai fi așteptat, copii-minune apar, se ivesc boli noi, epidemii și secte apar și dispar brusc, idei noi țâșnesc, noi curente artistice izbucnesc din Fugă, unul după altul și unul pe lângă altul. Însă totul, tot ce apare nu e valabil pentru că *este*, ci pentru că e

brusc; numai șocul interesează, smucitura cu care apare ceva. șocul mecanic. Această șocare mecanică vrea să imite imprevizibilitatea lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu numai de aceea e imprevizibil, pentru că momentul în care apare și trimite ceva în lume aparține veșniciei, și nu timpului. În lumea fugarilor nu există timp și de aceea nu există în ea nici veșnicie; în locul momentului veșniciei, e șocul pur mecanic, iar în locul veșniciei, *plictiseala*.

Așa cum în lumea Credinței timpul stă față-n față cu veșnicia și poate fi întrerupt oricând de ea, tot așa în lumea Fugii plictiseala stă față-n față cu șocul și e întreruptă de el. Plictiseala plutește larg deasupra Fugii, fiecare secundă e întreruptă de un nou șoc; plictisul e continuu preschimbat în șoc, astfel încât șocul însuși devine banal și plictisitor.

E imitată **atotștiința** lui Dumnezeu. În lumea Fugii, omul știe despre un lucru mai mult decât conține el efectiv, întrucât, acolo, fiecare e unit cu fiecare și totul e amestecat la un loc; într-un lucru, totdeauna e mai mult decât are el efectiv. Însă acesta e plusul Nimicului în care se dizolvă toate. E atotștiința care știe totul despre lucruri, pentru că toate au devenit la fel de nule.

De fapt, în Fugă nu se poate cunoaște nimic despre un lucru. Totuși, uneori, devine vizibil câte un adevăr, pentru că și în disoluția Fugii lucrurile care-și aparțin reciproc pot fi învârtejite la un loc printr-o combinație oarecare: adevărul e degradat într-un accident al combinației.

E imitată **scrutarea** lui Dumnezeu: omul scrutează larg peste lucruri, ca un Dumnezeu. El își aruncă privirea când pe unul, când pe altul, însă nu pentru că preferă pe unul sau pe altul, ci pentru că vrea să arate că are puterea să aleagă ce vrea, suveran de Dumnezeu. Și ca să-și arate puterea, combină unde dai și unde crapă; pentru el, imitatul „Dumnezeu" scrutător, timpul și spațiul nu contează: epoca miceniană, dinastia egipteană de Thinis, dinastia chineză Shang sunt întinse lângă imperiul franc al lui Carol cel Mare, regatul vizigot al lui Euric și Rusia lui Petru cel Mare (Spengler). Mereu sunt proclamate

panorame ale lumii. Parcă însuși Dumnezeu cel adevărat ar putea învăța de aici să-și formeze o privire generală, parcă s-ar putea încrede să privească altfel de cum i s-a prevăzut. În această lume, lucrurile sunt chestii secundare, ele n-au valoare pentru că *sunt,* pentru *ființa* lor, ci în virtutea legăturii în care le-a cuprins privirea scrutătoare; ele există doar corporal pentru legături. Lucrurile sunt comandate: întregul „Declin al Occidentului" înseamnă comandarea istoriei universale în poziție de declin, pentru ca cineva, Dumnezeu, să poată scruta de sus istoria universală. Se cere lucrurilor *eroism* nu pentru că ar exista eroism în ele, ci pentru că, prin eroism, lucrurile și oamenii primesc o înfățișare prin care devin asemănători. Privirea imitându-lui Dumnezeu poate să rezume ușor cele analoage. Lucrurile nu sunt însă comandate spre o singură asemănare, ci alternativ, când spre una, când spre alta: azi spre eroic, mâine spre social și apoi spre eschatologic, după cum îi place stăpânului scrutător. Iar bunul plac cu care e ordonată când una, când alta imită *suveranitatea* lui Dumnezeu. Mulți oameni și multe lucruri pier prin aceste ordine. Sunt victime, se potrivesc, toată Fuga e plină de ei; ce mare, ce tare trebuie să fie ea, ca să îi ducă pe toți acești oameni și pe toate aceste obiecte ca victime!

Nu are nevoie ca omul să se străduiască prea mult să lege lucrurile, vocea n-are nevoie să ordone așa de amarnic; ca și când ar fi fost greu să aduni lucrurile laolaltă! Căci ele erau deja în curs, în lumea Fugii sunt mereu gata de adunare; ele sunt dizolvate, se revarsă unele peste altele și astfel risipa de porunci e ridicolă. Totdeauna când omul îl imită pe Dumnezeu e nu numai *blasfemiator,* ci și *ridicol.*

E imitată **puterea de Creator** a lui Dumnezeu: toate lucrurile sunt aduse la starea lor primordială, originară. Însă nu ca în *lumea Credinței*, pentru ca Dumnezeu să verifice dacă ele mai sunt așa cum le-a creat El, ci numai ca să fie în stare de început (omului îi convine ca ele să fie în starea de început - scapă de verificare, căci nu poate fi verificat decât un lucru încheiat).

Asta vrea Fuga: să fie primordială, originară, creatoare de Dumnezeu. Pentru a produce situația de *primar* și *creatural* e folosit și **revoluționarul**: lucrurile sunt revoluționate, dar nu ca să fie *altfel*, ci pentru ca să fie din nou la început. E scos în evidență tot ceea ce e *primitiv* în cultură, artă și istorie; omul vrea, peste tot, să fie la *început*, îl imită pe Creatorul care, peste tot, e la început. E popular chtonicul, ceea ce țâșnește din pământ, tot ce e întunecat, în general. Întunericul e dinainte de lumina creației, el e clipa dinainte de creație. Cel mai mult omul ar dori să învăluie întreaga Fugă într-o umbră pre-creațională; peste tot trebuie să fie atmosfera primară, pentru că acolo unde e începutul nu poate fi altcineva decât Dumnezeu care creează totul. De fapt, asta e: o lume care *nu mai* are nimic se simte înrudită cu o lume în care *încă nu* există nimic. În *lumea Credinței*, omul n-ar suporta niciodată să fie așa de aproape de adevăratul început. El nu are nevoie doar de început, ci de mult mai mult, de ceva care urmează după început: *istoria,* pentru ca să poată exista o distanță vizibilă între el și începutul divin.

Acolo unde totul e întors la primar e adus și **sexualul**, procrearea; e folosit pentru a constitui atmosfera primară și de aceea contează așa de mult. De aici provine importanța psihanalizei în Fugă. Psihanaliza e o școală de pregătire a primordialității, a imitării procreației, a imitării divinului; înveți să întorci lucrurile acolo unde au fost procreate pentru ca să le dirijezi în lume, ca și cum ai fi Dumnezeu. Procreația nu are valoare pentru că un lucru ia naștere și există, ci pentru că, prin ea, poate fi imitată puterea de a procrea. În psihanaliză, procrearea e imitată într-o asemenea măsură încât nici nu mai pare umană, ci chiar supra-măsură. În acest fel, primește aparența *metafizicului*; pare că numai în sfera metafizicului poate sexualul să capete o asemenea dimensiune. Trebuie să fie acolo un „Dumnezeu" care să permită aceasta! E „Dumnezeul" Fugii.

Omul se sfâșie interior ca să ia naștere hăul neantului; și asta imită el: hăul neantului dinainte de creație. Însă omul nu e în prăpastie, ci numai o formează artistic, își creează în sine un

întuneric artistic, întunericul dinaintea creației. Deasupra, el plutește pe Fugă, iar sub el e hăul. Mereu mai adânc sare el în prăpastie, pentru ca mereu mai sus să se ridice Fuga; precum „Duhul lui Dumnezeu deasupra apelor", omul vrea să plutească deasupra propriului abis. Mereu mai adânc sare în prăpastie: ca și cum ar încerca să sară așa de adânc încât Fuga însăși, când privește în propriu-i hău, să amețească, să se prăbușească și să dispară.

Întreaga ființă a lui Dumnezeu e imitată în lumea Fugii. Dar poate că Dumnezeu, în marea Lui milostivire, a lăsat fugarilor o ieșire: prin *imitare* să regăsească drumul spre adevărata *ființă*.

ECONOMIA ÎN LUMEA FUGII

Se spune că, în general, **criza economică** se naște atunci când omul scapă de sub control creația economiei, deoarece aceasta este prea mare; criza economică este criza omului care a pierdut orice criteriu de apreciere și de aceea economia nu mai poate fi definită după acest criteriu uman. Se pare însă că acest lucru îi convine ființei umane. Criza nu constă numai în pierderea acestui criteriu de apreciere, ci mai ales în faptul că această pierdere îi este pe plac omului - în consecință, el o exploatează.

Ființei umane îi convine ca economia să fie o creație imensă pe care să nu o mai poată controla; astfel, în fața omului se află ceva mult mai mare decât el, ceva cu totul neobișnuit. Se pare însă că nu pot exista atâția oameni câți ar fi necesari pentru a umple fabricile, a folosi mărfurile și a pune în circulație banii. Extinderea economiei nu poate fi explicată printr-un motiv economic; nici un obiect al economiei nu este atât de important pentru om încât să justifice această extindere. Economia se extinde independent de necesități, iar această extindere este un fenomen autonom. Mai întâi, economia vrea să se extindă, și apoi, să-și însușească totul; iar în această extindere imensă lucrurile reale, o fabrică, de exemplu, sunt precum bucățile de piatră în lava unui vulcan.

Ce înseamnă o astfel de fabrică în mijlocul imensului spațiu al economiei!

Faptul că în fabrică se produce ceva este un lucru secundar. Esența constă în faptul că omul simte în ea infinitatea spațiului economic. Pentru omul Fugii, o astfel de fabrică înseamnă șansa de a conștientiza această infinitate, așa cum credinciosul în biserică devine conștient de infinitatea lui Dumnezeu. Toți oamenii par schimbați în momentul în care au pășit pragul fabricii, fiecare pare mai important; practic, e ca și cum fiecare ar avea de realizat un contract ce i-a fost încredințat în

secret. *Funcționarii*, care nu lucrează cu oamenii obișnuiți, ci le adresează doar în fugă câte un cuvânt, trec precum preoții vreunui zeu; apar dintr-o dată din încăperi închise și dispar din nou în aceleași încăperi. Și, peste toate, într-o încăpere specială, pe care n-a văzut-o nimeni niciodată, tronează cel nevăzut de nimeni: șeful tuturor, pe care-l numesc *creator* în locașul sfânt al fabricii și *director* în rutina vieții de afară. Și cu cât omul se simte mai departe de acest suveran decât de Dumnezeu, cu atât i se supune mai bucuros.

Dacă spațiile fabricii apar nesfârșite, dacă o fabrică își sporește activitatea numai pentru ca lângă ea să apară alta, iar spațiul dintre ele nu e altceva decât un gol, spațiu de separație, și nu un spațiu în sine, atunci toată această infinitate este una artificială, pe care omul însuși a fabricat-o, pe care o manipulează și care i se pare nesfârșită numai pentru că nu se referă la o realitate și nu are măsură.

Economia apare drept irațională pentru că omul a construit-o împotriva măsurii. Este o **iraționalitate artificială**, creată asemeni oricărui produs al unei mașini. În acest caz, iraționalitatea nu e primară, ci secundară; rațiunea s-a distrus singură cu mult înainte, pentru ca incomprehensibilul să poată fi produs în mod artificial.

Colaborând la această creație ce depășește puterea noastră de înțelegere, fiecare persoană ia parte la o **lume pseudo-metafizică**; nu e separată de ea și nici dependentă de har, cum se întâmplă în cazul lumii metafizice adevărate a lui Dumnezeu. Individul este colaborator, el produce creația tot așa cum realizează un produs chimic, dar lucrează cu asemenea dimensiuni și în asemenea condiții încât scapă din vedere motivul pentru care face acest lucru și de aceea totul devine incomprehensibil și irațional.

Această aparență a incomprehensibilului acționează nu numai în timpul în care omul ia parte la procesul muncii, ci și după aceea, când se află în afara fabricii și chiar mai mult. Întrucât procesul muncii este separat de ființa umană și ocupă

doar o parte din aceasta (și anume cea implicată în activitatea din fabrică), în timp ce în afara fabricii această latură e ca și inexistentă, tot ceea ce se întâmplă în fabrică pare, privit din exterior, ceva îndepărtat, care tinde spre nedefinit și ia parte la acest nedefinit; iar aceasta acționează mai departe, acolo, numai ca o parte din el, în timp ce el este de fapt aici.

Partea care contribuie la acest incomprehensibil nu are nimic de a face cu viața de zi cu zi din afara fabricii; ea reprezintă acel „*altceva*" mai bun. Omul simte că nu mai este același când intră în fabrică; simte că, prin această parte ce rămâne aici, el se transformă numaidecât din clipa în care vine în fabrică. Aici găsește acel „*altceva*" care nu are nici o legătură cu viața sa de zi cu zi. Acel „*altceva*" este al lui, este pregătit pentru el și îi aparține; și atunci de ce ar mai avea nevoie de acel „*Altceva*" dumnezeiesc?

Oamenii se preocupă de economie atât de intens, ca și cum n-ar mai exista nimic altceva în afară de aceasta, ca și cum ea nu ar fi numai o Fugă, și speră ca cel ce o urmează să nu îndrăznească să se debaraseze de ea. Iată cât de adânc sunt îngropați oamenii în economie.

Ei speră ca Urmăritorul să nu observe că toți cei preocupați de economie nu sunt altceva decât fugari și speră să treacă rapid pe lângă ei, fără să vadă că sunt acolo.

Oamenii se preocupă de economieatât de violent, ca și cum toate preocupările lor anterioare ar fi fost doar un exercițiu pregătitor pentru economie; necazurile, grijile, teama și disperarea din cauza lui Dumnezeu apar aici numai ca un exercițiu pregătitor pentru ce va urma: necazuri, griji, teamă și disperare din cauza economiei.

Ca o creație autonomă care își definește singură dimensiunea, creația economică încorporează totul. Orice lucru trebuie să fie în legătură cu aceasta, chiar și acelea a căror prezență nu se potrivește nici măcar în apropierea ei. Și tocmai datorită faptului că lucrurile sunt implicate într-o relație economică,

deși nu-i aparțin acesteia, forța acestei creații apare ca absolută; și cu cât lucrurile aparțin mai puțin acestei forțe, cu atât ne apar mai absolute.

Economia este stăpânul căruia îi aparține totul și, stăpânind chiar și ceea ce nu i se potrivește, ea apare ca ceva ce reunește lucrurile nu cu o forță clară, ci cu una neclară, misterioasă. Prin aceasta i se conferă economiei aparența unei transcendențe, în fața căreia omul se închină din ce în ce mai mult. Dar ce altceva poate să facă decât să i se închine! Omul nu înțelege cuvintele și numele prin care se definește economia. Aceasta îi apare doar ca o puternică și măreață creație, căreia i s-au dat câteva nume: efecte, stabilizare, devize...; individul nu înțelege însă aceste nume, lucrul în sine îi apare neidentificat și, de aceea, ca o creație misterioasă. Cei care operează cu aceste nume ca și cum le-ar înțelege - comerciantul, fabricantul sau bancherul - își dau seama că ele înseamnă cu totul altceva decât lucrul în sine și li se pare și mai neliniștitor faptul că obiectul în sine există și funcționează, cu toate că noțiunea care definește obiectul nu îl cuprinde. Și, într-adevăr, este neliniștitor când un lucru funcționează de la sine fără a putea fi identificat printr-un cuvânt uman.

Economia se mișcă asemeni unui fenomen al vreunei *lumi preistorice* fără nume sau asemeni unei ființe divine. Admirația pe care omul o datora lui Dumnezeu, Cel ce este mai mult decât un nume, o închină astăzi economiei. În fața economiei înseși, omul apare ca ceva neînsemnat, care latră cu noțiuni cum latră câinele la lună. Pentru economie, această discrepanță între esența ei și noțiunile care vor să cuprindă această esență, dar nu pot, reprezintă impulsul de a se manifesta tot mai puternic și mai autonom. Pentru om însă această discrepanță este o stare conflictuală, tensională, pe care omul și-o transferă singur și prin care se distanțează de lucruri printr-un arc conflictual. Omul nu poate dori nimic mai mult decât distrugerea comuniunii, pretutindeni unde există, tocmai prin această stare conflictuală.

Pentru omul Fugii, lucrurile trebuie să fie destinse.

Atât de mare a devenit această creație a economiei, încât ea nu mai funcționează impulsionată de conținut, ci de masă, ca un fenomen pur cantitativ. Conținutul creației, condițiile economice nu mai sunt în stare să-i ofere marca și forma de economie. Totul devine independent de conținut. Economiei îi este indiferentă substanța cuprinsă în această cantitate.

Dar ceea ce i se întâmplă economiei, faptul că esența ei se pierde și e transformată în cantitate, se poate întâmpla oricărui lucru; și, într-adevăr, se întâmplă atunci când este nevoie.

Faptul că tocmai economia este cea transformată într-o creație pur cantitativă se explică prin aceea că ea însăși este pregătită cu cea mai mare ușurință pentru cantitativ și de aceea are înclinații spre extindere, cuprinde totul și asimilează foarte ușor toate lucrurile. Această dizolvare a ființei în cantitate îi convine foarte bine omului Fugii, chiar și acolo unde el se oprește, pentru a evita să se oprească la Dumnezeu (adică în economie); chiar și acolo îi e frică să nu fie prins. Pentru el este chiar bine că economia este lipsită de esență ca însăși Fuga, întrucât, dacă ar avea conținut și ființă, l-ar putea prinde.

Acolo unde mase de oameni și lucruri coabitează, precum în economie, se produc uneori ciocniri și conflicte între părțile acestor mase - astfel ia naștere **criza**. Când însă aceste părți se întâlnesc, se potrivesc și se susțin reciproc, vorbim despre **avânt economic**.

Și tocmai această mișcare în sus și în jos, această tensiune între limita superioară și cea inferioară antrenează masele economiei. Nimic nu dorește mai cu ardoare omul Fugii decât să transforme lucrurile în cantitate; aceasta înseamnă că economia nu mai valorează nimic ca economie, ci doar ca masă pur cantitativă, iar masa însăși numai ca mișcare: urcușul și coborâșul crizei. Omului îi convine ca această mișcare să fie automată și să nu necesite ajutorul său, pentru ca el să se poată refugia, în timp ce economia continuă să funcționeze singură. Tocmai această automatizare a progresului și regresului, această mișcare independentă a economiei îi oferă aparența de ființă superioară, de sine stătătoare, ce domină omul. *Criza* apare

brusc și împotriva oricăror calcule; se pare că ea este mult mai puternică decât ar fi putut rezulta din creația economiei, acționează ca un trăznet mult mai violent decât era prevăzut de economie. De îndată ce *criza* a trecut, apare *progresul,* care, de cele mai multe ori, este tot atât de neașteptat ca și criza. Progresul apare și el împotriva oricăror calcule, ca ceva ce vine de dincolo de economie, ca o blagoslovenie. Cum criza fusese mai violentă decât era prevăzută și explicată de economie, tot așa și progresul va fi mai violent decât ar putea fi explicat de starea economică însăși. Criza și progresul dobândesc aparența irealului, a ceva ce vine din sfera supranaturalului; omul lucrează în economie ca și cum ar fi supravegheat de acest supranatural, iar munca întreprinsă de el ar fi plăcută acestei forțe nepământești.

Recompensa și pedeapsa, conjunctura bună și cea rea, rutina zilnică și neobișnuitul - toate par să derive din această creație irațională. Se fac noi invenții, care apar brusc ca mesageri ai altor sfere sau ca răsplata unor forțe supranaturale.

Omul nu dorește să aibă o imagine de ansamblu asupra economiei, nu vrea să o domine, să o organizeze printr-un plan economic și printr-o distribuire corectă a producției. El dorește o economie incontrolabilă și tocmai acest incontrolabil îi oferă creației aparența de iraționalitate; ca și cum prin crize omul ar fi pedepsit de economie așa cum e pedepsit de Dumnezeu. Dar omul Fugii nu dorește să trăiască cu Dumnezeu crizele pe care le trăiește în economie. El știe că aceste crize economice sunt întotdeauna mai ușoare decât cele cu Dumnezeu. Mai bine cutremurat de economie, decât de Dumnezeu! Când omul e zguduit de Dumnezeu, se întoarce la Divinitate tocmai datorită acestui fapt și nu mai există nimic altceva decât această opoziție: individ și Dumnezeu. Chiar și acest proces de zguduire dispare atunci când omul se îndreaptă spre Dumnezeu.

În economie însă această zguduire este trăită de omul Fugii ca una pur mecanică, ea îl aruncă de la un lucru la altul, acționează ca un motor nou în mecanismul Fugii.

S-a încercat odată să se facă o corelație între un anumit tip de economie, cum ar fi **capitalismul**, și un anumit tip de religie, cum e **puritanismul**. Nu ni se pare însă important dacă această corelație este îndreptățită sau nu. Important este că această corelație a putut fi într-adevăr stabilită, ceea ce ne face să ne gândim la un singur fapt: cât de slabă și nesigură trebuie să fie această religie dacă poate fi corelată atât de ușor cu economia! Cât de labilă, flexibilă și aptă de legături în afara propriei sale sfere trebuie să fie o asemenea religie dacă poate fi pusă în contact cu sfera îndepărtată a economiei!

În perioadele de înaltă religiozitate, n-ar fi fost cu putință ca un cercetător să asocieze religiosul cu economicul. Cercetătorul ar fi simțit că religiosul este o sferă absolută, inaccesibilă asociativului, având un spațiu mult mai larg în jurul său, în care nu poate fi introdus nici un element străin.

LIMBA ÎN LUMEA CREDINȚEI ȘI ÎN LUMEA FUGII

Limba în lumea Credinței

1

Așa cum cuvântul lui Dumnezeu este Dumnezeu însuși, tot așa și cuvântul omului este omul însuși; de aceea, posedă un *corp,* un *suflet* și un *duh.*

Corpul cuvântului se construiește din *vocale* și *consoane.* Odată cu prima vibrație sonoră prin care începe să se contureze cuvântul - corpul primar al cuvântului - cu această vibrație ia naștere, dintr-o dată, întreg spațiul pe care-l va ocupa corpul cuvântului: aceasta e magia care pornește de la prima vibrație sonoră. Spațiul lexical se finalizează mult mai repede decât corpul cuvântului; pentru vocale și consoane există de asemenea un spațiu în care acestea sunt produse. Acest spațiu este mai mare decât corpul cuvântului, astfel încât cuvântul rostit până la capăt are spațiu pentru a răsuna.

Sufletul cuvântului este cel care produce corpul cuvântului. El este cel care alege și așează consoanele și vocalele astfel încât ele să primească înfățișarea de cuvânt și să fie asemănătoare înfățișării obiectului denumit prin cuvânt. Să luăm, de exemplu, cuvântul *Baum* („pom"): sunetul „b", care se înalță de la nivelul gurii închise printr-o ușoară rotunjire a buzelor, este exact ca trunchiul pomului care izvorăște din deschizătura rotundă a pământului. Pământul fusese închis până ce pomul, exact ca și sunetul „b" din cuvânt, a răsărit surprinzător din el. Există apoi între „b" și „au" o mică pauză; „au" nu se leagă direct de „b", există un mic hiatus, ca și cum am aștepta o clipă să vedem cum crește trunchiul pomului: drept. Abia apoi vine „au", care se întinde larg în jurul trunchiului; el este înconjurat de sunetul „au" și tocmai prin acest „au" ia naștere coroana sa. Ea este tot atât de largă precum e și diftongul „au".

Vine apoi „m": prin acest sunet gura se închide din nou, coroana se îngustează spre vârf, devine ascuțită. Se mai aude însă în acest „m" zumzetul albinelor din jurul pomului.

Un alt exemplu este cuvântul *Himmel* („cer"): gura se deschide, aspirând parcă prin acel „h" înaltul cerului. Cerul este aspirat prin acest sunet; există deja acoperișul, bolta spre care se îndreaptă „i", ca o ciocârlie cântând triluri. Și tocmai aici, în înaltul cerului, omul este cuprins de teamă și din cauza acesteia se prăbușește din nou în adâncul lui „m", pătrunde în întunericul și desișul lui „mm". Dar nu există numai teama, ci și iubirea ce se revarsă din înaltul cerului asupra omului în întunericul lui „mm" și îl mângâie și îl liniștește prin „el".

Ne putem întreba dacă și în franceză cuvintele *arbre* și *ciel* demonstrează în același fel alcătuirea cuvântului. Răspunsul este: în fiecare limbă există cuvinte care se deosebesc cu mult de celelalte, există *„favoriți"* ai limbii care se evidențiază în fața celorlalte cuvinte; tocmai de aceea putem vedea clar în această evidențiere legătura cu obiectul pe care-l definesc. Aceste cuvinte favorite nu sunt repartizate în fiecare limbă la fel. Dacă limba germană favorizează cuvintele *Baum* și *Himmel*, nu înseamnă că franceza trebuie să facă la fel; limbii franceze i-au fost dăruite alte cuvinte favorite. Și în cazul limbii, ca de altfel în oricare alt caz, harul coboară acolo unde îi place.

Chiar prin cuvânt sufletul cuvântului confirmă încă o dată actul creației. Întrucât lucrurile au fost create prin cuvântul lui Dumnezeu, și omul e în stare să le recreeze prin cuvântul său, prin care materia creației devine mai ușoară și mai plutitoare. În această plutire și ușurare există însă un pericol: cuvântul ar putea să se volatilizeze și să dispară; dar **duhul** rămâne. El există în corpul cuvântului alături de suflet, menține sufletul cuvântului în corp, pentru ca acesta (adică sufletul) să nu plutească prea departe; tot duhul este acela care se îngrijește ca sufletul cuvântului să realizeze prin cuvânt numai ceea ce corespunde în realitate lucrului denumit prin cuvânt: duhul se îngrijește practic de adevărul cuvântului.

Astfel, cuvântul se extinde pe trei planuri: planul *corpului,* al *sufletului* și al *duhului.* Din aceste trei planuri se revarsă forța cuvântului; de aceea, în *lumea Credinței,* el e rotund și plin, susținut de cele trei planuri, există și e sigur. Corpul cuvântului poate să dispară, să se piardă în tăcere; cuvântul însă nu dispare, deoarece sufletul său îl menține în profunzime până ce duhul cuvântului îl activează din nou.

Acolo, în adâncul limbii, cuvântul trăiește într-o comuniune nemaiîntâlnită, suflet lângă suflet, pregătită să se exteriorizeze prin lumina corpului cuvântului atunci când duhul o cere. Toate cuvintele sunt numai trimișii acestei comuniuni de adâncime și tocmai de aceea limba ne apare atât de bogată. La suprafață se ivesc doar câteva cuvinte; cea mai mare parte a limbii este ascunsă și, totuși, aceste cuvinte sunt suficiente pentru a exprima ceea ce este necesar și chiar mai mult. Prin acestea, limba acționează degajat și acest lucru ține de perfecțiunea sa.

2

Prin această **stratificare** a cuvântului pe trei planuri: corp, suflet și duh, **ideea** introdusă în cuvânt spre a se exterioriza prin acesta este înștiințată că trebuie să se ordoneze după materie, suflet și duh.

În primul rând, trebuie să existe o legătură a ideii cu materia; ea nu poate fi gândită în gol. *Apoi,* ideea trebuie să se lege de sufletul omului, întrucât numai astfel este primită de sufletul cuvântului de îndată ce e prezentă în corpul lexical. Sufletul cuvântului o conduce spre profunzimile sale, făcând-o uneori mult mai profundă decât era înainte de a îmbrăca mantia materiei fonetice.

În al treilea rând, în idee trebuie să existe duh. Omul trebuie să-l aducă în cuvânt ca semn că întreg duhul pornește din Cuvântul primordial, din Logos, și îi aparține. Chiar și ceea ce depășește ordinea umană poate fi dezvăluit omului prin cu-

vinte, întrucât în ele sunt cuprinse corpul, sufletul și duhul; astfel, se trece de la o supraordine la ordinea proprie și inteligibilă omului.

Faptul că supraordinea se exteriorizează prin limbă îi conferă acesteia din urmă măreție, și dacă uneori ea apare în mod festiv, aceasta nu înseamnă neapărat lux, ci numai veșmântul de sărbătoare al aceluia care, deși se consideră mărunt, se gătește festiv pentru Cel Prea Înalt.

Dumnezeu însuși poate să apară în cuvânt și de aceea limba ne apare uneori mai mult decât este. Așa cum rugul ardea cu vâlvătaie când Dumnezeu s-a arătat în el, tot așa arde și limba când Dumnezeu grăiește prin ea; corpul și sufletul cuvântului s-ar mistui, iar vizibil ar rămâne doar duhul pur al cuvântului, adevărul lui Dumnezeu.

Oamenii din lumea Credinței mențin cuvintele aproape de Dumnezeu, ca și cum ar încerca să-i scurteze acestuia drumul spre cuvânt. Atunci când doi oameni vorbesc, un al treilea poate să asculte: El, eternul Ascultător. Acolo unde acest etern Ascultător lipsește, toate conversațiile - chiar și dialogurile - se transformă în monologuri.

3

Cuvântul însă nu se menține numai prin alcătuirea sa proprie, ci și prin aceea a propoziției căreia îi aparține. El participă la **ordinea ierarhică a propoziției,** care arată astfel: subiectul reprezintă punctul de plecare al propoziției, la care propoziția revine mereu și de la care aceasta își trage mereu începutul. El este coordonatorul propoziției, pe care o supraveghează mereu; se înalță ca un turn vizibil, dar puțin cam îndepărtat, iar din acest punct poți privi întreaga propoziție. Așa cum turnul e înconjurat de șanț, tot așa și subiectul e înconjurat de cezură. El nu se leagă direct de predicat; e ca și cum cezura ar însemna o ezitare în ceea ce privește afirmația fă-

cută în legătură cu subiectul. Pentru subiect, e doar o mică ezitare; pentru om însă aceasta înseamnă așteptare, căci, odată rostită afirmația, ni se pare că nici nu s-ar fi putut spune altceva, cu toate că ar mai fi existat, de fapt, multiple posibilități. Puterea subiectului este atât de mare, încât cele afirmate apar ca unica posibilitate. Întotdeauna se resimte o nesiguranță și o expectativă înaintea afirmației, iar după afirmație trăiești un sentiment de certitudine și fericire.

Conținutul afirmației, predicatul, este practic conferit subiectului tot așa cum se conferă un titlu, iar faptul că omul poate să-i atribuie subiectului un predicat este o adevărată onoare pentru el. În propoziția: *Der Baum bluht* („Pomul înflorește") vedem pomul drept și închis. Percepem doar ceea ce se înalță în sus, adică trunchiul. Există apoi o mică cezură între *Baum* și *bluht*. Aici se pregătește ceea ce are să se întâmple cu pomul: înflorirea. Cezura corespunde acelei scurte perioade de timp, acelei nopți necesare pentru ca florile să se desfacă. Acum pomul înflorește cu adevărat. Iar în obiectul: *und tragt Fruchte* („și are fructe") se vede cum cuvântul „pom" trece dincolo de predicat, așa cum pomul însuși se întinde și dincolo de ramuri, iar obiectul de la sfârșitul propoziției, *Fruchte*, este precum fructul ce atârnă la capătul ramurilor. Propoziția se amplifică prin acest obiect așa cum pomul se împlinește prin fructele sale.

Dar nu fiecare idee se poate exterioriza prin limbă. Alcătuirea acesteia acționează ca o sită; limba nu e lipsită de apărare și nu acceptă să i se întâmple chiar orice. Ideea care apare în propoziție nu este obligată să se ordoneze doar din cauza stratificării cuvântului pe trei planuri: corp, suflet și duh, ci și datorită ordinii ierarhice a propoziției căreia îi aparține. Ea trebuie să reflecteze asupra modului în care se distribuie în alcătuirea propoziției. Subiectul se înalță ca un turn și așteaptă ca lucrul cel mai important, obiectul gândirii, să apară în el, să urce prin el și să devină clar. Predicatul e precum câmpia din fața turnului, unde subiectul așează ceea ce dorește; pe această

câmpie întinsă a predicatului totul zace deschis. Vine apoi obiectul și avertizează că-i conferă totuși acestei întinderi a câmpiei o limită, o împrejmuiește, o îngrădește și o închide: obiectul apare la sfârșitul predicatului. Astfel, ideea va fi limitată, iar subiectul va privi din turnul său peste întinderea câmpiei predicatului până la limita acesteia, adică până la obiect. Astfel, ideea este ajutată să se ordoneze ierarhic după ierarhia propoziției.

(Mulți filosofi ai limbajului afirmă că omului, prin limbă, i se prezintă întreaga lume a simțurilor, a cunoașterii și a voinței și că numai prin ea omul devine om. Noi însă credem că omul nu devine om numai prin simplul fapt că e saturat cu ceea ce limba îi oferă cu de-a sila, ci datorită faptului că el *alege* din ceea ce limba îi oferă. El trebuie să *decidă* în ceea ce privește limba și numai prin această hotărâre el devine om, adică *om moral*).

Datorită acestei alcătuiri, limba devine ritmică, iar **ritmul** este de trei feluri. *Primul tip* ia naștere prin deplasarea de la un cuvânt la altul, dar nu e doar ritmul trecerii de la un cuvânt la altul, ci și acela al trecerii de la cuvânt la tăcere; deoarece, după fiecare cuvânt, după fiecare element al acestei orânduiri ierarhice, există o mică pauză. De aceea, se produce un *al doilea tip* de ritm: cel al trecerii de la cuvânt la tăcere. Există și un *al treilea tip* de ritm, și acesta este cel mai frumos: este ritmul trecerii de la tăcere la tăcere. Pe acest ritm triplu plutesc cuvintele și, deși unele atârnă greu, ele vor fi mișcate de acest ritm.

Așa cum stelele se mișcă pe orbita lor cerească, tot așa și cuvintele se mișcă pe *bolta limbii*, a cărei temelie e alcătuită din lucruri. Astfel, lucrurile se pot mișca pe această boltă cu mai multă siguranță și se simte faptul că deplasarea se face mai lent, tocmai pentru ca toate cuvintele, mai înainte de a fi ajuns la obiectiv, să mai zăbovească asupra scopului final.

Traiectoria lungă a propozițiilor și perioadele sunt ca elipsele în a căror curburi se întâlnesc cuvintele. Ai senzația că în

următorul moment se vor ciocni, dar, dintr-o dată, ele alunecă unele pe lângă altele: există, în această limbă, îndrăzneală și siguranță totodată. În centrul acestei bolți lingvistice, invizibil, stă Cuvântul primordial al lui Dumnezeu și toate traiectoriile cuvintelor gravitează, în lumea Credinței, în jurul acestui Cuvânt primordial.

„Și cât de calme și liniștite ți-au fost viața și moartea, ție, mulțumitule profesoraș Wuz! Cerul albastru și liniștit al unei veri târzii ți-a înconjurat viața nu cu nori, ci cu parfum: vremea ta era șovăirea, iar moartea ta era moartea unui crin ale cărui frunze adie în vânt, ca și cum ai dormi dulce înainte de mormânt." (Jean Paul)

Astfel e limba în *lumea Credinței*.

Limba în lumea Fugii

1

„Apariția lui Platze, General-adjutant, Lannas îl întâmpină, Altgott face semn servitorilor să o întindă. Toți au înțeles: apariția lui Platze, majestatea sa deja în casă. Femeile se îmbulzește încă în fața oglinzilor. Permiteți-mi, lăsați-mă pe mine, stimată doamnă. Îl cunoaștem, urmează General adjutant pe picior, pe domnul Piept cu medalii, rapid în primul membru. Regret, excelență, să vadă fiecare unde rămâne".*

(dintr-un roman modern)

Așa arată limba *în lumea Fugii*. Citind o propoziție din limba acestei lumi, e ca și cum ai sări de pe o ruină a cuvântului pe alta, iar între aceste ruine ar fi gropi. Nu mai e ca *în lumea*

* Greșelile sunt intenționate în textul citat [*n. tr.*].

Credinței, unde propoziția începe cu subiectul și se derulează peste predicat înspre obiect. Întreaga coloană a subiectului apare răsturnată. (În sintaxa Fugii, coloana grea a subiectului este înlocuită cu plăcere cu un pronume ușor. Și în lumea Credinței subiectul se înlocuiește prin pronume, dar acest lucru nu se întâmplă atât de des și se face cu sfială. Simți că, într-adevăr, e o minune ca ceva să stea în locul altcuiva, ca *cel Mic* să poată sta în locul *celui Mare*.) De asemenea, răsturnată este și coloana obiectului; ambele stau alături și totodată lângă predicat, totul ca într-o grămadă de ruine. Coloanele drepte ar împiedica Fuga, ar fi precum barierele - așa însă totul se întinde pe orizontal pe linia Fugii.

Nu mai există acea **structurare** dinspre subiect, peste predicat, înspre obiect. Subiectul nu mai domină propoziția și părți întregi ale acesteia au practic aceeași valoare. Diferențele dintre subiect, predicat și obiect sunt amestecate; fiecare cuvânt poate fi subiect, predicat sau obiect în același timp. Dar în acest mod nu rezultă întregul; e ca și cum, cu fiecare cuvânt, propoziția ar începe din nou, ca și cum cuvântul ar uita că mai există altul înaintea sa, după care trebuie să se orienteze, și altul în urma lui. De aceea, cuvântul nu comunică celui care-i urmează nimic, iar la sfârșitul propoziției nu se știe cu mult mai mult decât se știa la început.

Cuvintele nu se succed de bună voie, ci sunt așezate forțat; nu există coordonare în propoziție, ci doar sfâșiere. Fiecare cuvânt tinde spre o altă direcție, dar nu știe înspre care. În propoziție domină anarhia și, de aceea, ideea nu progresează ca atunci când propoziția se dezvoltă dinspre subiect înspre obiect, ci este ciopârțită și aruncată de colo-colo. Ideea, care caută o legătură cu ordinea, iar prin ierarhia ordinii, cu Dumnezeu, se va izola în limba anarhică și nu va mai rămâne practic nimic din ea, sau poate ceva izolat, fără conținut. Din propoziție nu va rezulta o idee, ci ceva trist și însingurat. Ideea s-a încorporat în propoziție pentru a crește și a se ordona - din ea rezultă însă ceva redus și încâlcit.

Întrucât în limba Fugii nu există structurare, ea este neclară; nu se știe exact unde începe și unde se termină un cuvânt. Totul e doar un murmur unic, care e prezent înainte ca omul să înceapă să vorbească și care continuă chiar și atunci când s-a oprit din vorbit. Nu e ca în lumea Credinței, unde are loc o acțiune atunci când cuvântul se ridică din tăcere. Aici, în limba Fugii, nu mai există distanța dintre tăcere și cuvânt, nu mai e nevoie de îndrăzneală pentru a trece de la tăcere la cuvânt; amândouă sunt dizolvate în murmur. A compune versuri nu mai înseamnă a face tăcerea să răsune, ci a transforma actul vorbirii în murmur, iar în acest murmur poți include tot ce vrei, pentru că totul e asemănător. Omul poate îndrăzni să exprime în această limbă chiar și lucrurile cele mai periculoase. Ele vor apărea în acest murmur ca cel mai inofensiv lucru, iar Noul va fi același cu Vechiul. E ca și cum totul ar fi fost murmurat deja, totul e searbăd.

În acest murmur în care nu se mai poate *diferența* nimic, nu se poate nici *decide*; totul a fost decis, întrucât totul este dizolvat în acest murmur. Și tocmai în faptul că omul poate decide prin limbă constă onoarea și demnitatea limbii în lumea Credinței.

Limba în *lumea Credinței* este apropiată omului, iar din această apropiere rezultă căldura ei. Limba în lumea Fugii este rece, depărtată de om, e doar un murmur străin omului, ceva ce doar din întâmplare fusese declarat mijloc de înțelegere și care trebuie mai întâi aranjat. Nu e ca în lumea Credinței, unde limba nu poate fi altceva decât limba omului și unde, prin cuvânt, ea creează omul, chiar dacă acesta nu e sortit ei.

Așadar: marele fluviu al limbii izvorât din Cuvântul primordial (care, spre deosebire de apă, nu are dimensiuni mai reduse la izvor, ci tocmai acolo e mai amplu și mai clar), care, curgând prin oameni, le aduce acestora cuvintele - ce depune toată necurăția ce cade în el de pe malurile umanului în tăcerea prin care el însuși curge din când în când; care câteodată dobândește dimensiunile unui lac în omul în a cărui adâncime

fluxul limbii se scufundă, căutându-şi originea dincolo de el, ştiind prea bine că acel şuvoi vizibil de la suprafaţă nu e de ajuns; că limba trebuie să recurgă din când în când la acel izvor subpământean al Cuvântului primordial pentru ca şuvoiul să rămână larg, adânc şi clar - tocmai acest mare fluviu al limbii este dislocat. Vizibile sunt doar părţi ale cursului său; nu mai este fluviu, ci limba se deplasează cu greu în ţevi scurte şi canale, nu pe direcţia înainte, ci alunecând încolo şi încoace, iar în cursul său există porţiuni uscate de pământ. Ici şi colo apar cascade artificiale, în care cuvintele se rostogolesc grăbite, apoi sunt ridicate cu ajutorul mecanicii spre a se prăbuşi din nou - dar asta nu ajută la nimic: apele limbii au un gust stătut fie că provin din mocirla canalelor, fie din artificialele cascade ale cuvintelor.

2

În această limbă a Fugii nu e distrusă numai structurarea propoziţiei, ci şi aceea a cuvântului individual în corp, suflet şi duh. Nu mai există sufletul cuvântului, iar corpul cuvântului nu mai ia naştere prin acest suflet, ci asociativ, printr-un alt corp, alăturat. Dar corpul fără suflet nu mai este corp în care cuvântul poate să se oprească, ci numai o maşină de cuvinte, tot aşa cum, în lumea Fugii, casa în care omul locuieşte nu mai e casă, ci numai o maşină de locuit. Atunci când corpul cuvântului are pretenţia să ocupe şi locul sufletului, atunci când procedează ca şi cum sufletul n-ar mai fi necesar, întrucât el - corpul - îndeplineşte totul, ia naştere fraza. „Dumnezeu", „Eternitate" - când aceste cuvinte sunt rostite în lumea Fugii, este prezent numai corpul cuvântului, în care vocalele şi consoanele se îmbină ca şi cum ar fi un schelet ale cărui părţi se ciocnesc unele de altele.

Nu mai există sufletul cuvântului; el a fost practic îndepărtat, pentru că omul se temea de profunzimea lui, de faptul că

sufletul ar putea să înghită în propria-i profunzime cuvântul, atunci când acesta nu ar fi fost folosit cum trebuie în lumea Fugii - iar în această lume nu prea e timp să cauți cuvintele în profunzime, totul trebuie să fie pus rapid la locul său. Acolo unde cuvântul nu mai are profunzime, nu mai există nici loc în care el să poată aștepta până ce să se arate; cuvintele sunt spuse în grabă (de aceea nu există nici consolare în limba Fugii, consolare există numai acolo unde există timp). Toate cuvintele par aruncate dintr-o dată, la grămadă. De aici căutați repede ceea ce vă este necesar! Corpul unui cuvânt se află lângă cel al altui cuvânt, se freacă unul de altul. Ele se consumă practic atunci când sunt unul lângă altul. Cuvântul își reduce greutatea prin faptul că merge în paralel cu altele. Mai puțin consumate sunt silabele finale, dar acestea au un sens numai atunci când, așa cum se întâmplă în limba Credinței, prin ele se conferă ceva cuvântului următor, ceva ce provine din rădăcină. Acolo unde nu se oferă nimic, ca în limba Fugii, terminațiile flexibile au numai valoare dinamică, valoarea Fugii.

Întrucât cuvântul nu are profunzime, el rămâne fără rezonanță, e dur; și fiindcă nu se poate extinde spre interior, ci numai spre exterior, el este expus la orice. Acest lucru nu-i convine și de aceea e agresiv, lovește în interlocutor mai mult decât dorește vorbitorul. Aici, cuvântul e respingător; propoziția e ca un grilaj de fier, ca o rețea de sârmă ghimpată, iar cuvintele individuale sunt ca barele de fier cu vârful ascuțit în sus. Sârma ghimpată a limbii apare ca o amenințare, în prealabil deja tot ce intră în ea e sfâșiat. Spațiile dintre cuvinte sunt ca vizuinile lupilor în care totul se prăbușește; limba nu cunoaște pardon.

Nu mai există nici duh în cuvântul Fugii. În această lume nici măcar n-a mai fost necesar să alungăm duhul din cuvânt, întrucât el a dispărut de la sine atunci când omul însuși a dispărut din fața lui Dumnezeu. În lumea Credinței, duhul cuvântului leagă cuvântul de obiectul denumit de acesta. Obiectul ar putea fi trimis de la cuvânt înapoi la Creator, pentru ca de acolo să fie creat altfel; cuvântul va aștepta pe loc până ce acesta

revine și îl cuprinde ca înainte. În lumea Credinței poți avea încredere în cuvânt. Duhul cuvântului uman conține o urmă din acel Duh dumnezeiesc care a legat pentru prima dată lucrul de cuvânt. În lumea Credinței, lucrurile se înghesuie spre cuvinte, amintindu-și de începutul lucrurilor, când fiecare se avânta spre Cuvânt, ca să primească un nume. De fiecare dată când cuvântul denumește lucrul, se simte cum, cu o smucitură, lucrul este închis și cuprins în cuvânt. Numai atunci când duhul omului nu se depărtează de la Duhul lui Dumnezeu cuvântul omului are forța să închidă în el lucrurile. În lumea Fugii nu se dorește ca lucrul să fie conținut în cuvânt; totul trebuie să fie liber. Cuvântul trebuie să „fugă" pe cont propriu, iar lucrul la fel. El - cuvântul - trebuie să fie comandat de la un lucru la altul, așa cum o cere nevoia. (Când duhul nu mai e legat de cuvânt, pierzându-și prin aceasta ordinea, pe de o parte, poate să involueze în dispersia sa, iar pe de altă parte, se hipertrofiază și se revarsă asupra omului, făcându-l inventiv.)

3

În limba Fugii, cuvântul este numai o etichetă lipită ușor pe lucru - și care tot atât de ușor poate fi dezlipită. Eticheta nu indică faptul că în spatele ei se află un anumit obiect; arată numai că acolo există ceva. Cuvântul este doar un semnal.

Uneori nu există nici măcar o structurare clară a vocalelor și consoanelor, ele sunt înghesuite într-un sunet, într-un șuierat. În lumea Fugii, șuieratul și semnalul înlocuiesc cuvântul. Există totuși o succesiune de cuvinte, dar aceasta reprezintă numai un mijloc pentru ca semnalele cuvintelor să poată apărea în ea. Așa cum pe două nave care vor să se înțeleagă între ele se flutură drapele, tot așa flutură și cuvintele în propoziție și pe cât este de mare distanța dintre cele două vase, tot așa de mare e și distanța dintre doi oameni care își vorbesc prin semnale și

nu prin cuvinte. Între ei se întinde o întreagă mare, marea Fugii. Și când în această lume a Fugii o persoană reușește să cuprindă un lucru în cuvânt, aceasta se petrece într-un înveliș nemilos și cu un astfel de triumf, încât nu se mai observă nici cuvântul și nici lucrul, ci numai triumful.

În această lume a Fugii, în care cuvintele „fug" pe cont propriu, abia mai amintindu-și că aparțin unui anumit om sau unui anumit lucru, căutând doar o gură care să le rostească, în această lume a Fugii ele se îndreaptă câteodată spre o persoană care n-ar avea nici un drept să le rostească. O astfel de persoană va rosti deci cuvinte drepte, bune și frumoase, ea însăși fiind incapabilă de a exprima Adevărul, Binele și Frumosul. Cu toate acestea, cuvintele sunt veritabile. În Fuga lor, ele s-au rătăcit tocmai la această persoană. Acolo unde cuvântul zboară de colo-colo fără referire la persoană sau lucru, nu poți fi sigur că are valoare. Când cuvântul potrivit apare la omul potrivit, există întotdeauna un sentiment de frică; ai dori să te îndepărtezi de el. Să luăm, de exemplu, pe acei scriitori care, în lumea Fugii, sunt considerați buni - cât de mult se tem ei pentru cuvânt dacă într-adevăr este așa precum au judecat ei. Ei nu privesc cuvântul cum își privește mama copilul, cu dragoste și încredere, ci așa cum îl privește guvernanta, cu îngrijorarea specifică meseriei, cu nervozitate și neîncredere. În ceea ce îi privește pe poeții din lumea Fugii, toată forța lor se consumă cu scopul de a uni corpurile disparate ale cuvintelor și de a pune un corp lângă altul, îngrijindu-se ca acestea să nu se mai despartă - și cum ai mai putea avea putere, în acest caz, să conferi corpului un suflet și un duh? În lumea Credinței, Cuvântul nu posedă numai un corp indestructibil, cu suflet și duh; el a creat chiar și lumea în care poate să existe, adică lumea Credinței. Poetul nu mai trebuie să o construiască, totul se află gata pregătit, iar el poate să-și utilizeze întreaga forță pentru a compune: asta înseamnă a lăsa cuvântul să se ia la întrecere cu lumea, pentru ca acesta, mult mai clar decât însăși lumea, să proclame numele Creatorului.

Datorită faptului că toate cuvintele separate de lucru se află fluturând peste tot, ele au putut fi adunate și înșirate ca pe un mosor: gramofonul. Așa cum un lucru ce stă în cale e luat și pus în magazie, tot așa și cuvintele sunt închise în magazia gramofonului, înșiruite pe discuri precum ața pe mosor, construite pentru a fi derulate de îndată ce sunt folosite. Ici și colo dai drumul la un gramofon, nu pentru că ai avea nevoie de cuvintele sale, ci pentru că vrei pur și simplu să controlezi dacă ele mai există acolo - cel puțin în cutiuța gramofonului. Așa cum, odată, trecând pe lângă insula Echinadelor, navigatorii au auzit o voce bocind: „Marele Pan e mort!", tot așa se aude și astăzi, din când în când, o voce văitându-se: „Cuvântul e mort!". Oamenii se opresc pentru o clipă, înregistrează vocea pe gramofon, iar în această mașinărie ea nu mai e bocet, ci poruncă: „Să moară cuvântul!" - și ei ascultă și fug mai departe.

Și cum ar putea oare să mai reînvie întreg cuvântul, care e mai distrus și mai sfâșiat decât omul însuși? Numai dacă omul îl adună, mai bine spus îl adună în rugăciune, trimițându-l încet, unul câte unul, spre Dumnezeu, făcându-se mic de frică și rușine că aduce înapoi cuvântul într-o stare așa de jalnică, după ce îi fusese încredințat intact și desăvârșit. De aceea, el - omul - trebuie să se facă mic în spatele cuvântului, pentru ca nu el, ci doar bietul cuvânt să stea în fața lui Dumnezeu. În fața Acestuia, care este însuși Cuvântul și Întregul, numai în fața acestui Etern și Întreg tot ceea ce e neînsuflețit și ciopârțit va deveni din nou un întreg.

LUCRURILE ÎN LUMEA FUGII

Când cuvântul nu mai este legat de *Cuvântul primordial divin,* forța lui scade, devine gol. Lucrul care e denumit prin cuvânt poate să se mențină însă în adevărata lui esență. Omul este tentat să creadă că *lucrul* nu mai există, întrucât *cuvântul* care-i aparținea nu mai există. De exemplu, terminologia care descrie **Eul** este astăzi sfărâmată și se pare că, odată cu terminologia, s-a distrus și Eul însuși. Se spune într-adevăr că nu mai există Eu, că s-a pierdut. Dar Eul mai există încă, singur, fără cuvânt; el există, pentru că altfel omul n-ar mai putea nici măcar să „fugă". Eul există îngropat în țărâna sufletului, iar singurătatea multor oameni rezultă tocmai din faptul că ei nu mai găsesc acces nici măcar la propriul Eu. Fără ca omul să observe, un astfel de Eu este legat de un Eu asemănător. Aceste Euri singuratice sunt legate ca într-un circuit subpământean, mulți oameni ai Fugii nefiind altceva decât niște țevi ale acestui circuit; iar în lumea Fugii acest lucru e de ajuns. Eul se transmite mai departe sub pământ, până ce într-o zi izbucnește din nou la suprafață, ca un izvor proaspăt și totuși atât de bătrân.

De cele mai multe ori însă lucrul este distrus atunci când nu este legat de un cuvânt, iar prin acesta de Cuvântul primordial divin. Cuvântul își pierde așadar forța care se revarsă asupra lucrului. (În lumea Credinței, prin cuvânt, lucrul nu este numai denumit, ci și apărat.) Cuvântul își pierde forța magică, materia obiectului nu mai este ținută între limitele ei, proliferează, debordând în toate direcțiile. Lucrul devine mare și deformat ca un monstru. Omul însă nu știe că lucrul crește și proliferează doar pentru că a scăpat de sub forța cuvântului și că altfel nu mai poate: a exista înseamnă pentru el a crește.

Să luăm, de exemplu, **o fabrică**: ea crește și iar crește - acel perete alb, lucios și neted, care nu gravitează în jurul nici unui centru, ci e la fel pretutindeni, care e făcut parcă pentru a

se extinde. El crește peste tot - alb, lucios și neted. Pământul s-a eliberat de iarbă pentru a face loc zidului în creștere. Iar în interiorul fabricii, pereții sălilor mașinilor nu înseamnă sfârșitul acestor săli, ci sunt uși largi pentru alte săli noi. Mașinile nu sunt ca acelea care produc mărfuri, ci sunt precum mașinile din cala navei, care împing nava înainte. Aceste mașini împing fabrica înainte, o fac să crească. Astfel, fabrica nu mai pare construită pentru a produce mărfuri, ci pentru a da naștere unor noi fabrici. Ea crește și iar crește și numai acest lucru are cu adevărat importanță. Mărfurile sunt create doar ca produse secundare, atunci când fabrica se oprește pentru o clipă din creștere.

Această acumulare monstruoasă de clădiri, cu linii ferate și trenuri între ele ca să te poți deplasa mai repede, cu mult teren în jurul lor, care a fost în prealabil distrus ca și cum n-ar fi existat nimic pe el mai înainte, cu un cer deasupra lor, în mijlocul căruia apare un avion pentru a explora noi teritorii, această creație monstruoasă - în care sunt repartizați peste tot oameni care ajută fabrica să crească și care, atunci când se mută dintr-o parte în alta a fabricii, dau impresia că migrează iar în cealaltă parte a fabricii, apar doar ca niște ființe într-o țară străină (iată cât de întinsă e fabrica), oameni care își găsesc propria moarte în ea (acea moarte de fabrică, o moarte care în fiecare săptămână răpește într-un mod particular un anumit număr de oameni, care nu i se oferă bucuros, ci îi sunt oferiți drept jertfă pentru ca acest monstru să crească) - este, oare, aceasta o fabrică?

Nici teoriile economice și nici sociologia n-au fost în stare să explice acest imens monstru, care nu este altceva decât materie desprinsă de cuvânt și, prin aceasta, de spiritul care o menține în ordine.

Un alt exemplu sunt **blocurile** din oraș. Pietrele înaintează mereu în lungime și în înălțime. Piatra mărșăluiește lângă piatră, în sus și înainte. Faptul că mai există și oameni pare de importanță secundară. Pietrele tolerează oamenii care-și sapă

caverne cubice între ele, dar n-au timp să le acorde atenție; ele se mișcă mereu, tot înainte și înapoi; începând de la un bloc, se extind pe întreg spațiul precum o fortăreață.

Apoi mai e și **războiul**, care cere și pune stăpânire pe toate lucrurile din lume. Ele devin o parte din el și el se transformă peste tot în ceva de la sine înțeles; astfel încât apare ca și cum ar fi existat pretutindeni de la început, iar toate celelalte, oameni, fronturi, materiale de război apar abia pe urmă, doar ca puncte de sprijin pentru ca acesta să se poată extinde. Războiul (în care un copil, privind un tablou în care e pictată o pajiște lângă un pârâu unde șade un pescar, își întreabă mama: „Mami, dar unde e războiul în acest tablou?"), acest război, după care nu s-a mai putut face pace, pentru că era atât de amplu, încât a ocupat toată dimensiunea păcii - este, oare, acesta un război?

Nu mai putem numi **criză economică** o criză în care se distrug oameni și bunuri în așa măsură încât pare că nu ar fi consecința raționalizării sau a unor contracte necinstite între popoare (ori a unui sistem economic nedrept), ci că această criză ar fi creată ca sistem al distrugerii economice, care există tot atât de evident ca și sistemul construcției economice. E un aparat al distrugerii economice, în care bunurile sunt produse pentru a fi distruse, pentru ca sistemul să aibă material pe care să-l poată distruge, deoarece mașinăria distrugerii economice nu vrea să se oprească. Ea vrea să lucreze mai departe, iar acest lucru înseamnă distrugere. O criză în care procentul de șomeri nu contrabalansează numărul persoanelor angajate, ci reprezintă o stare permanentă, o meserie legitimă, în care omul e băgat cu forța, ca și cum n-ar mai fi existat vreodată vreo altă meserie, nu mai poate fi denumită criză economică.

Chiar și **știința** crește de la sine prin masa cunoașterii, ale cărei părți se mișcă și se amestecă, iar amestecându-se, produc noul, care se amestecă și el, și astfel cunoașterea continuă să se lărgească. Această știință nu are *centru* de la care să progresese, ci, acolo unde ar trebui să existe centru, este doar *vidul*; știința e doar margine, și de la această margine ea crește

continuu. În această știință, omul nu trebuie să facă nimic altceva decât să observe și să noteze cum se amestecă și crește cunoașterea, și numai atunci când ceva n-a mai putut fi, practic, controlat și s-a încurcat în creștere, omul o sprijină suplimentar cu ceva ce pare a fi o *idee*. Dar nu cu scopul ca știința să se oprească aici, ci pentru ca, sprijinită tocmai de această idee, să crească în continuare. Omul e doar *angajatul* științei, el trebuie să facă ceea ce ea dorește, pentru a putea crește. Astfel, omul nu mai e stăpânul ei.

Fenomenele vor înceta să mai crească abia atunci când nu va mai exista materie sau atunci când un fenomen ar deveni atât de imens încât s-ar prăbuși dacă ar continua să crească. Fenomenul nu se mai ordonează după *cuvânt*, ci după *materie*. El se mărește nu după cum o cere greutatea cuvântului, ci după cum îi permite echilibrul fizic. Fenomenul va fi adus în echilibru și din acest lucru rezultă forma sa.

E ca și cum omul Fugii ar fi făcut toate fenomenele atât de imense în mod intenționat, pentru ca toată calitatea să fie absorbită într-o cantitate monstruoasă. Lucrurile trebuie să fie prezente numai ca și cantitate. Întrucât ele se influențează reciproc ca mase și tot ca mase se aduc reciproc în echilibru și se ordonează, ele funcționează singure și nu mai e nevoie ca omul să se ocupe de ele. El poate să fugă unde dorește.

Astfel se mișcă monștrii în absența omului, în stare de independență, încât apar ca și cum ar fi fost creați în scop experimental: așezați pe o insulă, numai ei între ei, fără prezența omului, încât să se poată afla ce se întâmplă atunci când depind numai de ei - tot așa cum pe o insulă erau abandonați copii cu scopul de a afla cum se înțeleg în lipsa adulților.

Dar unde se află *omul* când cuvântul și lucrul sunt separate unul de altul? Nu se află în mijlocul acestora, pentru că, atunci când cuvântul și lucrul sunt separate, nu există mijloc, ci numai abis. Atât cuvântul, cât și lucrul se debarasează de om și astfel, abandonat atât de cuvânt, cât și de lucru, omul rămâne în abis, pentru a nu deranja nici cuvântul în dispariția sa, nici lucrul

în creșterea sa spre monstruos. Prin urlete și larmă, omul încearcă să-și creeze un prezent între cuvântul pe cale de dispariție și lucrul pe cale să se transforme în monstru. Acest monstru continuă să fie denumit prin cuvinte ca: „fabrică", „război", „criză economică", chiar dacă lucrurile care aparțin acestor cuvinte nu mai există, iar în locul lor apare monstruozitatea. Omul nu mai e preocupat de faptul că numele și esența acestei monstruozități nu se potrivesc; lui chiar îi convine că există o discrepanță între cuvânt și lucru, pentru că aceasta acționează ca o stare conflictuală. Când este denumit prin cuvânt, lucrul observă că nu-i aparține acestuia, că acesta e total diferit, și atunci se revoltă împotriva lui, se desparte de el, iar diferențierea dintre ele devine și mai mare. Discrepanța acționează ca un motor. Din cauza acestei monstruozități, multe lucruri sunt aproape imobile; și cu cât sunt mai monstruoase, cu atât sunt mai imobile și ar înțepeni cu totul dacă n-ar fi zdruncinate tocmai de această discrepanță. În lumea Credinței, lucrurile sunt descoperite prin cuvânt; în lumea Fugii, ele își datorează viața tocmai faptului că nu sunt descoperite prin cuvânt.

Acestui monstru, alcătuit din case, oameni, linii de cale ferată, bucăți de pământ și de cer, îi convine să fie numit „fabrică". Când aude numele de „fabrică", el știe că nu este ceea ce fusese astfel numit, adică o fabrică. Se simte un ceva total diferit; nimeni nu-l cunoaște, nimeni nu-l definește, se poate face cu el tot ce se dorește. Dacă acest monstruos ar fi denumit prin numele ce-i aparține, nu numai că ar fi recunoscut și dominat prin acest nume, dar în același timp s-ar prăbuși și ar dispărea, așa cum dispare un monstru strigat pe nume.

Acelui monstru născut din tumultul fierului, al gazelor toxice și al epidemiilor și care nu este altceva decât *răzvrătirea materiei împotriva ei înseși*, îi convine să fie denumit prin cuvântul „**război**". Și cu cât mai violent îl numim „război", cu atât mai violent se arată a nu fi ceea ce noi am denumit, iar fierul va fi aruncat cu și mai multă violență, gazele vor deveni și mai toxice, iar epidemiile - tot mai mortale și mai molipsi-

toare. Cu îndârjire, el ne apare nu precum îi este numele - „război", ci așa cum este el însuși: monstru.

Chiar și fenomenele imateriale folosesc drept motor discrepanța dintre cuvântul care le denumește și esența pe care o reprezintă pentru a se menține în mișcare. Astfel, ceea ce încă mai numim **căsătorie** în lumea Fugii (ca și cum aici s-ar uni doi oameni pentru ca sexul să fie adus în fața lui Dumnezeu), acest monstru, la care, în lumea Fugii, bărbatul și femeia aderă numai cu scopul de a avea un loc din care să se poată smulge în toate direcțiile, face ca soții să se despartă când aud cuvântul *căsătorie*. Diferența dintre ceea ce este denumit prin cuvântul „căsătorie" și esența sa acționează precum o cădere fizică. Astfel, omul observă cu adevărat că trăiește într-o căsnicie abia atunci când harababura în care trăiește e denumită astfel; el însă nu știe ce trăiește și, dorind să afle, face harababura și mai mare. Alții însă, mândri că hoinăresc aiurea, nici măcar n-ar fi în stare de acest lucru dacă n-ar observa, auzind cuvântul căsătorie, că este zvârlit într-o anumită direcție, în haos. Toate acele frânturi de idei ale pseudomitologiei, pseudofilosofiei și pseudoștiinței din lumea Fugii s-ar împrăștia și ar flutura peste tot dacă n-ar fi denumite prin cuvântul „**religie**". Abia în acest cuvânt omul, chiar și omul Fugii, observă că toate aceste frânturi de idei nu sunt deloc religie. El observă că sunt tocmai contrariul și, pentru a cunoaște ce sunt cu adevărat, accentuează și mai mult diferența: astfel ia naștere acel monstru înfricoșător. Religia i-a servit omului drept model după care a creat acest monstru ca și contrariu a tot ceea ce este religie.

Chiar și în *lumea Credinței* fenomenul este de multe ori altfel decât cuvântul care-l definește. Astfel, căsătoria sau religia se întâmplă deseori în viața de zi cu zi să nu fie în concordanță cu cuvântul. Aici însă fenomenul mai aparține cuvântului chiar și atunci când s-a separat de cuvânt; el nu s-ar putea nici măcar desprinde de cuvânt dacă acesta nu ar exista. Această desprindere aparține totuși cuvântului. *În lumea Fugii,* feno-

menul devine independent de cuvântul de care s-a desprins și se deosebește atât de mult de acesta, încât ai senzația că fenomenul și cuvântul n-au aparținut niciodată unul altuia, că practic acel lucru nu s-a născut din cuvânt.

Probabil că lucrurile sunt chiar mai înspăimântătoare decât le-am descris. Probabil că acest monstru este atât de mare, încât nici nu mai poate fi descris prin cuvânt omenesc, întrucât acesta nu a fost creat să poată cuprinde dimensiunea acestei monstruozități. În acest mod, limba și tot ceea ce îi aparține se apără ca monstrul să nu pătrundă în ea, pustiind-o. Dar lucrurile monstruoase devin și mai monstruoase, deoarece cuvântul nu le stă alături. Prin cuvântul omenesc, lucrurile nu sunt numai denumite, ci și protejate.

O mutenie înfricoșătoare, tot atât de înfricoșătoare ca și monstrul în sine, coboară peste lucruri și, întrucât cuvântul nu le stă alături, ele încearcă zadarnic să ne facă un semn prin gălăgie. Această gălăgie este însă tot atât de stângace ca și gălăgia surdomuților. Iar mutenia este atât de profundă, încât ar putea răzbate în cuvânt. Și nimic în afară de sirena unei fabrici nu s-ar auzi mai puternic decât ea: e ca un strigăt de ajutor și de mântuire.

ARTA ÎN LUMEA FUGII

Omul Fugii însă nu rezistă să simtă mereu același lucru, adică Fuga. El are nevoie de ceva care să fie total diferit de aceasta, ceva care să-l domine, uneori amenințător, alteori prietenos, ceva asemănător cerului, sub care să se refugieze.

Omul Fugii nu-l acceptă pe adevăratul Dumnezeu drept *Cel-Cu-Totul-Altceva*, întrucât, în fața acestuia, relația lucru-lucru dispare complet, rămânând posibilă doar o singură relație: cea dintre creatură și Dumnezeu. Toate se opresc în fața lui, iar Fuga încetează. De aceea omul nu vrea ca Dumnezeu să fie *Cel-Cu-Totul-Altceva*, pentru că El i-ar împiedica fuga. *Teologia dialectică* a încercat să creeze chiar și pentru Fugă un Dumnezeu sub forma acelui Altceva, dar a exagerat atât de tare, încât din Dumnezeu n-a mai rămas esențialul, ci numai un Altceva formal. Esența lui Dumnezeu este eliminată tocmai prin acest mecanism al diferitului.

Avem nevoie însă de un Altceva care să ajute Fuga, iar acesta este arta, în special **artele plastice**. Ele îndeplinesc funcția de acel Altceva tocmai prin faptul că există prin ele însele într-o sferă specială și sunt de la bun început un Altceva în raport cu realitatea. Curios este faptul că opera de artă, deși produsă de om, apare ca independentă de ființa umană atunci când este gata. Tocmai acest lucru conferă artei aparența de Altceva. În mod misterios, arta se află în legătură cu ființa umană, fiind independentă de aceasta și totuși în strânsă corelație cu ea. Acest lucru reprezintă exact ceea ce îi este necesar omului Fugii: Altceva-ul pe care el însuși l-a finalizat și care nu-i cere nimic în plus decât ceea ce are el chef să pretindă de la sine.

În artă, totul arată altfel decât în Fugă. Nimic nu fuge, nimic nu se prăbușește. Totul este calm, delimitat, împărțit și concentrat. În tablou se află o bucată de lume. Nu e ca în Fugă, unde totul se schimbă în fiecare clipă. Rama există acolo ca

element de siguranță, pentru ca să te poți desprinde de tablou și să te lași antrenat de Fugă, iar atunci când te vei întoarce în fața tabloului, el se va afla tot acolo, ca și mai înainte. În acea ramă se află o parte din lume. Așa cum a fost posibil ca o parte de lume să împietrească pe loc, tot așa e posibil ca o parte de lume să se regăsească înghesuită într-o ramă, în timp ce în Fugă întreaga lume pare dispersată în toate direcțiile. Întregul, atotcuprinzătorul, apare prezent - când stăm în fața unui tablou, dispersia din Fugă ne apare doar ca o înșelăciune. Și tocmai în fața acestei părți de lume poți să te reîntorci mereu din universul distrus al Fugii. Tabloul se află acolo ca și cum ar aștepta ca omul să se întoarcă. Distorsiunile pentru care arta din lumea Fugii s-a străduit atât de mult nu sunt decât încercări de a face vizibil acel *Altceva* străin. Arta a fost izolată în mod intenționat, pentru ca să apară sub forma acelui Altceva. E ca și cum oamenii Fugii ar fi delegat câteva persoane să creeze o artă denaturată, ca în grote, pentru ca să o așeze apoi, dintr-o dată, deasupra tuturor, ca și cum s-ar fi născut într-o altă lume: această artă e strălucirea ce luminează, din lumea de dincolo, lumea Fugii. Chiar și în **muzeele** asemănătoare templelor această artă este așezată deoparte din punct de vedere spațial, iar omului Fugii îi convine că în aceste temple nu intră chiar oricine, ci numai un număr mic, *delegații*, aleșii, cei care pentru restul lumii sunt persoanele ce se ocupă de artă în spații întunecate. Cei aleși ies din aceste temple, dar nu spun nimic și tocmai faptul că nu spun nimic face ca arta dinăuntru să devină și mai misterioasă; iar convingerea că acolo există ceva măreț cu care se operează este și mai mare. Arta trebuie să apară așadar ca ceva spre care nu există drum direct în lumea Fugii; trebuie să apară ca ceva lipsit de legături. Omul va fi stăpânit atunci de un *absolut artistic* și va putea să fugă cu atât mai rapid cu cât e mai sigur de faptul că acest absolut se află deasupra sa - e ca un Dumnezeu a cărui protecție o cauți.

În ceea ce privește **epocile artistice**, acestea, cu cât sunt mai variate, cu atât mai mult demonstrează omului cât de bogat

e acel Altceva care domină deasupra lui. El a existat încă de la începutul omenirii acolo, fie în grotele omului din perioadele glaciare, fie în locuințele lacustre. Istoria artei ne poate demonstra suficient bogăția și răspândirea artei. Ea a fost angajată de omul Fugii tocmai pentru a arăta forța și răspândirea artei, adică a acelui Altceva de care acest om al Fugii are atâta nevoie. Și tocmai pentru gloria acestui Altceva trebuie să lucreze profesorii de arte. Cu cât această glorie e mai mare, cu atât mai sigur se simte omul Fugii. Această artă nu sperie prin faptul că e total diferită, ci, dimpotrivă, ilumineză Fuga.

Cine stă în fața unui astfel de tablou nu trebuie să se teamă că nu va găsi nici o legătură cu Fuga. Dimpotrivă! În tablou, Fuga nu a dispărut complet, ea e numai comprimată; adevărata hoinăreală este doar rezumată, iar un astfel de tablou este ca un *compendiu al Fugii* (acest lucru îi conferă aparența de indisolubil și solidar, aparență de care tabloul are nevoie, așa cum am arătat anterior). Omul stă în fața ramei până ce Fuga însăși îl dă la o parte și, propulsat parcă de un arc, este introdus în lumea adevărată a Fugii. Iar omul continuă să se prăbușească, pentru că abia acum știe că Fuga se află conservată în acele tablouri, în cazul în care vreodată ar uita de ea. Această artă nu se deosebește cu nimic de Fugă din punct de vedere esențial, ci numai formal; ea este numai un Altceva artificial, fără de care Fuga nu ar fi posibilă. Această artă poate fi manipulată de Fugă și este structurată în funcție de cum are omul nevoie de ea pentru Fugă.

Nu are nici o importanță dacă un tablou este *expresionist, impresionist, baroc* sau *medieval*. Fiecare pictură este folosită de omul Fugii cu scopul de a face Fuga din ce în ce mai sigură și, totodată, de dimensiuni mai mari. Probabil că un tablou medieval se află într-o contradicție mult mai accentuată cu Fuga decât unul impresionist, pentru că este mai ermetic și mai liniștit. Pentru omul Fugii însă acest ermetism și această liniște nu sunt cele eterne. În ermetism el vede doar o ultimă reculegere înainte de dispersie, iar în liniște - ultimul minut dina-

intea Fugii. E fericit să vadă în tablou locul de unde a început Fuga, adică punctul de plecare. Pentru acest om, liniștea nu e contrariul Fugii, ci apare doar ca o fugă înghețată ce se poate topi în fiecare clipă.

Omul Fugii aranjează toate tablourile după gradul de agitație exterioară pe care o reprezintă. Astfel, el vede tablourile într-o anumită ordine: începe cu tabloul *medieval* timpuriu al liniștii, care înseamnă pentru el doar începutul Fugii; apoi, în momentul în care apare perspectiva, în tablourile mai recente, el nu vede în ea altceva decât modul în care lucrurile se fac tot mai mici, îndepărtându-se treptat, până ce se dizolvă în Fugă. În picturile din perioada *barocă,* vede cum obiectele sunt deja în mișcare, pândind momentul prăbușirii, totuși susținute încă de coloane solide, întrucât drumul Fugii nu e pregătit. În tablourile *impresioniste* mișcarea întregii lumi avansează, îngrămădindu-se în tablouri, întrucât lumea Fugii abundă în mișcare, iar în cele *expresioniste,* ciopârțite, se observă că lucrurile, nefiind în stare să țină pasul cu Fuga, au rămas pierdute și zdrobite pe drum.

Pentru acești oameni toate tablourile sunt legate într-o succesiune: cea a Fugii. Succedarea *istorică* se transformă într-o succedare *a Fugii,* iar istoria artei devine istoria Fugii. Abia acum apare rostul studierii istoriei artei; fiecare fază a ei poate fi, probabil, folosită, devenind astfel o etapă a Fugii. Nu se mai poate întâmpla, practic, prea mare lucru, întrucât omul Fugii s-a pregătit prin artă pentru toate combinațiile acesteia. Acestea au fost depozitate de omul Fugii în artă. Atunci când ceea ce se întâmplă în lumea Fugii poate fi identificat și în artă, dar la un nivel mult mai înalt, abia atunci Fuga este legitimă.

Chiar și **literatura** este folosită drept acel Altceva de care are nevoie omul Fugii. Chiar dacă în literatură nu se întâmplă nimic, se produce cel puțin următorul lucru: tot ceea ce apare în ea e separat de viață, și acest lucru e suficient pentru a

acționa astfel încât creația literară să apară ca acel Altceva alături de Fugă.

Literatura din lumea Fugii își dă osteneala să fie altfel decât Fuga însăși, întrucât numai datorită acestui fapt poate fi utilizată. În același timp însă, se străduiește să nu-i sperie pe oamenii Fugii, ci să-i liniștească prin aparența exterioară de Altceva. Iată ce vrea literatura: să fie altceva decât Fuga și în același timp omul să regăsească în ea întreaga Fugă.

Literatura funcționează ca un mecanism de sine stătător - omul poate să fugă liniștit, el nu trebuie să se preocupe de ea. Cărțile iau naștere singure: o creație literară produce o alta, ca și cum contribuția omului n-ar exista. Mecanismul automat al literaturii constă în faptul că o creație literară nu exprimă niciodată un fenomen întreg, ci numai o parte din el, astfel încât întotdeauna îi poate urma alta, căreia îi mai rămâne ceva de spus. De exemplu, *naturalismul* și-a asumat situația umană exterioară într-o manieră atât de demonstrativă și exagerată, încât a trebuit să apară mai apoi *expresionismul,* ca să demonstreze că mai există și o stare interioară. Întreaga literatură își bazează continuitatea doar pe mecanica absenței.

Iată imboldul pe care-l are literatura. Nu e ca în *lumea Credinței,* unde o creație literară e suverană, iar tot ceea ce o precede se anulează în sine astfel încât, raportat la această suveranitate, omul nu poate concepe că înaintea unei opere ar exista alta sau că după ea ar mai lua naștere vreuna. Această unicitate îi amintește omului de propria sa unicitate, născută tocmai din unicitatea lui Dumnezeu.

În arta și literatura Fugii lucrurile apar deformate, pipernicite, strivite, distruse. Omul nu dorește practic nimic altceva decât să se obișnuiască cu imaginea distrugerii și, de aceea, el introduce în tablouri și în literatură lucruri distruse. Lumea întreagă este deja distrusă și nu mai e nevoie ca Dumnezeu să o distrugă. Totul s-a produs ca într-o întrecere privind *distruge-*

rea pe care o intenționa Dumnezeu, iar triumful în această întrecere constă în faptul că *distrugerea umană* a biruit. După cum se pare, Dumnezeu nu mai poate face față. Omul i-a luat-o înainte în ceea ce privește distrugerea. În întreaga lume nu există atâta distrugere și nici chiar atâta Fugă câtă există în aceste tablouri și în această literatură și tocmai acestei exagerări a măsurii i se datorează în lumea tablourilor și a literaturii aparența de *măsură divină.*

Această distrugere, această exagerare a distrugerii, această împrăștiere și risipire a lucrurilor în tablouri și în literatură are însă un sfârșit. Această **judecată** înlocuiește pentru omul Fugii finalul Judecății dumnezeiești. Omul nu se mai teme de judecata divină după ce a văzut distrugerea lucrurilor din tablouri și literatură. Se știe că tot ce s-ar putea întâmpla s-a întâmplat deja. Omul a distrus el însuși ceea ce ar fi trebuit să distrugă Dumnezeu.

FAȚA UMANĂ ÎN LUMEA FUGII

În *lumea Credinței,* **părțile individuale ale feței**: ochii, nasul, gura sunt create ca printr-un act special; fiecare parte individuală este desăvârșită, ca și cum fiecare ar fi necesitat un nou act de creație, și e atât de perfectă și de bine delimitată, încât nu te mai aștepți ca de la contururile sale să înceapă altceva nou și la fel de desăvârșit. Și deși aceste părți sunt bine delimitate, dominând ca peste un imperiu o anumită parte a feței, ele sunt legate între ele prin faptul că au un Creator comun. Părțile feței pot fi, practic, diferite, totuși ele vor fi menținute împreună tocmai de Creatorul lor comun.

În *lumea Fugii*, componentele feței sunt legate doar prin numitorul lor comun, Fuga; fiecare parte individuală nu e creată pentru sine, ci toate sunt create deodată printr-un act unic, cel al Fugii. Caracteristicile prin care se evidențiază fiecare parte a feței în lumea Credinței s-au șters complet aici. Totuși, părțile se mai diferențiază unele de altele, ochiul mai este încă diferit de gură, dar fiecare componentă în parte nu mai e stăpână, ci aparține numai Fugii și, în această calitate, toate părțile se aseamănă.

Fața umană se menține asemănătoare celei a lui Dumnezeu numai atunci când, prin Credință, se leagă de modelul divin asemeni căruia a fost creată. De îndată ce omul se desface de Dumnezeu, fața sa își pierde întreaga forță de expresie: practic, se descompune. În lumea Credinței, părțile individuale ale feței alcătuiesc o unitate, *un tablou al feței*, ce semnifică mai mult decât părțile în sine; în lumea Fugii, acestea sunt doar alăturate, parte lângă parte; nasul, gura, fruntea, ochiul, obrazul, fiecare e de sine stătătoare, fără ca suma lor să dea un surplus, adică o imagine. *Fața Credinței* este un *tablou, fața Fugii* e numai o *sumă de părți.*

Este important ca fața să fie o imagine și nu numai o grupare de părți. De la această față, ce reprezintă o imagine, pornește

suveranitatea; ea obligă nu numai părțile componente să alcătuiască o imagine, ci obligă totodată și pe cel care le contemplă să nu le ia separat, ci împreună, ca tablou. Însă acolo unde nu mai există această imagine, ci numai părți, privitorul se oprește când la una, când la alta; poate să nu țină cont de una sau să o considere importantă pe o alta, exact cum îi place. O persoană care manevrează în acest mod arbitrar fața unui om va proceda în același fel cu omul însuși.

De asemenea, părțile individuale nu sunt tot atât de clare ca pe chipul din lumea Credinței. Fața Fugii trebuie să-și folosească toată forța spre a ține legate între ele părțile sale; acestora nu le mai rămâne prea mare lucru. Părțile continuă să fie legate numai datorită pielii, și nu datorită forței magice a imaginii care, în lumea Credinței, menține legate între ele toate părțile componente, fără vreo sforțare anume.

Forța Fugii nu are *centru* și nici *interior* spre care să tindă; ea nu este *orientată centripet*, așa cum e *în lumea Credinței*, ci centrifugal, spre exterior, îndepărtându-se mereu. Fața nu e, ca în lumea Credinței, acel perete unde se sfârșește interiorul și începe exteriorul, acea graniță între interior și exterior, ci numai un perete al exteriorului; peretele de la care începe Fuga, suprafața de la care țâșnește practic totul. În Fugă, fața nu ascunde nimic în spatele său, în interior, așa cum e în lumea Credinței; ea nu e desăvârșită, perfectă, cum e fața Credinței, ci are totul înaintea sa, în exterior și într-acolo se îndreaptă toate părțile care îi aparțin. E ca o întrecere între părțile componente: fruntea stă părăsită ca o linie de la care începe întrecerea, pentru ca mai apoi să participe și ea la Fugă; obrajii arată ca o suprafață goală, pentru că tot ce există în ei s-a dus. Golul obrajilor este caracteristica acestei fețe a Fugii. Omul nu-și poate imagina că a existat, odată, o suprafață care s-a născut altfel decât prin aceea că totul s-a evaporat din ea.

Fiecare parte pornește năvalnic, ca și cum ar avea nevoie s-o facă, indiferent de ceea ce sfâșie și de ceea ce se întâmplă

cu părțile care-i rămân în urmă. Între părți nu mai există nici o legătură, fiecare știe doar că cealaltă a luat-o razna.

Din **gura** unui astfel de chip ce fuge cuvintele s-au spulberat deja; ea rostește doar cuvinte care sunt deja cu mult înaintea ei. Caută zadarnic să-și construiască o margine solidă; în spatele ei nu mai există profunzimea tăcerii, ci numai golul, iar peste acest gol ea nu se mai poate menține, ci rămâne întredeschisă și-și bâlbâie cuvintele, spulberate deja din ea, retrăgându-se apoi ca o moluscă. În lumea Credinței, gura este subțire în timpul tăcerii, ea este acea margine ce se deschide încet la fiecare cuvânt, devenind astfel plină, pentru a se închide din nou și a fi iarăși marginea subțire. Din gura Credinței, cuvântul răsună în toată plinătatea sa, pentru că are rezonanța născută din profunzimea tăcerii - din gura Fugii, el iese dur și clănțăne în gol.

În lumea Credinței, **ochii** înseamnă două izvoare iradiind de lumină: *iată Omul, iată Omul*! - pentru ca lucrurile întregii creații să se regăsească la el și prin el, iar prin acest mijlocitor, la Dumnezeu. În lumea Fugii, ei sunt doar două lămpi tulburi care nu mai luminează pe nimeni, ci doar pe ei înșiși pe drumul Fugii. Ei sunt ultimii în alaiul Fugii, practic, acele faruri din spate. Iar **fruntea**, care în lumea Credinței este o scară albă ce vine în întâmpinarea divinului și așteaptă ca acesta să coboare pe ea, această frunte este, în lumea Fugii, numai un rulou plat care așteaptă ca fața să se golească, pentru ca ea să se poată lăsa în jos și s-o acopere - și astfel s-a terminat cu fața.

Imaginea unei fețe credincioase conține mai mult decât arată liniile suprafeței sale. Tabloul feței are profunzime. Între *crearea omului* la începutul lumii și *imaginea lui* așa cum e astăzi se află **vinovăția** sa. În această vinovăție se află profunzimea imaginii: cu cât omul își simte păcatul mai acut, cu atât e mai profundă imaginea ființei sale. Liniile imaginii sale sunt precum semnele magice, precum semnele exorcismului peste infernul interior. Și cât de liniștită atârnă imaginea deasu-

pra sa! Această imagine este desenul pe care Dumnezeu l-a făcut deasupra păcatului atunci când l-a iertat. Imaginii animalului îi lipsește profunzimea, tocmai pentru că îi lipsește păcatul.

Dacă însă omul fuge de Dumnezeu și nu mai vrea să aibă vreun păcat în fața lui, chipul său își pierde profunzimea și devine numai suprafață. Acolo unde exista odată profunzimea vinovăției există acum doar frica, o frică de suprafață ce-l urmărește și care nici măcar nu știe de ce e frică și tocmai de aceea urmărește. O astfel de față încetează însă a mai fi față; ea devine *grimasă*.

Acest chip este orientat către un scop unic - acela al Fugii. Ochiul se află acolo doar pentru a căuta drumul Fugii; fruntea e ca bățul rău ce lovește în toate părțile pentru a face loc Fugii - bineînțeles, în acest moment, obrajii vor fi fost de mult goliți. Toate părțile feței nu sunt altceva decât instrumente ale Fugii. În lumea Credinței, fiecare parte a feței are un scop bine determinat: ochiul vede, gura strigă - dar, pe lângă acestea, ochiul se află acolo nu numai ca să vadă, iar gura nu numai ca să strige. Dincolo de orice scop, ele sunt prezente acolo ca existențe. În acest caz, principalul înseamnă „a fi acolo" (*das Da-Sein*). În lumea Credinței, funcția unei părți a feței nu pornește de la scop; ochiul nu e prezent acolo doar pentru a vedea, ci invers: adică vede tocmai datorită faptului că există. În lumea Credinței, fața are în sine mai mult existență decât scop. Există mai multă esență chiar și în întreg decât s-ar putea explica prin scop. Întreaga față și, implicit, fiecare parte a ei trăiește în acest *Surplus*. De aceea, ochiul unei astfel de fețe vede mai mult decât ochiul din lumea Fugii: văzând, el nu preia numai, ci oferă prin această privire ceva lucrului, îi dă o parte din Surplusul său. O față umană trăiește prin aceea că acest Surplus există în ea, iar lucrurile văzute și numite de ea trăiesc și ele din aceasta.

În lumea Fugii, feței îi lipsește acest Surplus. (Aici, fața a fugit de acesta, pentru că el reprezintă Surplusul lui Dumnezeu.) Există exact atâta substanță în ea cât să ajungă pentru alcătuirea unei fețe; și cu ceea ce există în ea mai poate avea

încă aspectul de față. În lumea Credinței, limita feței este *eternitatea*, în cea a Fugii, *nimicul*; și numai datorită faptului că se deplasează de-a lungul acestui nimic, se mai resimte ea ca prezență și mai e în stare să se mențină ca față. De aceea, în lumea Fugii fața nu are plenitudine, e sărăcăcioasă și nu are amploare, pentru că numai acolo unde există Surplus există și amploare.

Atunci când privirea-ți contemplativă se deplasează de la gură spre frunte și de acolo spre ochiul feței din lumea Credinței, e ca și cum te-ai deplasa dintr-o parte de lume într-alta. În lumea Fugii, totul se desfășoară în înghesuială, succedându-se așa cum e necesar în fugă, atunci când se dorește ca totul să fie foarte apropiat. Deoarece lipsește Surplusul, fiecare parte se află dezvelită și expusă la toate. Ea nu e *apărată*, așa cum e apărată în lumea Credinței de acel Surplus. Acolo unde lipsește surplusul, lipsește și acea rezervă din care fața se poate reconstrui atunci când e nevoie. Lipsește totodată și spațiul care ar putea să preia neprevăzutul. Fața din lumea Credinței este pregătită pentru acest *neprevăzut*, care e *divinul*: pe această față, liniile sunt străzi pentru acest divin; ele încep chiar înaintea feței - ceea ce face chipul Credinței atât de mare -, pe toată fața există ceva primitor. Pe fața Fugii, părțile sunt dispuse ca pentru atac; există aici o singură stradă: cea a Fugii.

În lumea Credinței, fața reprezintă doar centrul vizibil al unui *Chip nevăzut*, mult mai mare. Această parte vizibilă este doar drumul de la care se pornește înspre partea nevăzută. În Fugă, fața nu are nimic în plus față de ceea ce etalează; de la ea nu există nici o cale spre partea nevăzută, ci numai spre o altă față a Fugii.

În Fugă, fața este doar o *schiță* care nu e făcută să dureze, ci e doar întocmită rapid spre a putea fi desfăcută tot atât de rapid: astfel de fețe nu sunt case, ci doar corturi. Oamenii nu se simt în ele acasă, ci doar cu chirie, ca și cum oamenii ar veni aici doar ca să vorbească, să mănânce și să privească. Aceste fețe vorbesc ca prin portavoce, folosită doar în trecere și pentru probă, și privesc tot așa, rapid și în trecere. De multe ori vezi atârnând la ușa unei case câte o tăbliță: „*Mă întorc ime-*

diat"; tot așa sunt și fețele: doar tăblițe ce au rămas atârnate, „mă întorc imediat", dar nimeni nu s-a mai întors vreodată. Deoarece plenitudinea este mult mai importantă decât insuficiența, varietatea - mai importantă decât uniformitatea, iar existența în sine e mai importantă decât existența unui scop; și întrucât numai în lumea Credinței fața poate păstra ceea ce e important, în timp ce în lumea Fugii ea apare mică și redusă, fața umană își găsește locul numai în lumea credinței și nu în cea a Fugii. Ea se menține numai în lumea Credinței, numai aici își conservă ea proprietățile create pentru ea. Chiar dacă n-ar exista o *credință naturală* și o *dogmatică*, printr-o simplă privire aruncată feței umane ai putea recunoaște că omul e făcut pentru lumea Credinței și nu pentru cea a Fugii.

Chiar și în lumea Credinței există fețe care „fug". Dar Fuga are loc spre interiorul feței, începe pe față și se termină tot acolo. Și Fuga începe tot pe față, dar se termină undeva în exterior. În lumea Credinței, fețele care fug se raportează totuși la o față ce rămâne lângă Dumnezeu; în lumea Fugii, orice față se raportează tot la o față care fuge. Aceste fețe nu s-au îndepărtat de ceva permanent, mai presus de toate, îndepărtarea fiind motivul Fugii lor; ci fug de la bun început, ca și cum n-ar mai fi existat niciodată nimic altceva decât Fuga. În lumea Credinței, fața poate să „fugă" numai pentru că s-a lepădat, s-a îndepărtat de credință și doar astfel se transformă această îndepărtare în cădere. În lumea Fugii, fața suferă ruptura în ea însăși, purtându-și prăbușirea în sine. De aceea e atât de fărâmițată fața în lumea Fugii. Acest lucru reprezintă tocmai diferența între fața care „fuge" în lumea Credinței și cea din lumea Fugii: în lumea Credinței, doar o parte a feței este lăsată pradă pustiirii și numai la capătul unui lung proces de gândire se fac resimțite piedicile și împotrivirile. În lumea Fugii, fața întreagă este lăsată deodată pradă pustiirii, cu o asemenea repeziciune ca și cum tocmai prin această abandonare a feței s-ar mai putea salva ceva de mare importanță.

CREATIVITATEA ȘI FUGA

1

Trebuie spus clar: numai datorită faptului că omul a fost creat *după* **chipul şi asemănarea** *lui Dumnezeu*, numai datorită acestei asemănări, el are forţa de a reda în opera de artă întreaga lume. Forţa lui Dumnezeu nu s-a epuizat în creaţia sa - din această forţă creatoare a mai rămas şi în om o fărâmă, care îi dă impulsul ca, la rândul lui, să creeze. În tablourile din lumea Credinţei se mai simte încă *timiditatea* cu care lucrul a fost pus în tablou, timiditatea cu care omul a făcut ceea ce, de fapt, îi revenea lui Dumnezeu: adică să creeze. Doar puţine lucruri sunt reprezentate în tablou - e ca şi cum, după fiecare lucru, se aşteaptă practic un semn - dacă Cel căruia îi aparţine toată creaţia e de acord cu această imagine a lucrului pe care omul pretinde că ar fi făcut-o. Un astfel de tablou este aşezat pe suprafeţe întinse, pentru ca privirea lui Dumnezeu să aibă suficient loc să se odihnească. Se resimte unicitatea sa: a aşeza un lucru în tablou nu e ceva de la sine înţeles; mai era nevoie şi de un act special - o decizie. Lucrurile au fost aşezate în tablou cu exactitate şi bine conturate, astfel încât să poată fi luate înapoi dintr-o dată în cazul în care Creatorului nu i-ar fi pe plac. Tot astfel ar putea fi anulată şi creaţia Fugii, dar în acest caz impulsul nu provine de la Dumnezeu, ci este cel al Fugii înseşi. Aici lucrurile nu au contururi bine determinate, se pot amesteca unele cu altele, totul este sfâşiat şi dispare în aceeaşi Fugă. La naşterea unei opere de artă, în această lume a Fugii, nu se produce nici un act deosebit. *Tabloul* nu se naşte din simpla întâlnire dintre om şi lucru, ci din *întâlnirea* dintre o *pânză goală* şi una *pictată*: o operă de artă era prezentă, din ea s-a născut alta; operele de artă se creează reciproc, ca şi cum

s-ar fi desprins total de om și ar exista *de sine stătătoare* în lume, legându-se între ele în mod permanent și producând altele noi. Fiecare operă realizată cu o fărâmă de forță creatoare divină are această caracteristică: o privești și vezi cum se *împotrivește* să intre în această lume; ea dorește să se întoarcă acolo de unde a venit. Vezi, practic, drumul lung pe care l-a făcut până a ajuns în tablou și ți se pare că pe drum s-a pierdut mult, doar câteva lucruri reușind să parcurgă integral acest drum.

Să luăm ca exemplu un **tablou medieval**: dacă nu ar exista fundalul auriu, acel perete de aur din spatele oamenilor aflat în tablou, aceștia s-ar retrage în spate. Stau în prim plan puțin cam speriați, acești sfinți - pentru că toți sunt sfinți - care au îndrăznit să apară pentru prima dată în tablourile oamenilor.

Deseori, oamenii au alăturat sfinților câte un cățel, ca și cum i-ar fi sfătuit pe aceștia să lase cățelul înainte, așa cum la traversarea unui pod periculos lași animalul înainte pentru a verifica podul. Aceste tablouri reprezintă mijlocul distanței dintre *fundalul idealului* din care s-au născut și *prim planul terestru*. Ele însă nu au nevoie să se întoarcă la Creator, la ideal, ci trebuie să rămână pe pământ, pentru a ne aminti de acest **model originar**. În același timp însă, nu le e permis nici să se îndrepte spre pământ, deoarece lucrurile au fost aduse de pe pământ în tablou pentru ca să fie mai apropiate de idealul originar. Tabloul este, practic, mijlocul dintre lume și modelul originar. Există aici un spațiu de sine stătător, tocmai acela al artei, și noi credem că prin aceasta ar trebui să se creeze un spațiu între lucrurile pământești și cele cerești, care să atingă atât dimensiunea pământească, cât și cea cerească, fără ca cele două să vină în contact. Existând un astfel de spațiu, celestul știe că de cealaltă parte a sa se află dimensiunea pământească, iar aceasta știe că dincolo de ea începe celestul.

Toate tablourile vechi tind spre modelul divin, există în ele o *forță centripetă*; nu e ca în tablourile Fugii, unde totul tinde spre prim plan și tot ce există în tablou dorește parcă să evadeze în Fugă. Această forță centripetă din tablourile vechi este

forța care vrea să-i închine Forței originare divine tot ceea ce s-a adunat în tablou.

Artei îi este ușor să se îndrepte spre modelul divin, deoarece tot ceea ce e în ea e *plutitor*. Materia își pierde greutatea atunci când se află în opera de artă, iar acest lucru se produce pentru că Dumnezeu este cel care a atins materia ca să devină creație atunci când l-a făcut pe om - iar acest lucru mai acționează încă și astăzi. Chiar și lucrurile simt că, prin artă, se apropie mai ușor de Dumnezeu decât în alt fel. Când se află într-o operă de artă, ele nu se înghesuie, nu percep spațiul atât de intens cum îl percep în afara artei. Creatorul poate să așeze și alte lucruri acolo, mai există loc chiar și pentru El. De asemenea, lucrurile nu sunt nerăbdătoare, pentru că știu că distanța față de Dumnezeu este aceeași din orice punct.

Pentru om, arta e un mijloc de a supune lucrurile, întrucât în ea pot fi strânse mai multe lucruri, într-un spațiu relativ mic; dar omul Fugii nu mai e în stare să le stăpânească, pentru că nu mai are adevărata forță pentru creație (arta pe care o face el este, așa cum vom vedea, o falsă artă). Acolo unde arta lipsește, lucrurile nu pot fi cuprinse cu privirea. Ele sunt voluminoase și materiale și lipsește mijlocul de a le face, practic, ușoare. Credem că prin întreaga sa aparatură, înțelegând prin asta aparatura tehnică, omul Fugii încearcă să ofere lucrurilor devenite grele (pentru că nu mai sunt capabile de creație), prin mijlocirea mașinii, acea ușurință pe care o au în lumea Credinței prin artă. Întreaga tehnică e o *întrecere* cu arta, o întrecere pentru a face lucrurile mai ușoare, așa cum le face opera de artă. Credem, totodată, că învingătoare va fi *arta* și nu **tehnica**, întrucât ea are resurse de la Dumnezeu.

Întreaga artă se orientează spre început, adică spre locul unde s-a creat pentru prima dată, iar această forță centripetă acționează și asupra oamenilor care trec grăbiți pe lângă operele de artă; acestea *îi opresc* și îi conduc înapoi *la modelul originar*. Arta din fața unei persoane este ca o treaptă spre

modelul originar divin; peste tot sunt atârnate tablouri, din toate părțile ar trebui să pornească spre om astfel de trepte.

Omul Fugii însă nu dorește acest lucru. El nu vrea să fie oprit de artă, el nu dorește să fie întors spre Creator. Dimpotrivă, dorește să i se amintească cât mai puțin posibil faptul că lucrurile ar putea fi creatoare, deoarece tot ceea ce e creator îi amintește de modelul originar.

Arta făcută *în lumea Fugii* este o *imensă prescurtare* sau numai o combinație de lucruri. Ceea ce în lumea Fugii apare drept artă este, de fapt, numai o falsă artă. Creativul este produs artificial prin aceea că lucrurile sunt grupate în jurul unui lucru neesențial sau al unei excentricități. Se stabilește astfel un mijloc artificial în jurul căruia se grupează lucrurile, deoarece omul știe că acestea apar drept creative doar când sunt grupate în jurul unui centru. Acest centru nesemnificativ înlocuiește Centrul divin în jurul căruia se grupa vechea artă. Acest centru este interschimbabil și, foarte curând, o ciudățenie sau alta poate deveni centru; și e o adevărată distracție să te gândești la ceea ce poate fi așezat în centru. Acest centru, spre deosebire de cel divin, nu poate *să rețină* omul pe lângă el, nici măcar lucrurile proprii care se grupează în jurul său. Dimpotrivă, tendința existentă pornește de la centru în toate părțile. Din aceste opere de artă rezultă o *forță centrifugă,* și anume înspre Fugă; iar partea artei care reprezintă centrul înseamnă pentru lucruri doar o orientare, pentru ca, pornind de la acest centru, să găsească mai sigur drumul spre Fugă. Acest lucru diferențiază esențial operele Fugii de cele ale Credinței. În primele, lucrurile sunt orientate centrifugal, dinspre artă spre exterior, ca și cum ar dori să se depărteze și mai mult de modelul originar, ca și cum nu le-ar fi destul de bine în opera imediată, ca și cum arta le-ar mai aminti încă de modelul originar de care s-au îndepărtat. O altă deosebire ar consta în faptul că arta Fugii nu are *forța de a transforma,* așa cum o face cea a *Credinței*; dimpotrivă, ea însăși trebuie să sufere transformarea. În fața ei, omul o poate manevra cum dorește, el nu va

fi forțat să considere arta ca un întreg, întrucât opera de artă este numai o alăturare de diverse părți. Omul poate să ia un detaliu și să-l interpreteze așa cum îi servește mai bine Fugii. Lucrurile par să se prăbușească din artă - dar ele n-ar fi avut nici măcar forța să se prăbușească dacă nu ar fi existat în lumea Credinței acea forță care să le mențină împreună. În lumea Fugii, această forță este transformată într-o forță care împrăștie: Fuga nu este în stare nici măcar să existe de una singură; până și ea trăiește de pe urma acestei lumi a Credinței.

2

Întrucât Dumnezeu este cel ce l-a creat pe om și toate câte sunt, El se află prezent în ele într-o măsură mult mai mare decât e necesar simplei existențe. Acolo unde Dumnezeu creează, se naște, comparativ cu strictul necesar, un *Surplus*. Lucrurile trăiesc în acest surplus, și nu acolo unde li se asigură doar atât cât au nevoie în realitate; ba, mai mult, acolo ele practic se consumă. În acel Surplus însă ele se reînnoiesc permanent, deoarece Surplusul este inconsumabil. Fiindcă acesta a luat naștere acolo unde Dumnezeu a creat, el continuă să se nască peste tot unde se creează: fiecare operă pe care omul o face este *binecuvântată prin imaginea primară* creată de Dumnezeu. Există în opera de artă o fărâmă din acel surplus inițial, iar pentru ca acesta să devină vizibil, oamenii se înghesuie să modeleze lucrurile în operă. Prin opera de artă, omului i se va aminti de **Surplusul divin**, iar opera există numai datorită acestui Surplus.

Acest surplus nu poate fi sesizat de rațiune și nici de vreun anume sentiment vag, ci numai de **iubire**. Numai ea este echivalentul acestui Surplus. Arta și dragostea își aparțin reciproc. *Iubirea* și *Surplusul* stau față în față și, stând astfel, se contopesc; dar, întrucât Surplusul e inconsumabil și iubirea la fel,

ele vor reveni din nou față în față și apoi, din nou, se vor contopi, anulându-se. Arta va fi înălțată prin faptul că mijlocește întâlnirea dintre iubire și Surplus.

Credem că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa numai pentru ca acest Surplus să fie prezent acolo, în această asemănare, și pentru ca tocmai din cauza acestui Surplus să fie chemată iubirea. Astfel, arta poate fi înțeleasă numai prin iubire și tocmai de aceea **omul** *este arta cea mai clară și mai intensă*, pentru că ea trebuie să trezească cea mai intensă iubire, iar dintre toate chipurile nu există nici unul atât de creativ ca cel al oamenilor care iubesc. Fața lor se transformă într-o adevărată operă de artă, pentru ca iubirea lor să se transforme integral în iubire.

Unde există iubire, acolo te oprești, pentru că iubirea există bucuros acolo unde a luat naștere, adică în artă. Ea se fixează de opera de artă și cunoaște toate caracteristicile artei; acestea sunt conservate în ea. Dacă ea dispare, dispare și acuratețea operei și credem că exactitatea feței umane se reduce în timpul Fugii tocmai datorită faptului că și iubirea sa se diminuează. Chipul îl poți păstra doar în iubire.

Acolo unde există o operă de artă, nu există trecut. Tot ceea ce e trecut se află țesut în prezentul operei și de aceea îi vine atât de ușor iubirii să uite trecutul; acesta se dizolvă în prezentul artei.

Când imaginea unui lucru este distrusă, lucrul nu mai e capabil să existe ca întreg în amintirea omului. El nu se mai păstrează în sufletul său, ci va fi înmagazinat mnemotehnic în creier, sub forma unor simple părți, și va dispărea cu ușurință.

Credem că motivul pentru care oamenii din ziua de azi își uită cu atâta ușurință *cunoscuții* este tocmai faptul că aceștia din urmă nu trăiesc în viața lor ca o *imagine*, ci numai ca *bucăți* împrăștiate, nici măcar întregi.

Într-adevăr, în Fugă, iubirea s-a redus, iar acest lucru s-a produs fiindcă *iubirea* este cea care *se leagă* de lucru, iar omul Fugii nu dorește acest lucru: adică să se lege. Și tocmai de

aceea omul Fugii nu dorește opera de artă, pentru că aceasta produce iubirea ce leagă. Lumea va fi creată fără artă tocmai pentru ca să nu mai existe pretenția la iubire.

Se prea poate ca mai întâi să dispară iubirea și apoi, datorită acestui fapt, lucrurile să rămână pe pământ fără artă. Probabil această lipsă a artei e atât de imensă tocmai pentru ca lucrurile să determine prin această lipsă apariția iubirii din milă. Dar numai iubirea atotputernică poate fi chemată de această lipsă imensă de artă; e vorba de iubirea lui Dumnezeu.

Întreaga lume a Fugii s-ar fi prăbușit deja dacă n-ar fi fost ținută de iubirea lui Dumnezeu, care nu are nevoie de artă ca să iubească.

METROPOLA ȘI NATURA ÎN FUGĂ

Metropola

1

Metropola este centrala Fugii. **Străzile** se aseamănă cu niște conducte în care sunt absorbiți oameni. Împreună cu ei, au fost aduși în oraș și câțiva pomi. Ei stau înspăimântați pe marginea străzii și, practic, nu mai cunosc drumul înapoi la țară; caută să crească încet prin asfalt și apoi să dispară.

Metropola este locul de întâlnire a tuturor celor ce fug. Așa cum șatrele de țigani se întâlnesc o dată pe an într-un anume loc, tot astfel fac și cei din metropole: se întâlnesc mereu, pentru a arăta că aparțin *unui grup* unic, aceluia al Fugii.

Oamenii vin aici împreună, dar fiecare învață separat cum să fugă. Cel care nu știe încă să fugă va învăța aici, iar cel ce știe deja o va face mai repede.

Se deschid cafenele, teatre, magazine și în timp ce în partea din față a acestora se mai bea, se mai privește și se mai cumpără, în spate totul e demolat și împachetat pentru următoarea stație a Fugii.

Privind din casă spre stradă, e ca și cum ai privi în interiorul unei mașini: grupuri întunecate de oameni se mișcă de colo-colo precum benzile de transmisie ale mașinilor. Întregul oraș este o mașinărie care nu mai produce decât Fuga.

Uneori ai senzația că Fuga pe care o vezi aici e doar un rest dintr-o Fugă mult mai vastă, iar străzile apar ca niște jgheaburi ce o lasă, practic, în urmă.

Oamenii stau la masă într-o cafenea și nu fac parcă altceva decât să citească ziarul și să pălăvrăgească. În realitate, fiecare își privește aproapele bănuitor, întrebându-se dacă acesta nu cunoaște un mod mai rapid de fugă, pe care-l tăinuiește; și

fiecare privește mereu spre ușă, ca să vadă dacă nu apare, în sfârșit, cel care să dea semnalul pentru Fuga finală.

Oamenii sunt precum păsările călătoare care fâlfâie toamna agitate pe sârmele de telegraf, așteptând-o pe ultima, care va da semnalul de zbor.

Se pare că întreaga Fugă aparține tocmai celui ce dă acest semnal și care nu stăpânește o țară, ci Fuga: regele Fugii.

Dar când doi se privesc deodată în ochi, amândoi știu că fiecare este regele propriei sale Fugi și că fiecare ordonă fuga doar propriului Eu.

Noaptea, luminile caselor din oraș sunt asemeni farurilor unei locomotive aprinse pentru pornire. Casele cu luminile lor sunt ca mii și mii de locomotive ce așteaptă semnalul de plecare. Luna se ridică încet peste oraș, trimisă parcă de cer, ca și cum, pentru acesta, n-ar mai fi rentabil să privească înspre case. Bănuitoare, luna se plimbă peste oraș ca un spion al cerului, iar străzile apar ca niște capcane sau gropi în care luna trebuie să cadă. Uneori, ți se pare că a și căzut, rămânând prizonieră în oraș: de jos, din valea râului ce străbate orașul, ea mai luminează puțin în sus, ca dintr-o închisoare.

Metropola e asemeni unei Fugi împietrite. Poate că însăși Fuga, după o scurtă introspecție, și-a văzut fața și a împietrit precum fața Gorgonei.

2

Dacă privești orașul din afara lui, el apare ca o monstruoasă carieră de piatră smulsă pământului prin brazda vreunui plug rău. E ca și cum s-ar fi proiectat o construcție contra cerului, iar casele apar ca simple bucăți de piatră așezate în straturi în vederea acestei construcții.

Metropola e construită ca o **fortificație împotriva cerului**. Peste tot unde deasupra e cer, pe pământ sunt ridicate ziduri de

case: peste tot, orașul contra cerului. Între marginile acoperișurilor există totuși găuri, creneluri sau posturi de observație pentru supravegherea dușmanului. Pe pământ, casele sunt prinse între ele cu asfalt, pentru ca să nu se scufunde atunci când cerul se prăbușește peste ele. Firele dintre acoperișuri se întind precum o rețea de sârmă ghimpată, iar pentru oamenii Fugii străzile nu sunt altceva decât crăpături între case, ieșiri în caz de pericol. Totuși, în unele locuri, aceste străzi sunt largi: adevărate rampe pentru atacul orientat împotriva cerului, iar hornurile fabricilor sunt precum gurile de tun orientate împotriva aceluiași cer.

În lumea Credinței, cerul se întinde prietenos peste oraș; el este ultimul etaj al fiecărei case.

Așa cum între fortificații există o legătură ce nu se vede, tot așa și orașele sunt legate între ele prin bolta Fugii, ce se întinde de la un oraș la altul. Sub această boltă, metropola își închide oamenii. Nu mai există pământ între fortificațiile orașelor; tot pământul este o imensă stradă ce duce la orașe.

Iar **cerul** se oprește în fiecare dimineață pentru o clipă la orizont, meditând dacă să pornească de la marginile orizontului spre oraș, înăbușindu-l între pereții săi. Urcă însă rapid în sus, cu toată forța, spre a se arcui deasupra orașului. Acolo sus e cerul, iar oamenii îl privesc de jos cu frică, să nu se prăbușească peste ei, cei ce fug; sau să nu absoarbă pământul acolo unde se unește cu el, adică la linia de orizont, și astfel să cadă tot ce e pe el: câmpii, păduri, orașe și oameni. Orașul ar fi scuturat de pe pământ. Dar cerul stă o clipă liniștit sus, în locul cel mai înalt, apoi începe să coboare spre pământ; la început încet, apoi din ce în ce mai repede, ocolind pe departe orașul, ca și cum ar fi uitat complet că peste zi se arcuia deasupra lui.

Catedrala este deja pregătită să strângă tot ce-i aparține și să-l salveze înaintea începerii luptei dintre cer și oraș. E ca și cum cea mai mare parte a clădirii ar fi luat-o deja la sănătoasa, în timp ce restul fusese reținut cu efort de către turnurile grele. Peste ea plutește un norișor, ca o bucată de cer ce-i fusese tri-

misă. Câteva case s-au ascuns în apropierea catedralei, dorind să se agațe de ea de îndată ce se va desprinde de pământ. Unele animale, unii sfinți și copii s-au transformat în piatră și și-au făcut lăcaș în catedrală pentru a fi salvați din oraș. Și totuși, în oraș mai există animale, copii și sfinți; ei se află acolo ca premisă pentru un nou oraș ce se va naște după orașul Fugii. În interiorul catedralei e ca și cum orașul Fugii ar fi dispărut complet. Numai ea, catedrala, mai există, iar bolțile sale nu se termină la limitele construcției, ci continuă mai departe, nevăzute, până la zidurile altei catedrale și astfel vor îmbrățișa cu bolțile lor întreg orașul Fugii, pietrificându-l.

În unele zile, oamenii ce se îmbulzesc spre centrul orașului par niște asediați ce-au încercat zadarnic să-și atace asediatorul, adică cerul. Șirurile de case sunt precum scândurile ce le arunci urmăritorului ca să se împiedice de ele. Străzile sunt precum tranșeele, iar oamenii din ele sunt ultimii, adică cei ce-i acoperă pe ceilalți, care continuă să fugă. Iar cei din tranșee fac multă gălăgie pentru a-și induce în eroare urmăritorul. Noaptea, teama ca cerul să nu cadă atinge apogeul. Așa cum sălbaticii aprind focul și bat tobele pentru a-și înspăimânta dușmanul, tot așa orașul își aprinde noaptea luminile și face multă gălăgie. Aceste lumini verzi și albastre sunt semnale, strigăte de ajutor împotriva prăbușirii cerului pe timpul nopții. Și, uneori, ți se pare că această prăbușire s-a și produs deja: în noapte, orașul tace, prăbușit parcă deja pe fundul mării. Casele par epavele înfricoșătoare ale unor nave, iar luminile ce alunecă pe lângă tine sunt ca peștii lucioși și strălucitori; oamenii apar însă doar ca umbre aruncate pe fundul mării. Uneori, chiar și în timpul zilei orașul apare de mult rupt de cer; e ca și cum, timp de secole, ar fi fost îngropat sub pământ și abia acum scos la iveală. Așa cum sub ruinele Troiei zac încă opt straturi de orașe distruse, tot așa se pare că sub acest oraș al Fugii zac multe straturi de orașe distruse ale Fugii; deasupra acestuia însă, schițate în aer, se află orașele oamenilor care nu există încă, orașele viitoare ale Fugii, care vor fugi odată precum o făcuse cel dina-

intea lor. Oamenii merg pe stradă ca prin niște puțuri de mină, îngropați printre ruine. Copacii de pe alei sunt ca tufișurile printre ruine, trimise parcă de pădure să ocupe orașul pustiu.

Orașul Fugii regenerează mereu, la fel și cerul de deasupra lui. Acesta și-a strâns toate stelele pentru a se prăbuși cu ele pe pământ. Privește-l, câte stele are pe el! După ce le va fi adunat pe toate, le va arunca pe pământ, iar ele vor sta în calea celor ce fug, împiedicându-i să se grăbească. Oh, dacă aș putea să retrăiesc această prăbușire a cerului! Oh, dacă aș putea să mai văd cum ne împiedicăm de stele!

Natura în Fugă

Fuga a pus stăpânire pe pământ în așa măsură încât se pare că totul îi aparține.

Suprafața pământului este numai teren de Fugă și trebuie să fie amplu, ca Fuga să se extindă peste tot.

Pădurea se ridică întunecată peste dealuri; ca și cum întunericul s-ar afla acolo pregătit să coboare peste cei ce Fug. Acest întuneric se află peste tot la marginile Fugii. Pomii parcă se dizolvă și se carbonizează, iar întunericul pădurii plutește peste tot ca un nor negru.

Străzile nu mai sunt drumuri ale oamenilor, ci linii ale Fugii, linii albe aruncate în grabă, adevărate călăuze ale Fugii.

Munții se ridică asemeni unor stâlpi monstruoși înfipți la marginea câmpiei, spre a susține pământul atunci când Fuga dă buzna.

Cerul pare gol, ca și cum tot ceea ce îi aparține ar fi fost măturat de șuvoiul Fugii, acest șuvoi ce se mișcă sub el, smulgându-i tot ce atârnă de el; doar câțiva nori sunt aruncați peste găurile cerului.

Cerul se arcuiește tot mai sus, ca și cum ar vrea să se salveze de Fugă. La linia orizontului, *câmpia* pare că se sfârșește

și tocmai acolo cerul se prăbușește dintr-o dată, ca la o poruncă; dar Fuga nu trebuie să se sfârșească acolo unde se termină pământul, ci trebuie să continuie dincolo de marginile acestuia. Cerul e doar limită la capătul Fugii, nu mai e cer în esența sa, ci doar o împrejmuire a Fugii. Noaptea, *stelele* neliniștite tremură pe cerul ce nu le mai aparține lor, ci Fugii, însă lumina lor devine și mai puternică atunci când strălucesc cerului, ca acesta să-și regăsească drumul spre ele.

Chiar și existențele eterne ale pământului au devenit neliniștite: primăvara, vara, toamna și iarna, ziua și noaptea. Cu câtă plăcere își făceau apariția anotimpurile și cât de liniștite își așteptau rândul, până le venea vremea! Acum însă sunt neliniștite ca animalele înainte de cutremur; și tot astfel e natura întreagă înainte de Fugă.

Primăvara ezită la venire (și ce mult trebuie să aștepte iarna permisiunea de a pleca!), apoi apare așa, deodată, ca cineva ce vrea să facă uitat faptul că a întârziat, mult mai violentă ca de obicei, punând stăpânire peste tot. Așa cum e asediată o țară de soldați străini, tot așa primăvara ocupă pământul.

Deodată apare și *vara*, ca o codașă în urma verii trecute; o vară ce încearcă să-și amintească cum fusese precedenta și care rătăcește ca o somnambulă pe culmile verii trecute, tremurând de frica unei voci ce ar chema-o să coboare și totodată pregătită deja pentru căderea în prăpastia Fugii.

În această vară, roșul florilor e mai intens și mai țipător; ca și cum acestea ar dori să impregneze în aerul luminos nuanța de roșu, ca ea să persiste și după ce florile și vara vor fi dispărut în Fugă. Pete roșii la marginea Fugii - iată ce înseamnă vara timpurilor noastre!

Toamna vine numai pentru că și celelalte anotimpuri au venit; ea îndrăznește să-și facă apariția numai pentru că și primăvara și vara au procedat la fel.

Între anotimpurile anului nu mai există încredere. Izbucniri de primăvară se regăsesc în iarnă, iar iarna zvâcnește câteo-

dată în vară, în an totul e o harababură, nici un anotimp nu se mai încrede în celălalt. Totul e dizolvat precum înainte de pieire, înspăimântat, dar pregătit să se prăbușească împreună cu Fuga.

URMĂRITORUL

Câtă dinamică trebuie să existe în creația Fugii încât ea să fie în stare să se dizolve singură, dar să disloce și alte lucruri! Ce forță monstruoasă, pur mecanică! E impresionant câtă forță de distrugere și anihilare există în această creație; și totuși atât de puțină în comparație cu ceea ce ar putea să se întâmple, cu dinamica ce se dezlănțuie în creația Fugii! Ea vrea să distrugă și să anihileze, dar nu poate s-o facă după bunul plac, pentru că, peste tot, cei ce fug îl întâlnesc pe Dumnezeu. Și tocmai de Dumnezeu se desprind cei ce fug și se consacră Fugii. Dar cel ce pleacă de la Dumnezeu, chiar dacă fuge, nu poate distruge și deteriora după cum are chef.

Există multe lucruri în Fugă, dar tot ceea ce fuge e proprietatea lui Dumnezeu. Cei ce fug nu s-ar putea nici măcar întâlni dacă n-ar exista pe toți semnul că sunt proprietatea lui Dumnezeu. Întreaga creație a Fugii s-ar descompune dacă n-ar aparține cuiva: adică lui Dumnezeu. Forța Lui e cea care o menține.

Dumnezeu e peste tot unde fug ei, iar ei fug de pretutindeni pentru că pretutindeni e Dumnezeu. Fug tot mai tare, dar Dumnezeu e prezent în fiecare loc, chiar înainte ca ei să ajungă acolo. Nu există loc unde să nu fie prezent și Dumnezeu; de aceea nu există loc unde să poți fugi. Fuga e așa de mare tocmai pentru că Dumnezeu e atât de mare.

Cei ce fug aleargă tot mai puternic și ajung atât de departe tocmai pentru că s-au desprins de Dumnezeu. Numai cel ce s-a rupt de statornicia lui Dumnezeu poate să ajungă așa de departe. Dar chiar și acolo, în această stare de desprindere totală de Dumnezeu, se simte forța Acestuia. Și numai datorită faptului că Dumnezeu n-a încetat să existe în spatele celor ce s-au depărtat de El, sunt aceștia în stare să fugă mai departe și mai puternic. Ei sunt fugăriți de Dumnezeu și tocmai datorită acestui fapt se pot grăbi. Dragostea lui Dumnezeu constă în

faptul că vrea să-i urmărească El pe cei ce fug, El și nimeni altul, pentru ca El, cel mai rapid din lume, să le fie oamenilor cât mai aproape. Și nu numai că-i urmărește, dar îi și întâmpină; ei sosesc unde El există deja. Dumnezeu se află pretutindeni înaintea lor, iar ei sunt cei care-l urmăresc. În această Fugă nici nu se mai știe cine e urmăritorul și cine urmăritul! Dumnezeu e atât de rapid încât cei ce fug au senzația că ei sunt cei ce urmăresc; iată o dovadă a dragostei lui Dumnezeu, care înseamnă sfârșitul Fugii.

Poate că cei ce fug sunt uniți numai pentru ca El, urmăritorul, să-i poată înhăța cu o singură apucătură. O singură apucătură și-i prinde, încât nu mai rămâne în urmă nici măcar o bucățică de Fugă!

Partea demonică e însă faptul că cei ce fug știu că pot fugi doar pentru că Dumnezeu e în spatele lor; ei riscă enorm, pentru că fug practic de Dumnezeu, iar El e mai rapid decât ei. Ei știu că în fiecare clipă pot face mișcarea către Dumnezeu, că în orice moment pot fi la El, de aceea nu se întorc nici o clipă la El.

Urmăritorul e mereu aproape, mereu poți să te întorci la El și să pui capăt Fugii. Poate că, într-o zi, El, Urmăritorul, va dori să pună capăt Fugii mai grabnic decât cei urmăriți. Poate că într-o zi se va opri din urmărire. Cei ce fug vor dori să fugă mai departe, dar nu vor mai putea, pentru că El nu-i va mai urmări. Și atunci ei se vor învârti în jurul Lui; El va fi centrul, iar în jurul său vor gravita cei ce fug, precum luna moartă în jurul unei stele vii. Dar așa cum Dumnezeu e mai viu decât toate stelele, tot așa și cei ce fug sunt mai morți decât luna. Și ce imagine: Dumnezeu în mijloc și de jur împrejur cercul mort al celor ce Fug, atrași încă de Dumnezeu și fără să știe totuși ceva despre El! Chiar și acesta poate fi sfârșitul Fugii.

Dar oamenii mai fug *încă* de Dumnezeu, iar El continuă să fie Urmăritorul din spatele lor. El se vede însă din ce în ce mai clar. Cei ce fug sunt doar un ghem ce se rostogolește în fața Lui. Tot ceea ce l-a acoperit pe Dumnezeu e acum sfâșiat, iar violența Fugii a cuprins în valul său totul. Niciodată Dumnezeu

n-a fost mai clar ca acum, întrucât în acel ghem al Fugii este inclus și împachetat tot ce stătea înaintea clarității lui Dumnezeu. Odată, omul *a dorit* să fugă de Dumnezeu, iar acum *trebuie* să fugă. Ca la ordinul lui Dumnezeu, omul a luat cu sine în Fugă tot ceea ce era nesigur și imprecis, tot ceea ce stătea în fața lui Dumnezeu, pentru ca Acesta să rămână acolo sigur și precis. Cei ce fug au dorit să fie domni în lumea Fugii; iată-i acum hamali și curățători, dar hamalii și curățătorii lui Dumnezeu. Ei trebuie să facă în așa fel încât Dumnezeu să fie văzut clar. Niciodată nu va mai putea spune cineva că nu crede că Dumnezeu există, că Dumnezeu ar fi doar o posibilitate; niciodată nu va mai putea vreun individ să se refere la posibilitate, pentru că toate posibilitățile sunt prezente deja în Fugă și nici una n-a rămas pe dinafară. Nimeni nu se poate ocupa de ele în mod particular, ele sunt preluate toate de creația Fugii. *Posibilul* e numai în Fugă; *Realul* există în afara ei.

E inutil să gândim îndoielnic despre existența lui Dumnezeu - îndoiala există doar în Fugă. E inutil să ne desprindem de Dumnezeu, e ridicol, e ca o copie, și încă una nereușită, a celei mai monstruoase prăbușiri ce există în Fugă. În Fugă, este pusă la punct cea mai monstruoasă mașină a îndoielii și prăbușirii. Toată îndoiala, prăbușirea și frica de Dumnezeu există doar în Fugă, iar îndoiala personală, prăbușirea și frica de Dumnezeu îi este smulsă omului cu forța de această mașinărie a Fugii. Dubiile, spaimele și nesiguranța nu mai sunt împrăștiate, ci sunt adunate și nici măcar nu le mai poți întâlni pe drumul Credinței. Strânse la un loc, ele se rostogolesc în mașinăria monstruoasă a Fugii. Există numai atât: *Dumnezeu* cu totul lămurit și *Fuga* în care sunt acumulate toate neclaritățile și nelămuririle. Și cu cât creația Fugii crește, depărtându-se tot mai puternic, cu atât mai clar se înalță El, Unicul: *Dumnezeu*.

MĂRTURISIRE PENTRU MAX PICARD

Noutatea, specificitatea, meritul și actualitatea acută a lui Max Picard stau în radicalitatea cu care opune lumea Credinței lumii Fugii, în refuzul oricărui compromis.

Max Picard este un Hieronymus Bosch care ne pune în față și ne obligă să ne privim monstruozitățile, atât de grijuliu ascunse, falsificate și îmbălsămate de omul modern. Termenii necruțători, extrem de duri, în care pune problema, dar și sensibilitatea permanentă față de chinuita condiție umană, având nestinsa speranță în restaurarea adevăratului chip al omului sunt calități incomparabile ale acestei incomparabile cărți.

Stilul și formulările par de multe ori abrupte, pentru că sinceritatea este aspră, iar luciditatea nu se poate exprima decât radical, necruțător. Max Picard nu poate să vorbească altfel, să fie altfel („O, cititor fățarnic, tu, semenul meu, frate!"), pentru că el nu este și nu vrea să fie altceva decât conștiința tragică, „glasul celui ce strigă în pustiu", al fiecărui purtător al acestei condiții umane. Imaginile lui Picard sunt într-adevăr infernale, pentru că asta și urmărește să dovedească: infernul se câștigă de aici, ni-l creăm de pe pământ prin tot ceea ce facem rău. Orice om care nu-și construiește mereu lumea Credinței trăiește în coșmar și se prăbușește de fapt înspre neființă, în întunericul infernului.

Cu atât mai consolator este însă când susține necesitatea și forța speranței. Picard arată că lumea Credinței este unicul mod, timp și spațiu de împlinire a persoanei. Refuzul ei este totuna cu refuzul persoanei și de-personalizarea.

De aceea, opusul ei, lumea Fugii, nu este altceva decât de-ființarea, pierderea conținutului, golirea de conținut până la simpla iluzie a existenței. Lumea Credinței este lumea afirmării, a împlinirii personale a eu-lui prin ceilalți, prin tu-uri. Lumea Fugii este lumea refuzării tu-urilor, lumea exacerbării

nebunești și iluzioniste a eu-lui, care ajunge să se perceapă utopic numai pe sine, devenind de fapt o coajă (eine Schale, *cum zice Heidegger*) *de existență.*

Este semnificativ însă că această critică violentă a lui Picard nu este demolatoare, ci constructivă; căci, condamnând infernul egoismului, el subliniază cu tărie necesitatea și forța absolută a comuniunii, nesfârșita sete de comuniune. În condamnarea egoismului infernal și mai ales în setea de comuniune ca unică și imperativă normalitate și împlinire a omului, Max Picard se întâlnește uimitor și fericit cu adâncurile spiritualității creștine.

Traducătorii

ÎN LOC DE POSTFAȚĂ

O carte despre fugă! Ce fel de fugă? De unde și încotro? Este vorba despre starea tragică a fugii din fața lui Dumnezeu.

Evocăm adesea în suspin că Dumnezeu s-ar ascunde de noi, că e departe!

Sfânta Scriptură spune că, la origine, omul s-a aflat în fața lui Dumnezeu și că *omul* s-a ascuns de Dumnezeu. Întorcându-și privirea de la Dumnezeu spre sine și pervertindu-și sensibilitatea din spiritual în carnal, oamenii „au cunoscut" doar cu ochii trupești că sunt goi de harul și de condiția lor spirituală; s-au rușinat, s-au temut, s-au ascuns și atunci Dumnezeu i-a căutat.

Iar femeia văzând că rodul pomului este bun de mâncare și ispititor la vedere și de dorit, ca unul care dă înțelepciune, a luat din roadele lui și a mâncat, și a dat și bărbatului ei.

Atunci li s-au deschis ochii amândurora și și-au dat seama că sunt goi; au cusut frunze de smochin și și-au făcut pestelci.

Și au auzit umbletul Domnului Dumnezeu, Care Se plimba în adierea serii prin grădină, și s-au ascuns Adam și femeia lui de fața Domnului Dumnezeu, printre pomii grădinii. Și l-a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și i-a zis: „Unde ești?".

Atunci el a răspuns: „ Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut,căci sunt gol, și m-am ascuns" (*Fac.* 3, 6-10).

Max Picard analizează într-o arie largă a existenței acest tragism esențial. Sunt așezate față în față cele două lumi: cea a credinței și cea a fugii (emigrării) din universul credinței. Credința este virtutea teologică de adeziune la revelație, la Dumnezeu, ea reînrădăcinează și întemeiază viața în Hristos, Care, Fiu al lui Dumnezeu fiind, S-a făcut și fiu al Omului pentru ca pe om să-l facă fiu al lui Dumnezeu.

Orgoliul provoacă Luciferi prin ispită, iar prin ispită se ajunge la fugă.

Părăsirea lui Dumnezeu pentru ce? Și pentru cine? Pentru Eu, pentru sine?

Dar sinele meu, autenticitatea mea, definiția mea este de a fi creat după chipul lui Dumnezeu și în perspectiva infinită a asemănării cu Dumnezeu. Atunci, adânc, fuga de Dumnezeu este fuga de sine, de propria origine, de propria ființă și esență. „Nu pe mine m-ați părăsit, ci pe voi înșivă."

Tragismul devine tot mai chinuitor pe măsura introvertirii și a introspecției dramatice: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui in cer, Tu acolo ești. De mă voi coborî în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineață și de mă voi așeza lamarginile mării, și acolo mâna Ta mă va povățui și mă va ține dreapta Ta" (*Ps.* 138, 7-10).

Cât de mistuitoare este ispita libertății, a libertății fără sens!

J.P. Sartre spunea: „dacă Dumnezeu există, eu nu sunt liber".

Dar - te întrebi - în ce direcție se îndreaptă libertatea mea? Cine o garantează, cine dă girul libertății mele?

Jacques Monod spunea că trăim într-un univers al necesității...

Libertatea nu este ființă, ci însușire, atribut, o stare a ființei. Ea are nevoie de ființă.

Adevărul te face liber.

Cartea lui Picard își asumă ca sarcină descrierea acestor meandre și fantome ale fugii în diversele ei situații existențiale: familie, artă, știință...

În lumea fugii, așa cum o vede autorul, familia, căsătoria există numai pentru clipa situației. În lumea credinței, căsătoria este cea care decide situația, iar iubirea și prietenia sunt durabile.

El vede metropola ca pe o fugă împietrită, ca pe o fortificație împotriva cerului, care, în lumea credinței, se întinde prietenos peste oraș. Salvarea din oraș se găsește în catedrală. Acolo, orașul fugii dispare complet.

Fuga își lasă amprentele și în natură, unde cerul e doar o limită la capătul fugii, iar anotimpurile nu mai sunt acele existențe eterne ale pământului.

În toate, el pune în prim-plan golul spiritual, deșertăciunea, golul fatal al spiritului în agonie. În lumea fugii, spiritul este în agonie; tragismul stă în agonia infinită.

Oare să se autocondamne omul la o infinită agonie, în timp ce e capabil să recunoască posibilitatea salvării, a salvării în conștiința că modelul uman nu e simplu uman, ci divin-uman, prin Iisus Hristos, țelul fiecăruia?

Pr. Prof. Constantin GALERIU

CUPRINSUL

Prefață 7

Descrierea Fugii 11
Structura Fugii 19
Organizarea Fugii 29
Singurătatea în lumea Fugii 49
Frica în Fugă 57
Imitarea lui Dumnezeu în lumea Fugii 65
Economia în lumea Fugii 75
Limba în lumea Credinței și în lumea Fugii 85
Lucrurile în lumea Fugii 101
Arta în lumea Fugii 111
Fața umană în lumea Fugii 119
Creativitatea și Fuga 127
Metropola și natura în Fugă 137
Urmăritorul 147

Mărturisire pentru Max Picard 153

În loc de postfață 155

Redactor: *Marilena Andrei*
Tehnoredactor: *Cristian Lupeanu*

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial“

Două cosmologii, două destine, una autonomă, care duce la secularizare, și alta teonomă, care se încununează cu transfigurarea. Atâta vreme cât omul va rămâne sclavul primeia dintre ele, al unei cosmologii autonome care face abstracție de Dumnezeu, va trăi permanent sfâșierea lăuntrică dintre tendința lui exterioară de a domina lumea, prin știință și tehnologie, și tendința interioară de a deveni sclavul lumii și al legilor ei naturale, prin lipirea lui de cele senzuale și materiale. Aceasta explică, de fapt, și enormul decalaj dintre progresul tehnologic al vremii noastre și regresul spiritual și moral al omului contemporan, adeverindu-se astfel cuvântul Mântuitorului, că omul nu are nimic de câștigat dacă dobândește lumea, dar își pierde sufletul.

Pr. Prof. Dumitru Popescu

EDITURA ANASTASIA